

ortadoğu

analiz

uluslararası
siyaset
dergisi

Temmuz 2021 • Cilt: 12 • Sayı: 103 • Fiyatı: ₺ 15

LÜBNAN-KÖRFEZ İLİŞKİLERİNDE
HASSAS DENGELER VE SON
DÖNEM GELİŞMELERİ

DR. TUBA YILDIZ

ERKEN SEÇİM ARIFESİNDE
IRAK EKONOMİSİ VE TÜRKİYE İLE
İLİŞKİLER

DR. RECEP YORULMAZ

REİSİ DÖNEMİNDE İRAN
DIŞ POLİTİKASINDA OLASI
DEĞİŞİMLER

DR. İSMAİL SARI

SEÇİMLER ORTADOĞU'YA NE GETİRECEK?

ORSAM RÖPORTAJ
PROF. DR. YAHIA H. ZOUBIR
ABDENNOUR TOUMI

ORTADOĞU'DAKİ DEĞİŞİMLER VE
AKTÖRLERİN YAKLAŞIMLARI
PROF. DR. AHMET UYSAL

İSTİKRARI ARAYAN LİBYA'DA
SEÇİM GÜNDEMİ
DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

ISSN 1308-7541

9 771308 754001

www.orsam.org.tr

/orsamorgtr

INTERNATIONAL SYMPOSIUM | ULUSLARARASI SEMPOZYUM
مؤتمر دولي

GLOBAL POWERS AND THE MIDDLE EAST

KÜRESEL GÜÇLER VE ORTADOĞU | القوى العالمية الكبرى
ومنطقة الشرق الأوسط

12-14 JULY TEMMUZ 2021
تموز/يوليو

Istanbul | اسطنبول

Online | عبر الإنترنت

In Cooperation with the I.N.A.S.S Network
بالتعاون مع شبكة إناس

Application: 15 April
tinyurl.com/menaconf2021

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Mustafa Yetim

Editörler

Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı

Nurbanu Akcan

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhittin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal İnat
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Mesut Özcan

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal
Doç. Dr. Göktuğ Sönmez
Dr. Mustafa Yetim
Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon

Ekin Köklü

Grafik - Tasarım

Mustafa Çingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: +90 850 888 15 20

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara
Telefon : +90 312 341 52 39

Sertifika No: 44423

Fotograflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 12, Sayı 103, Temmuz 2021

Yerel Süreli Yayın

Basım Tarihi: 1 Temmuz 2021

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayınıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2021 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East Studies Association ORSAM, the Middle East Studies Association (MESA) üyesidir.

 tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki güncel gelişmeleri ayda bir kapsamlı ve güçlü analizler ile ilginize sunduğumuz Ortadoğu Analiz'in 103. sayısıyla karşınızda olmaktan memnuniyet duymaktayız. Seçimler temelli kapak konumuz kapsamında İsrail, İran ve Cezayir'de gerçekleşen seçimlerin bu ülkelerin iç-dış politikasına yansımaları ve yine Irak, Libya ve Fas gibi ülkelerde bu yıl içerisinde gerçekleşmesi muhtemel seçimlerdeki bazı önemli sorunlar ve bu seçimlerin etkileri değerlendirilmektedir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da 2021'in adeta bir seçim süreci şeklinde geçmesinin, bölge ülkelerinin yaklaşımlarını ve iç dinamiklerini etkileyeceği açıktır. Bu nedenle, bu sayımız merkez aktörleri de kapsayan bu sürecin dikkatli ve detaylı analizlerine yer vermeyi amaçlamıştır.

Bu genel kapak konumuz dışında, Irak-Suriye eksenli değerlendirmele-
rimizi de dikkatinize sunmaya devam etmekteyiz. Bu bağlamda Donald Trump dönemi Suriye politikasının omurgasını oluşturan enerji meselesi ve bununla ilişkili olarak ABD menşeli enerji şirketi DCE'nin Joe Biden döneminde Suriye'deki faaliyetlerinin sonlandırılmasının temel motivasyonları irdelenmektedir. Ayrıca uzun dönemdir insani trajedi ile karşı karşıya kalan Suriyelilere yönelik insani yardım meselesi çok boyutlu bir şekilde analiz

edilmiştir. Ayrıca bu kısımda, Türkiye'nin son dönemde Irak'a yönelen yoğun faaliyetlerinin getirdiği ve Türkmenlerin bulunduğu Musul'da artan etkisi de dikkate sunulmuştur. Diğer konular kısmında ise yurt içindeki etkisi sınırlandırılan ve başarılı operasyonlar ile diğer ülkelerdeki hareket alanı da daraltılan terör örgütü PKK'nın değişen taktikleri incelenmiştir. Ayrıca bu kısımda İran'ın yumuşak güç unsurları, Lübnan'da süregiden çok boyutlu krizler ve Lübnan-Körfez ilişkileri, Rus Özel Askerî Şirketler ve İran'ın Devrim Muhafızları etkisindeki milis güçler örnekleri üzerinden Ortadoğu çatışmalarında bazı devlet dışı silahlı aktörlerin etkisi, Umman'daki protestolar ile Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) emirliklerinin uluslararası örgütler ile yaşadığı bazı problemler dergimizin diğer konuları arasında yer almıştır.

Yine gelenek olduğu üzere bu sayımızda da Ortadoğu ve Kuzey Afrika seçimlerini bir film (Syriana) üzerinden değerlendirdiğimiz, haziran ayı içerisindeki önemli olaylara ilişkin kronoloji ve ORSAM'ın faaliyetlerinin yer aldığı etkinlikler kısımları yer almaktadır. Ayrıca yine keyifle okuyacağınız Fransa'da görev yapan Prof. Dr. Yahia H. Zoubir ile seçim odaklı röportajımız da dergimizin temel bölümlerinden birini oluşturmaktadır.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Temmuz 2021 Cilt: 12 Sayı: 103

04 Gündem: Türkiye ve Ortadoğu

08 Ortadoğu'daki Değişimler ve Aktörlerin Yaklaşımları / Prof. Dr. Ahmet Uysal

KAPAK DOSYASI

12 İstikrarı Arayan Libya'da Seçim Gündemi / Doç. Dr. İsmail Numan Telci

16 Erken Seçim Arifesinde Irak Ekonomisi ve Türkiye ile İlişkiler / Dr. Recep Yorulmaz

20 Irak'ta Türkmenlerin Erken Seçim Hazırlıkları / Adil Zineelabdin

24 Reisi Döneminde İran Dış Politikasında Olası Değişimler / Dr. İsmail Sarı

28 Kuzey Afrika'da 2021 Seçimleri ve Olası Senaryolar / Dr. Volkan İpek

32 Geçmişten Günümüze Cezayir Seçimleri / Musab Yılmaz

IRAK GÜNDEMİ

36 Türkiye'nin Musul'da Yeniden Artan Etkinliği / Sercan Çalışkan

LEVANT

44 Siyasi Nedenler ve Sonuçlar Ekseninde İnsani Yardım: Suriye Örneği / Işın Acar

BÖLGESEL GELİŞMELER

48 PKK'nın "Şehir Savaşı" Temelli Terör Stratejisi / İbrahim Aydın

52 İran'ın Bölgesel Nüfuz Girişimlerinde Yumuşak Güç Araçları / Doç. Dr. Halil Kürşad Aslan

BIDEN DÖNEMİ SURİYE POLİTİKASI VE ENERJİ ŞİRKETİ DCE'NİN FAALİYETLERİNİN SONLANDIRILMASI

RECEP TAYYİP TEKE

40

KAPAK DOSYASI

ERKEN SEÇİM ARİFESİNDE IRAK EKONOMİSİ VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLER

Dr. Recep Yorulmaz

16

RÖPORTAJ 76

Abdenmour Toumi

Prof. Dr. Yahia H. Zoubir:

“TÜRKİYE, KUZAY AFRIKA İLE TARİHİ BAĞLARI OLAN YÜKSELEN BİR GÜÇTÜR”

PKK'NİN “ŞEHİR SAVAŞI” TEMELLİ TERÖR STRATEJİSİ

Ibrahim Aydın

48

12

24

36

52

56

64

Lübnan-Körfez İlişkilerinde Hassas Dengeler ve Son Dönem Gelişmeleri

/ Dr. Tuba Yıldız

56

Ortadoğu'daki Çatışmalarda Asimetrik Unsurların Yükselişi: Devrim Muhafızları ve Rus ÖAŞ'ler

/ Gökhan Batu

60

Uluslararası Örgütlerin Kısıncısı Altında BAE ve Emirlikleri

/ Gökhan Erel

64

Sudan ile Etiyopya Arasında Sınır Krizi, Nil Sorunu ve Bölgeye Etkileri

/ Kaan Devocioğlu

72

SINE KRİTİK

Aşıkârın Gizliliği: Ortadoğu Ajanları ve Masabaşı Seçimler

/ Doç. Dr. Sertaç Timur Demir

80

UMMAN'DA EKONOMİ TEMELLİ PROTESTOLAR VE SENARYOLAR

Ahmet Safa Hüdaverdi

68

... ORTADOĞU GÜNDEMİ ...

1 Haziran 2021

- Avrupa Birliği'nin işgal altındaki Filistin topraklarındaki temsilcisi Sven Kühn Von Burgsdorff, Gazze'nin imarı için Filistin'de birlik hükümeti kurulması ve İsrail ablukasının kalkması gibi çeşitli adımlar atılması gerektiğini belirtti.
- Terör örgütü YPG/PKK'nın, Suriye'nin Münbiç ilçesinde sivilleri zorla silahlı kadrosuna katma uygulamasına karşı çıkarak protestolar düzenleyen halka açtığı ateş sonrası iki günde en az 8 sivil yaşamını yitirdi, 27 sivil yaralandı.

2 Haziran 2021

- Türk SiHA'ları bu kez İsviçre'de gündem oldu. İsviçre televizyonunda yayımlanan haberde, "Türkiye'nin SiHA'ları hedefleri tam isabetle vuruyor" denildi. Türk SiHA'ların başarıları, "Herkes Türk mucizesi silahları istiyor" sözleriyle vurgulandı.
- İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Viyana'da devam eden nükleer müzakerelerde, "ABD ile temel meselenin çözüldüğünü" söyledi.

3 Haziran 2021

- İsrail'de 12 yıldır başbakanlık koltuğunda oturan Binyamin Netanyahu'nun rakipleri koalisyon hükümetini kurmakta anlaştı.
- Suriye'nin Halep ilinin Münbiç ilçesinde işgalini sürdüren terör örgütü YPG/PKK'nın 8 sivilin ölümüne neden olması karşısında suskun kalan Batı ülkeleri, gazetecilerin soruları üzerine fail belirtmeksizin kınamaktan kaçınan yanıtlar verdi.

4 Haziran 2021

- ABD'nin önde gelen gazetelerinden Wall Street Journal'da yayımlanan bir haberde, Türkiye'de üretilen düşük maliyetli silahlı insansız hava araçlarının (SiHA) Suriye, Libya ve Azerbaycan'daki savaşlarda "oyun değiştirici" olarak yer aldığı belirtildi.
- İsrail'in saldırılarıyla hasar gören Gazze Şeridi'nde imar çalışmaları sürüyor. Mısır bölgeye çok sayıda ekipman gönderirken teknik ekipler de imar çalışmaları için sınır kapısından Gazze'ye geçti.

5 Haziran 2021

- Irak Başbakanı Mustafa el-Kazımi, "İran ile ilişkiler en iyi dönemini yaşıyor ve bundan da onur duyuyorum. Irak-İran arasındaki ortak ikili ilişkilerin geliştirilmesini sağlayan başkanların başında geliyorum" dedi.

6 Haziran 2021

- İsrail polisi, Şeyh Cerrah Mahallesi'ndeki Filistinlilere destek için yapılan eyleme müdahale etti. Eylemi takip eden el-Cezire kameramanının çekim yapmasını engellemeye çalışan polis, tepki gösteren kadın muhabiri ise gözaltına aldı.

7 Haziran 2021

- Suudi Arabistan Veliyet Prensi Muhammed bin Selman, İngiltere Dışişleri Bakanı Dominic Raab ile Ortadoğu'da istikrar ve güvenlik konulu bir görüşme gerçekleştirdi.

8 Haziran 2021

- BM tarafından İdlib kentine 95 tır insani yardım gönderildi.
- İsrail mahkemesi, Filistin 1948 İslami Hareketi Başkan Yardımcısı Şeyh Kemal el-Hatib'in gözaltı süresini yeniden uzattı.
- PKK'lı teröristler, Irak'ın Duhok kentinde bir peşmergeyi öldürdü. Böylece, PKK'nın son 3 günde düzenlediği saldırılarda 6 peşmerge öldü.
- İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, ülkede kripto para faaliyetlerinin yasallaştırılması ve bu alana yatırım yapan vatandaşların sermayesinin korunması için gerekli yasa ve talimatların ortaya konulması çağrısında bulundu.

9 Haziran 2021

- Suriye'deki Beşar Esad rejimi, İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesi sınırlarındaki bir kampa topçu saldırısı düzenledi.
- Irak'ta yaklaşık iki hafta önce "terör" suçlamasıyla tutuklanan Haşdi Şabi Enbar Komutanı Kasım Muslih'in delil yetersizliğinden serbest bırakıldığı açıklandı.

10 Haziran 2021

- İran savaş gemisi Mekran ve yerli yapımı Sehend muhriplerinden oluşan 77. Filo'yu Atlas Okyanusu'na gönderdiğini duyurdu. Filo hiçbir ülkenin limanında durmadan Atlas Okyanusu'na 30 günde ulaştı.
- Suudi Arabistan'da Mes-cid-i Nebevi İmam ve Müezzin İşleri Müdürü ile yardımcısı, "ihmalde buldukları" gerekçesiyle görevden alındı.
- Suriye'de Beşar Esad rejimi ve İran destekli terörist grupların, İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesi'ndeki İblin köyüne düzenlediği saldırıda 6 sivil öldü, 13 sivil yaralandı.
- Yemen'de İran destekli Husiler ve terör örgütü El Kaide'nin elinde 11 gazeteci bulunduğu duyuruldu.

11 Haziran 2021

- Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY), terör örgütü PKK'nın, "Barış ve Özgürlük Grubu" adı altında Avrupa pasaportu taşıyan bazı kişileri IKBY'nin istikrarını bozmak amacıyla bölgeye gönderdiğini duyurdu.
- Yemen'de İran destekli Husilerin Marib kentine 2 balistik füze ve 2 İHA ile düzenlediği saldırıda 8 sivil öldü, 27 kişi de yaralandı.

12 Haziran 2021

- Irak'ta Türk şirketi tarafından inşa edilen hastane hizmete girdi. Irak Başbakanı Kazımi, açılış töreninde yaptığı konuşmada Irak'ın en modern hastanelerinden birinin hizmet vermeye başladığını söyledi.
- Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah es-Sisi, Mısır'ın Şarm eş-Şeyh kentinde Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed bin Selman ile bir araya geldi.

13 Haziran 2021

- İsrail'de muhalif partilerin kurduğu koalisyon hükümetinin mecliste güvenoyu almasıyla 12 yıllık Netanyahu dönemi sona erdi.
- Cezayir Enformasyon Bakanı Ammar Bilhiymer, editöryel çalışmalarında ülkeye açıkça bir düşmanlık içinde olması sebebiyle France 24 televizyon kanalının akreditasyonunun iptal edildiğini duyurdu.
- İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Avrupa Parlamentosuna (AP) "Fas ile İspanya arasındaki krizi körüklemekten kaçınma ve olumlu bir rol oynama" çağrısında bulundu.

14 Haziran 2021

- İsrail'de eski Başbakan Netanyahu görevini halefi Yamina Partisi lideri Naftali Bennett'e teslim etti.
- Irak'ın çeşitli kentlerinde terör örgütü DEAS'a yönelik operasyonda 10 terörist yakalandı.
- Mısır Dışişleri Bakanı Samih Şukri, Körfez krizinden bu yana ilk kez Katar'ı ziyaret etti. Katar Dışişleri Bakanı Muhammed bin Abdurrahman el-Sani, Mısırlı mevkidaşı Samih Şukri ile Filistin meselesi ve Libya'daki gelişmeleri görüştü.
- İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Avrupa Birliği ülkeleri ve ABD'ye nükleer anlaşmaya tam olarak uymaları çağrısında bulunarak, "Nükleer faaliyetlerimiz tamamen barışçıldır" dedi.

15 Haziran 2021

- Cezayir'de 12 Haziran'da yapılan genel seçimleri 105 sandalye ile Ulusal Kurtuluş Cephesi kazandı. Bağımsızlar 78, İslami eğilimli Barış Toplumu Hareketi 64, Demokratik Ulusal Birlik partisi ise 57 sandalye kazandı.

16 Haziran 2021

- İran Meclisinden 210 milletvekili, cuma günü düzenlenecek cumhurbaşkanlığı seçimindeki muhafazakâr adayları, Yargı Erki Başkanı İbrahim Reisi lehine yarıştan çekilmeye davet etti.

19 Haziran 2021

- İran'da aşırı muhafazakâr aday Yargı Erki Başkanı İbrahim Reisi, 13. cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanarak ülkenin 8. cumhurbaşkanı oldu. Reisi, 17 milyon 926 bin 345 oy olarak seçimi kazandı. Seçimlere katılım ise %48,8 oldu. Bu katılım, 1979'daki devrimden bu yana yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin en düşük seviyesinde kaldı.
- ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon) Ortadoğu'da konuşlu yüzlerce askerte savaş uçakları ve hava savunma sistemlerinin geri çekileceği yönündeki haberleri doğruladı.

20 Haziran 2021

- BM, Libya krizine siyasi çözüm için başlatılan Libya Siyasi Diyalog Forumu'nun, ülkede 24 Aralık'ta yapılması planlanan seçimlerin anayasal temelini görüşmek üzere İsviçre'de toplanacağını açıkladı.

21 Haziran 2021

- Lübnan Sağlık Bakanı Hamad Hasan, Türkiye'nin ilaç ve tıbbi malzemelerinin hem kalite hem de fiyat açısından Lübnan standartlarıyla uyumlu olduğunu söyledi.
- Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamed el-Sani, ülkesinin sıvılaştırılmış doğal gaz üretimini, 2026 yılına kadar yüzde 40 artırmayı hedeflediğini söyledi.
- Ürdün'de eski Velihaht Prens Hamza bin Hüseyin'in de adının karıştığı darbe girişimi davası Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde görülmeye başlandı.
- İran'ın güneyindeki Bushehr eyaletinde bulunan nükleer elektrik santralinin faaliyetinin "acil durum" üzerine geçici olarak durdurulduğu açıklandı.

22 Haziran 2021

- Libya Ulaştırma Bakanı Muhammed Salim eş-Şehubi, ülkesinin 2011'den bu yana silahlı çatışmalardan ciddi bir şekilde etkilendiğini ve yeniden inşası için Türkiye'den şirketlerin geri dönmesini istedi.
- Yemen ordusu ve Suudi Arabistan öncülüğündeki Arap koalisyon güçleriyle İran destekli Husiler arasında Marib kentinde çıkan şiddetli çatışmalarda 26 Husi milis öldürüldü.

24 Haziran 2021

- Cezayir Başbakanı Abdulaziz Cerad, 12 Haziran'da yapılan genel seçimlerin resmi sonuçlarının açıklanmasının ardından Cumhurbaşkanı Abdülmecid Tebbun'a istifasını sundu.

28 Haziran 2021

- DEAŞ'la Mücadele Uluslararası Koalisyon Bakanlar Toplantısı, İtalya'nın ev sahipliğinde başkent Roma'da başladı.
- Irak hükümeti, ABD'nin Irak-Suriye sınırındaki Haşdi Şabi milislerine yönelik saldırısının Irak'ın egemenliğini ihlal ettiğini ve bunu reddetdiklerini açıkladı.
- Yemen'de hükümeti destekleyen Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon güçleri, Husi milislere ait bomba yüklü 2 İHA'nın daha etkisiz hâle getirildiğini açıkladı.

23 Haziran 2021

- Libya konulu İkinci Berlin Konferansı, BM ve Almanya himayesinde Türkiye'nin de dâhil olduğu uluslararası aktörlerin katılımıyla başladı. Libya konulu İkinci Berlin Konferansı Bildirisi'nde, "24 Aralık seçimlerinin belirlendiği şekilde gerçekleşmesi için gerekli anayasal ve hukuki düzenlemeler uygulanmalıdır" denildi.
- Lübnan'da düzenlenen gösterilerde ekonomik kriz ve kötüleşen yaşam koşulları protesto edildi. Eylemciler, araç lastikleri ve atık yakarak birçok yolu trafiğe kapattı.
- İran merkezli bazı internet sitelerine giren kullanıcılar "Amerikan yönetimi tarafından sitelere el koyulduğu" bilgisiyle karşılaştı. ABD Adalet Bakanlığı, İran merkezli internet sitelerine el konulduğu iddiasını doğruladı.

25 Haziran 2021

- Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile İran arasında şubat ayında yapılan ve 24 Haziran'a kadar uzatılan teknik anlaşmanın sona erdiği bildirildi.

- Terör örgütü DEAŞ Irak'ın Kerkük kentindeki bir polis kontrol noktasına silahlı saldırı düzenledi. Saldırıda 1 polisin öldüğü, 2 polisin ise yaralandığı açıklandı.

29 Haziran 2021

- İsrail, başka ülkelerden talep gelmemesi hâlinde elindeki son kullanma tarihi yaklaşan 800 bin koronavirüs aşısını imha etmek zorunda kalacak.

ORTADOĞU'DAKİ DEĐİŐİŐİMLER VE AKTÖRLERİN YAKLAŐİMLARI

“

Ortadoğu gündemini dinamik ve karmaşık hâle getiren, Arap Baharı ve peŐından gelen krizler-çatışmalar, protestolar, kayıtlı veya kaçak göçler ve çözümlenemeyen Filistin meselesi gibi olguların yanı sıra bölgede bitmeyen dış müdahalelerdir.

”

PROF. DR. AHMET UYSAL

Başkan ORSAM

Dünyada yaşanan küresel çaptaki değişimlere paralel olarak Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi de ciddi dönüŐümler yaşamaktadır. Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra yön arayan dünyamız ve buna paralel

olarak yakın bölgemizde dönüşüm sancıları hâlen varlığını sürdürmektedir. Bugün yaşadığımız değişimler arasında Rusya, Çin, Hindistan gibi Doğu bölgesindeki alternatif merkezlerin dünya siyasetinde daha etkin olması ve Batılı başat aktörlerin güçlerinin gerileyiŐi, küreselleŐme, dijital medyanın etkisi, Arap Baharı ve farklı bölgelerdeki çatışmalar sayılabilir. Bu gelişmelere son olarak koronavi-

rüsün getirdiği ekonomik-siyasi problemler eklenince hem küresel sahne hem de Ortadoğu çok dinamik ve karmaşık hâle gelmiştir.

ORTADOĞU BÖLGESİNDEKİ KRİZ ALANLARINDA YENİ DİNAMİKLER

Ortadoğu gündemini dinamik ve karmaşık hâle getiren, Arap Baharı ve peşinden gelen krizler-çatış-

malar, protestolar, kayıtlı veya kaçak göçler ve çözüm bulunamayan Filistin meselesi gibi olguların yanı sıra bölgede bitmeyen dış müdahalelerdir. Şeyh Cerrah Mahallesi olayları sonrası tekrar ortaya çıkan Filistin krizi, bölgede her an yeni ve dinamik gelişmelerin yaşanabileceğine ve dengeleri değiştirebileceğine net bir örnektir. Çünkü bu kriz özellikle Filistin mesele-

sinde tamamıyla İsrail'in taleplerini onaylayarak İsrail ile normalleşen ülkelerin, Filistinlilerin gösterdiği direnç sayesinde zor duruma düştükleri ve "normalleşme" süreçlerinin sorgulandığı yeni bir durumu ortaya çıkarmıştır. Bağımsızlık, demokrasi ve kalkınma arayan Ortadoğu, her zaman böyle gelişmelere açıktır.

Ortadoğu'nun kanayan yarası hâline gelen bir diğer sorun ise Suriye meselesidir. Suriye meselesinde küresel-bölgesel aktörler arasında sorunun çözümüne ilişkin belirli bir tıkanıklık yaşanırken yerel-ulusal alanda ciddi gelişmeler olabilmektedir. Örnek vermek gerekirse, Mayıs ayında Beşar Esad formalitelerden bir seçim düzenleyerek güçlü rakiplerin, etkili propagandanın ve etkin katılımın olmadığı yapay bir seçim sonucu kendisini yeniden devlet başkanı seçirmiştir. Diğer taraftan ABD, Suriye ve Irak'ta İran yanlısı milisleri füzeyle vurarak baskısını sürdürse de bu aktörlerin etkisini ortadan kaldıracak hamlelerden uzak durmaktadır. Bu şekilde taktiksel saldırıları Suriye içinde İsrail'in de yaptığı bilinmektedir. Suriye siyasi geçiş sürecinin ana zemini olan Cenevre görüşmeleri, Esad ve destekçisi yerel-bölgesel aktörlerinin mesafeli yaklaşmasıyla engellenmektedir. Bu işi daha vahim hâle getiren bir durum ise ABD'nin bu durumu değiştirme yönünde baskı ve teşvik politikası uygulamamasıdır.

Son dönemdeki ABD-İran çatışmasının mücadele alanına dönüşen Irak'ta siyasi-sosyal belirsizlikler sürmektedir. 2003 George W. Bush'un Irak işgalinin başarısız olması ve her iki taraf için çöküş

getirmesinden sonra Barack Obama yönetimi plansız şekilde Irak'tan çekilmeye karar vermiştir. Bu şekilde hazırlıksız çıkış sonrasında kaos ve anarşinin hüküm sürdüğü Irak'ta, İran destekli siyasi partiler ve milis güçler etkin konuma ulaşmıştır. Bunlara 2013-2014 yıllarında etkin olan IŞİD ile mücadele için kurulan Haşdi Şabi milislerinin askerî, siyasi ve ekonomik etkinliği de eklenince, ülke neredeyse İran'ın belirgin etki sahibi olduğu bir durum almıştır. Bundan rahatsızlığı seçimlerden dahi önce bilinen Donald Trump, İran'ın Ortadoğu operasyonlarının sorumlusu Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani ve Irak'taki ortaklarından Haşdi Şabi Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi el-Mühendis'i suikastla öldürmüştür. Beklenmedik bu olay bir şok etkisi oluştursa da Trump, İran üzerindeki baskıyı askerî değil daha çok ekonomik ve diplomatik alanda tutmuştur. Askerî çatışmalar vekil ülkelerde daha çok sınırlı çatışmalar şeklinde kalmış ve bu durum İran'ın, Irak-Suriye gibi ülkelerdeki etkisini sınırlandırmamıştır.

“

Bu protestolarda Irak hükümetlerini olumsuz yönlendiren ve milisleri aracılığıyla Irak'ın ekonomi, güvenlik ve siyaset alanına müdahale eden İran'a güçlü tepki oluşmuştur.

”

Irak'taki en temel sorunlardan biri, ülkenin ABD-İran geriliminin ve içerideki sosyo-politik patlamaların etkisiyle yönetilemez hâle gelmesidir. Bilindiği gibi ülke yük-

sek oranlarda işsizlik, sağlık, eğitim ve belediye hizmetlerinin yetersizliği ve özellikle su kirliliğiyle elektrik kesintileri gibi problemlerle karşılaşmaktadır. 2019 yılında ortaya çıkan protestolar, hükümetin düşmesine yol açmış ve seçim taleplerine olumlu karşılık verilmiştir. Bu protestolarda Irak hükümetlerini olumsuz yönlendiren ve milisleri aracılığıyla Irak'ın ekonomi, güvenlik ve siyaset alanına müdahale eden İran'a güçlü tepki oluşmuştur. Bu gösterilerin özellikle Bağdat ve Şii yoğunluklu Güney vilayetlerinde görülmesi siyasi sahneyi daha karmaşık ve öngörülmez hâle getirmiştir. Koronavirüs öncesi süreçte ortaya çıkan bu gösteriler, salgın dolayısıyla sınırlansa da ara ara patlak vermeye devam etmektedir. Bu dönemde düşen petrol fiyatları da ülkedeki ekonomik meseleleri daha fazla içinden çıkılmaz hâle getirmiştir. Tüm bu noktalar göz önüne alındığında ertelenme durumu da konuşulan ekimde yapılacak parlamento seçimlerinin Irak'ta kısmi değişim getirirse bile ciddi dönüşüme yol açması ve bahsi geçen sorunlara çözüm bulması ihtimal dışı gözükmemektedir.

Başarısız referandumdan sonra normale dönmekte zorlanan Kuzey Irak da bazı problemlerle karşılaşmaktadır. Merkezi hükümetten gecikerek gelen bütçe ödenekleri, memur maaşlarının ödenmesinde sorunlara yol açmaktadır. Diğer taraftan ABD ve İran çatışmalarının burada da yansımaları olmaktadır. Ayrıca, Kuzey Irak'ta etkinliğini artırmaya çalışan terör örgütü PKK'nın faaliyetleri, Türkiye'nin haklı ve hukuki askerî operasyonlarını beraberinde getirmektedir.

PKK ile mücadele bağlamında Süleymaniye'deki gruplardan yeterince destek alamayan Türkiye, Erbil'deki aktörlerle daha fazla birlikte çalışmaktadır. Bu durum Erbil'e bağlı Peşmergeler ile PKK teröristleri arasında çatışmalara yol açmaktadır.

Bölgedeki yıkımdan, müdahalelerden ve iç çatışmalardan en fazla etkilenen Yemen'deki durumda da olumlu bir gelişme söz konusu değildir. Arap Baharı süreci sonrasında başlayan Kuzey'de Husi merkezli protestolar ve Güney'deki diğer gelişmeler, Yemen'i yeniden bölünmenin eşiğine getirmiştir. İran destekli Husiler, başkent Sana dâhil ülkenin önemli bir kısmını kontrol ederken, Suudi Arabistan'a da füze ve insansız hava araçlarıyla saldırma kapasitesine sahip olmuşlardır. Husi grupları geriletme ve ortadan kaldırma amacıyla buraya müdahil olan Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon güçleri ile Abdurabbu Mansur el-Hadi hükümeti bu doğrultuda başarılı olmamıştır. Diğer taraftan diğer ayrılıkçı aktör Güney Geçiş Konseyi (GGK) ile Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ülkeyi bölerek güney sahillerine hâkim olmaya çalışmaktadır. Böylece BAE, deniz ticareti için kritik olan bu kıyılardaki limanları ve adaları işgal etmektedir.

Yemen meşru hükümetinden yetkililer, Babül Mendep geçidinde stratejik konumdaki adalarından Mayun Adası'nda BAE'nin gizli havaalanı ve askerî üs inşa ettiği suçlamasına, günler süren sessizlik sonrası Riyad liderliğindeki Arap Koalisyonu burada kendi askerî ekipmanları olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan aksi yönde

açıklama daha sonra BAE destekli Ulusal Direniş Kuvvetleri lideri Tarık Salih'ten gelmiş ve Salih adaya asker konuşlandırdıklarını ifade etmiştir. Uluslararası alanda Suudi Arabistan, koalisyonun uyguladığı deniz ambargosu ve sivil alanların bombalanması dolayısıyla oluşan yoksulluk nedeniyle ciddi eleştiri ve çözüm baskısı almaktadır. Diğer taraftan ABD ile pazarlıkta diğer bölgesel konularda elini güçlü tutmak isteyen İran da Yemen'de Husiler aracılığıyla bir anlaşmaya mesafeli yaklaşmaktadır.

“

Diğer taraftan hem Cemal Kaşıkçı meselesi hem de Yemen çıkmazındaki insan hakları ihlalleri nedeniyle ne Batı başkentlerine aktarılan milyarlarca doların ne de İsrail ile normalleşme sürecinin Riyad'a yönelik Batı başkentlerinde oluşan olumsuz havayı tersine çevirdiği söylenebilir.

”

KÖRFEZ MERKEZLİ GELİŞMELER

Rejim güvenliğine tehdit olarak gördüğü Arap Baharı'nı engellemeye çalışırken, Riyad yönetimi kendisini çok boyutlu sorunlar içerisinde bulmuştur. Mısır'da Abdülfettah el-Sisi darbesine destek ve Yemen savaşında Husileri mağlubiyet amacıyla yüksek miktarlarda ekonomik kaynağını tüketen Riyad, Velihaht Prens Muhammed bin Selman'ın iktidar yürüyüşünü garanti altına almak için ABD'ye de silah-askerî ekipmanlar ve ticari anlaşmalar aracılığıyla milyarlarca

dolar aktarmıştır. İsrail ile normalleşme sürecine baktığımızda Suudi Arabistan her ne kadar resmî diplomatik ilişki kurmasa da İsrail ile normalleşme çabalarının arkasında duran ülke konumundadır. Diğer taraftan hem Cemal Kaşıkçı meselesi hem de Yemen çıkmazındaki insan hakları ihlalleri nedeniyle ne Batı başkentlerine aktarılan milyarlarca doların ne de İsrail ile normalleşme sürecinin Riyad'a yönelik Batı başkentlerinde oluşan olumsuz havayı tersine çevirdiği söylenebilir.

Batı çıkarlarının bölgedeki yüklenici aktörü olarak politikalar izleyen BAE ise bölgedeki yıkım ve Türkiye karşıtı faaliyetlerine devam etmektedir. Örneğin, Libya'da hâlen darbeci savaş ağası Halife Hafter'i destekleyerek istikrarsızlık oluşturmaya devam etmektedir. Yemen'de ise GKK'yi destekleyerek bölünmeye ve iç çatışmaya yol açmaktadır. Sudan'da istikrarsızlığın artmasına ve seçimlerin ertelenmesine yatırım yapmaktadır. Bütün Ortadoğu ülkelerinde daha çok kaos ve yıkıma yol açarak bölge halklarının sosyal refaha ve siyasi istikrara ulaşmasına adeta engel olmaktadır. Son dönemlerin etkili aktörlerinde birisi de ekonomik gücü ve bölgedeki arabulucu faaliyetleriyle Katar olmuştur. Özellikle 2017 Haziran'da başlayan üç buçuk yıllık çok boyutlu ambargodan en hafif olumsuz etkiyle hatta güçlenerek çıkmıştır. Mısır, Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkelerle normalleşme yoluna giren Katar yönetimi, aynı zamanda ABD-Taliban görüşmelerinde ve Filistin krizinde aktif rol oynayarak Suudi Arabistan'ın tersine imajını ve görünümünü güçlendirmiştir.

Böylece diplomatik baskılardan kurtulan ve yeniden bölge istikrarına katkı sağlamaya çalışan Katar, birçok ülkedeki ekonomik yatırımlarıyla dışarıdaki etkinliğini ve saygınlığını artırmaktadır. Aynı şekilde Filistin gibi ekonomik sıkıntı çeken ülkelere yardım ederek insani diplomasi boyutuna dış politikasında yer vermektedir. Körfez İşbirliği Ülkelerinden (KİK) Kuveyt, Umman ve Bahreyn son dönemde bölgesel gelişmelerde daha sınırlı bir görünüm tercih etseler de Kuveyt halkı ve yönetiminin son Filistin krizinde ciddi bir etkinlik gösterdiği unutulmamalıdır.

Son olarak, Ortadoğu'nun merkez ülkelerinden Mısır'da ciddi gelişmelerin yaşandığı bilinmektedir. Ülkenin bir yandan Libya'ya yönelik ilgisi sürerken, diğer yandan Etiyopya'nın Rönesans Barajı'nda ikinci dolmuş aşamasına geçmesi Mısır'da en kritik sorun olarak ortaya çıkmıştır. Son birkaç ayda Sudan'ı net şekilde yanına alan Mısır, Etiyopya'ya baskıyı artırmaktadır. Filistin krizini fırsata çeviren ve burada rolünü güçlendiren Sisi yönetimi, Joe Biden yönetiminde gelebilecek muhtemel tepkileri bu şekilde erteleyebilmiştir. Filistin meselesinde tarafsız kalmaması Mısır'ın Arap kamuyundaki olumsuz algısını bir derece sınırlamıştır. Libya'da Hafter kampanyasını destekleyerek Türkiye ile net bir mücadele içindeyse de iki taraf da son dönemlerde uzlaşma yolu aramaktadır. Sonuç olarak bölgedeki gelişmeler, her ülkenin iç-dış politikasını etkileme potansiyeline sahip şekilde devam etmektedir ve bölgedeki aktörler bağlamsal olarak politika tercihlerinde değişime gitmektedirler. ■

İSTİKRARI ARAYAN LIBYA'DA SEÇİM GÜNDEMİ

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCI

Başkan Yardımcısı ORSAM

“

Birleşmiş Milletler (BM) ve Almanya'nın inisiyatifiyle Berlin'de düzenlenen konferanslar serisinin ikincisinde Libya'daki siyasi süreçle doğrudan ya da dolaylı ilgisi olan birçok ülke katılım gösterirken; seçimlere gidilen süreç, ülkedeki güvenlik durumu ve ekonomik reformlar konulan başlıca gündemi oluşturmuştur.

”

Libya'daki siyasi süreç ciddi bir dönemeçte. Etkileri hâlen taze olan savaşın getirdiği belirsizlik ortamının sonlanması ve ülkede kalıcı bir istikrara kavuşulması Libya halkının başlıca arzusu. Ülkedeki meşru hükümet ve Trablus ile Misrata gibi ülkenin önde gelen iki kentinin siyasi aktörlerinin he-

defi en kısa süre içerisinde seçimlerin gerçekleştirilmesi ve geçiş sürecinin akamete uğramasının engellenmesi. Bu noktada öne çıkan temel gündemler ise Libya'da başta doğu-batı olmak üzere her türlü ayrışmanın sonlanması, ülkenin her kesiminde seçimlerin adil ve özgür bir biçimde gerçekleşmesi ve Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) tarafından davet edilmeyen yabancı aktörler ve paralı savaşçıların ülkedeki mevcudiyetini sonlandırması. Bu hedefler doğrultusunda faaliyetlerine devam eden Libya'nın uluslararası camia tarafından tanınan Trab-

lus'taki meşru yönetimi, bir taraftan ekonomik sıkıntıları aşmaya çalışırken, diğer taraftan da 24 Aralık 2021 tarihine planlanan seçimlerin gerçekleşmesi hususunda kararlı bir tutum izlemeye devam ediyor.

SEÇİM SÜRECİNDE BÖLGESEL-ULUSLARARASI BOYUT

Seçimlerin belirlenen tarihte gerçekleşmesi ve ülkedeki sivil aktörlerin siyasi rekabetini demokratik bir düzlemde devam ettirmesi hem yerel hem de uluslararası aktörler açısından da kritik önemdedir. Bu çerçevede son dönemde uluslararası aktörlerin Libya'daki siyasi sürecin planlandığı şekilde devam etmesi hususunda faaliyetlerinin arttığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda 23 Haziran'da gerçekleştirilen İkinci Berlin Zirvesi ve yine haziran ayının son günlerinde başlayan Cenevre'deki Libya Siyasi Diyalog Forumu'nun

başlıca gündem maddeleri arasında 24 Aralık'ta düzenlenmesi planlanan seçimler yer aldı.

Birleşmiş Milletler (BM) ve Almanya'nın inisiyatifiyle Berlin'de düzenlenen konferanslar serisinin ikincisinde Libya'daki siyasi süreçle doğrudan ya da dolaylı ilgisi olan birçok ülke katılım gösterirken; seçimlere gidilen süreç, ülkedeki güvenlik durumu ve ekonomik reformlar konuları başlıca gündemi oluşturmuştur. Nitekim toplantı sonrasında yayımlanan 58 maddelik sonuç bildirgesinde ülkedeki tüm siyasi aktörlerin 24 Aralık'ta yapılması planlanan seçimlerin zamanın-

da gerçekleştirilmesi konusunda yapıcı bir tutum izlemesi ve adil bir seçimin yapılabilmesi adına gereken zeminin oluşturulması konusunda da her türlü adımın atılması çağrısı vurgulanmıştır.

Her ne kadar seçimlere dair sahada mevcut belirsizliği ortadan kaldırmaya yönelik net sonuçlar elde edilemese de Berlin Konferansı, özellikle Batılı aktörlerin ülkede seçimlerin zama-

nında gerçekleştirilmesi konusundaki kararlı tutumunu göstermesi açısından önemlidir. Bu noktada başta Almanya, Fransa, İtalya ve ABD gibi aktörlerin seçim sürecine tehdit oluşturabilecek yerel ve bölgesel aktörlerin de bu yönde izleyebilecekleri politikaları sonlandırmaya davet etmesi ve ülkede sivil siyasi aktörlerin siyaset sahnesinin başlıca unsurları olması gerektiğine samimi bir şekilde destek vermeleri kritik önemdedir. Bunun yanında Rusya gibi Libya'da varlığı meşru bir zemine dayanmayan ve siyasi kazanımlar

çerçevesinde ülkede askerî faaliyetlerini sürdüren aktörlerin de bu tutumlarından vazgeçmeye zorlanmaları ülkede siyasi istikrarın sağlanması hususunda başlıca gereksinimler arasındadır.

“

Libya topraklarının 2/3'ünü elinde bulandıran Hafter'in aynı zamanda bir ABD vatandaşı olması, ileriye dönük adaylık tartışmalarında Hafter'i mevcut anayasa eksenli tartışmaların başat aktörü hâline getirmektedir.

”

SEÇİM SÜRECİNE İLİŞKİN İÇ TARTIŞMALAR

28 Haziran tarihinde Libya Siyasi Diyalog Forumu'na (LSDF) bağlı Danışma Komitesi, 24 Aralık tarihinde gerçekleşecek seçimlerin anayasal altyapısını oluşturmak üzere bir araya gelmiştir. Uzun süredir seçimlerle ilgili devam eden tartışmalara çözüm arayan Cenevre toplantılarında söz alan BM Libya Özel Temsilcisi Jan Kubis, 1 Temmuz'a kadar seçimlerin anayasal temeline karar verilmesi gerektiğini ifade etmiş, seçimlere yalnızca 179 gün kaldığını belirtmiştir. LSDF tarafından belirlenen yol haritası kapsamında ilerlenmesi gerektiğini hatırlatan Kubis, LSDF üyelerinin mevcut görüşlerinden taviz vererek görüşmelerin olumlu sonuçlanması adına gerekli adımların atılması için çağrıda bulunmuştur. Görüşmeler planlanandan uzun geçmekle birlikte, ülkedeki siyasi yol haritasının belirlenmesine yönelik iradeyi göstermesi açısından önemlidir.

Cenevre'de gerçekleşen görüşmeler, Libya'da tartışmaların odağı olan başkanlık ve parlamento seçimleriyle alakalıdır. Öyle ki anayasa referandumunun seçimlerden önce yapılması ve seçimlerin direkt ya da parlamento tabanlı olması tartışmaları, görüşmelerde masaya yatırılan temel alt başlıklar arasında gösterilmektedir. Kasım 2020'deki Tunus toplantılarında Libya'daki seçimlerin gerçekleşmesi için belli kriterler oluşturulmuştu. Bu kapsamda, özellikle seçimlere aday olacak kişilerin sahip olması gereken kriterler ve belirlenen seçim tarihi masaya yatırılan temel konular arasında yer almaktaydı. Seçimlerin parlamento tabanlı yapılmasını destekleyenlerin temel argümanı, halk tabanlı bir seçimde popüler ya da Şubat devrimi değerlerine aykırı olacak bir figürün başbakan seçilme ihtimaliydi. Bu noktada Halife Hafter ve destekçileri 24 Aralık seçimlerinde herhangi bir engel olmaksızın tüm adayların seçimlerde adaylıklarını öne sürebileceğini desteklemektedir. Libya topraklarının 2/3'ünü elinde bulandıran Hafter'in aynı zamanda bir ABD vatandaşı olması, ileriye dönük adaylık tartışmalarında Hafter'i mevcut anayasa eksenli tartışmaların başat aktörü hâline getirmektedir. Uzun zamandır adaylık kriterleriyle alakalı yapılan görüşmelerde başbakanlık için aday olan kişinin Libya vatandaşı ve Müslüman olması gerektiğini belirten LSDF üyesi Abdullah Osman, aday olacak kişinin herhangi bir suçtan hüküm giymemiş olması gerektiğini belirtmiştir.

Bu gelişmelerin ışığında Türkiye, tüm “yabancı güçler” tartışmalarının

gölgesinde Millî Birlik Hükûmeti'ni (MBH) ve mevcut siyasi süreci desteklemeye devam etmektedir. 23 Haziran tarihinde ikincisi gerçekleşen Berlin Konferansı'nda millî uzlaşma sürecine ve Libya'daki devlet kurumlarının birleşmesine yönelik desteğini ifade eden Türk yetkililer, Libya'daki barış ve istikrar ortamını kendi çıkarlarına görmektedir. 2019 Aralık ayında dönemin Fayız es-Serraç hükûmetiyle yaptığı deniz yetkilendirme ve güvenlik anlaşmalarından hareketle Libya krizine müdahil olan ve sahadaki dengeleri meşru hükûmet lehine değiştiren Türkiye, gelinen noktada 24 Aralık seçimlerini ve Libya'nın demokrasiyle imtihanını tüm imkânlarıyla desteklemektedir.

TÜRKİYE'NİN SÜREÇTEKİ ROLÜ VE ÖNEMİ

Berlin Konferansı'nda açıklamalarda bulunan Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Libya'nın barış ve güvenliğine, ülkenin istikrar ve egemenliğine destek vermeye devam edeceklerini belirtmiştir. Geçici yönetim figürlerini olumlu karşılayan ve yapılan karşılıklı ziyaretlerle geçici MBH ile yakın diplomatik ilişkiler içinde olduğunu gösteren Türk hükûmeti, geçmişte olduğu gibi Libya'da istikrar ve barış ortamını getirmek adına kapsayıcı bir tutum benimsemiştir. Bu doğrultuda son dönemde özellikle gündeme gelen “yabancı güç” tartışmalarında ülke içerisindeki gayrimeşru paralı askerlerle aynı statüde olmayı ısrarla reddeden Türkiye, Berlin Konferansı'nın sonuç bildirgesindeki 5. maddeye de şerh koymuştur.

“

2012 seçimlerinden beri doğu-batı gözetmeksizin tüm taraflara eşit ölçüde yaklaşmaya çalışan bir aktör olarak Türkiye, Libya'da anayasal sürecin tamamlanarak genel seçimlere gidilmesi noktasında oldukça istekli görünmektedir.

”

Abdülhamid Dibeybe hükûmeti ve yerel halkın büyük bir çoğunluğu tarafından olumlu karşılanan Türk birliklerinin, uluslararası platformlarda 24 Aralık seçimlerinin önündeki bir engel olarak gösterilmesi sahada karşılığı olmayan bir argüman olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda 2012 seçimlerinden beri doğu-batı gözetmeksizin tüm taraflara eşit ölçüde yaklaşmaya çalışan bir aktör olarak Türkiye, Libya'da anayasal sürecin tamamlanarak genel seçimlere gidilmesi noktasında oldukça istekli görünmektedir.

Bununla beraber kırılğan yapıdaki Libya güvenlik güçlerinin seçimler esnasında sandık güvenliğini ne ölçüde sağlayacağı tartışmalı konulardan biridir. Geçmişte olduğu gibi Hafter ve sözde Libya Ulusal Ordusu (LUO), seçim sürecinde yaşanılacak olası bir aksama ve gecikmeyi kollamakta, böyle bir senaryoyu kendi siyasi ve askerî varlığı için oldukça hayati görmektedir. Öyle ki, 2020 Ekim ayında 5+5 Ortak Askerî Komite tarafından sağlanan ateşkes, Hafter'i ve dolayısıyla askerî seçenekleri masa dışına iterek BM Libya Misyonu'nun aktif yer aldığı siyasi müzakerelere ön ayak olmuştur.

Hiç şüphesiz bu durum, ülkenin doğusunda kontrolü elinde bulunduran Halife Hafter'i rahatsız etmektedir. Mayıs ayında Bingazi'de 2014 yılında başlatılan Onur Operasyonu'nu anma maksadıyla düzenlenen askerî törende söz alan LUO Sözcüsü Ahmet Mismari, savaşın henüz bitmediğini, yalnızca bir süreliğine siyasi diyaloglara şans tanıdıklarını ifade etmiştir. Ek olarak Halife Hafter'in "Trablus İşgali haklı bir girişimdi ve eğer üzerinde mutabık kalınacak siyasi bir tablo oluşmazsa yeniden aynıını yapmaya hazırız" şeklindeki söylemleri, ileriye dönük bazı kaygıların oluşmasına neden olmaktadır.

Çeşitli ekonomik ve siyasi çıkarlar sebebiyle gerek yeni dönemde pas-tadan pay alma adına gerekse Türkiye'nin artan nüfuzunu dengelemek maksadıyla Hafter'in destekçileri arasında gösterilen Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Fransa gibi bölge dışı aktörler ise mart ayında göreve gelen geçici hükümetle yakın ilişkiler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Nitekim Hafter'in önümüzdeki süreçte Birlik Hükümeti ve Temsilciler Meclisi (TM) arasında yaşanabilecek bütçe veya

seçimlerin anayasal çerçevesi kaynaklı krizlerde yerel ölçekte gösterileceği tepkilerde BAE'nin olası desteğini alacağını tahmin etmek pek zor değildir. Aynı şekilde Rus Wagner paralı askerlerinin de hâlen sahada aktif olarak faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Sirte ve Cufra hattında konuşlu olan, Hafter'in en önemli müttefiklerinden birisi olarak Wagner birlikleri, ülkenin güneyindeki kabilelerin desteğini almak adına görüşmeler yürütmekte; ülke genelinde yerli halk için ciddi bir güvenlik tehdidi yaratmaktadır.

Sonuç olarak, Libya'da siyasi istikrarın sağlanabilmesinin en önemli unsurlarından birisi 24 Aralık'ta yapılması planlanan seçimlerin şeffaf ve özgür bir biçimde gerçekleştirilebilmesidir. Ülkede istikrarsızlığa neden olan ve çatışmaların sürmesinde payı olan aktörlerin seçimlerle birlikte siyasi düzlemde uzaklaştırılması ve ülke siyasetinde yapıcı bir gündemle var olan figürlerin siyasi süreçlere hâkim olması Libya'nın bütünlüğünü korumasında, siyasi ve ekonomik istikrara kavuşmasında hayati önemdedir. ■

ERKEN SEÇİM ARİFESİNDE IRAK EKONOMİSİ VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLER

DR. RECEP YORULMAZ

Ekonomi Çalışmaları Direktörü **ORSAM**

“

Yaralarını sarmaya çalışan Irak ekonomisinin önündeki temel engelin politik istikrarsızlık olduğu bir ortamda, ekonomik maliyeti de düşünüldüğünde erken seçim kararının tartışılır olması olağan görünmektedir.

”

Irak'ta 6 Haziran'da yapılması planlanan erken seçimler, Irak Yüksek Seçim Komiserliğinin haziran ayı için seçimlere hazır olmadıklarını gerekçe göstererek yaptığı talep neticesinde, 10 Ekim'e ertelenmiştir. Ekim 2019'da başlayan hükümet karşıtı protestolarda eylemcilerin temel taleplerinden biri olan erken seçimin er-

telenmesi, toplum nezdinde mevcut hükümete karşı hoşnutsuzluk ve seçimlerin yapılması konusundaki hükümet iradesi üzerinde şüphe yaratmıştır.

Ancak Irak Başbakanı Mustafa el-Kazımî'nin erken seçimlerin belirlenen tarihte yapılması için irade ortaya koyacaklarına yönelik yaptığı son açıklama ile bu şüpheler giderilmiş görünmektedir. Kendisinin aday olmayacağını ve herhangi bir partiyi desteklemeyeceğini ortaya koyan Kazımî, görevde kaldığı süre içerisinde gerek Türkiye gerekse İran ile yaptığı ekonomik

ve güvenlik konularındaki anlaşmaların devamlılığının önemini vurgulamıştır. Kazımî'nin açıklamalarından, yeni kurulacak hükümetin önüne gelecek ilk dosyanın söz konusu anlaşmaların olacağı sonucuna varılabilecektir. Halkın odak noktası ise hiç şüphesiz ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumdur. Dolayısıyla yeni hükümetten beklentileri öncelikle ekonomik yapının düzeltilmesi olacaktır.

SOKAĞIN NABZI VE SEÇİM KARARININ RASYONALİTESİ

Bilindiği üzere devlet müdahalesinin hissedilir olduğu bir ekonomik yapıya sahip olan Irak, rezerv bakımından dünyanın en büyük dördüncü petrol ülkesidir ve ülke gayrisafi yurt içi hasılasının %30,4'ünü ihracat gelirlerinin ise %71,5'i petrol gelirlerinden sağlamaktadır. Irak'ta ekonomik servetin en önemli belirleyicisi

petrol sektörüdür. Dolayısıyla ekonomik faaliyetleri ve hükümet gelirleri büyük ölçüde petrol gelirleri ile şekillendiğinden, bu gelirlerle bağımlı bir ekonomik yapıya sahiptir. Ülkede ekonomik çeşitliliğin sağlanamamış olması, son erken seçim kararında görüldüğü gibi politik istikrarın yakalanamaması ve yolsuzluğun önüne geçilememesi ekonomik sorunların temelini oluşturmaktadır. Böyle bir ortamda halkın öncelikli talebi yeni bir hükümet ile umutlarını yeşertmek ve ülkenin ekonomik potansiyelini kendi halkına yansıtmasının sağlanmasıdır.

ABD ve İran rekabeti altında kurumsal yapısını oluşturmaya çalışan Irak'ta erken seçimlerin mevcut sorunlara çare olup olamayacağı tartışma konusudur. Yaralarını sarmaya çalışan Irak ekonomisinin önündeki temel engelin politik istikrarsızlık olduğu bir ortamda, ekonomik maliyeti de düşünüldüğünde erken seçim kararının tartışılır olması olağan görünmektedir. Hiç şüphesiz Irak'ta başka ülkelerin nüfuzunun artmasının temel sebebi siyasi istikrarın sağlanamamış olmasıdır. Dünyanın dördüncü en büyük petrol rezervlerine sahip olan Irak'taki istikrarsız yapı ekonomik sorunlar doğurmuş ve bu da aralıklarla süren protestoları ortaya çıkarmıştı. Ekim 2019'da başlayan ve Ocak 2020'de de devam eden protestolar, kamu hizmetlerinin yetersizliği, yoksulluk, gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik ve yolsuzluk problemleri sebebiyle ulusal bir motivasyonla hızla ilerlemişti.

Irak halkı siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın suçlusu olarak hem hükümeti hem de ülkedeki ABD-

İran hegemonyasını görmektedir. Halk bu duruma tepkisini kamu mallarına ve hem ABD hem de İran Büyükelçiliğine saldırılar düzenleyerek gösterdi. Ancak Irak caddelerinin talep ettiği siyasi değişime ulaşmanın önündeki önemli engel yine İran olarak görünmektedir. Öyle ki Irak'taki siyasi sonuçlar üzerinde İran kadar etkili olan başka hiçbir ülke yoktur. İran, Irak'taki siyasi müttefikleri sayesinde, bugün Irak üzerindeki çıkarlarına yönelik protesto ediliyor olsa da Irak'taki nüfuzunu terk etmeye niyeti yoktur. Keza İran'ın uluslararası yaptırımlar sebebiyle girdiği ekonomik bunalımdan çıkış yollarından birisi Irak pazar payını arttırmaktır. Bu çıkış yoluna başarı ile ulaşan İran, Irak'ta var olan yüksek işsizlik sorununun daha da artmasına neden olmuş ve Irak halkının öfkelerini üzerine çekmiştir.

SON DÖNEM IRAK-TÜRKİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Böyle bir sosyal ortamda Irak ve Türkiye arasında yapılan son anlaşmaların önemi daha belirgin olmaktadır. Mezhepsel durumun-

dan dolayı İran etkisinin fazla olduğu Basra gibi güney bölgelerinde dahi İran'a olan tepkinin sokaklara taştığı bir ortamda, Türkiye ile yapılan ekonomik anlaşmalar toplum nezdinde de kabul görmektedir. Özellikle beş milyar dolar değerindeki kredi ülkede gündem olmuş durumdadır. Bu kredinin Basra Büyük Fav Limanı'nı Türkiye'ye bağlayan demir yolu projesine yatırılabileceği beklentisinin ağırlık kazandığı görülmektedir. Irak'ın ekonomik başkenti konumundaki Basra'ya ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Günlük üç buçuk milyon varil petrol üretimiyle dünyanın sayılı şehirleri arasında olan Basra'da potansiyelin çok çok altında bir sosyal ve fiziki altyapı olduğu görülmektedir. Basra'ya canlılık kazandırmanın ülke ekonomisini düzlüğe çıkarmanın anahtarı olduğu bilinmelidir. Bu bilinçle atılacak adımlar gerek toplum nezdinde gerekse karşılıklı çıkar açısından kazanç anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin burada yapacağı doğru hamleler hem Irak ekonomisinin geleceğini hem de iki ülke ilişkilerinin seyrini belirleme potansiyeline sahiptir.

Irak-Türkiye ticari ilişkileri son yıllarda önemli gelişmeler göstermiş, Türkiye'nin Irak'a yıllık ihracatı 8 ila 10 milyar dolar civarında seyretmiş; genellikle 2 milyar dolar altında seyreden ithalat verileri 2020 yılında büyük bir sıçrama yaparak 8 milyar dolar seviyesini geçmiştir. Bu sıçrama iki ülke arasındaki ticaret hacminin 20 milyar doları aşması hedefine de teşvik edici bir gelişme olmuştur. Her ne kadar 2020 yılının ilk döneminde koronavirüs salgını sebebiyle iki ülke arasındaki sınır kapıları kapatılsa da birkaç ayın ardından güvenli geçiş yöntemine geçilmesiyle tır trafiğinde önceki aylarda yaşanan düşüşler de kısmen telafi edilmiştir.

Türkiye'nin Irak'a ihracatını iki ana kalem altında toplamak mümkündür.

Zira ülkeye ihraç edilen mallardan birçoğu Irak'ta müteahhitlik projesi üstlenen Türk firmaların malzeme, makine ve inşaat ürünleriyken kalan kısmı da temel olarak gıda, hazır giyim, temizlik ürünleri, mücevherat gibi nihai mallardan oluşmaktadır.

TİCARİ İLİŞKİLERDE ZORLUKLAR

İki ülke arasındaki ticaretin büyük çoğunluğu tırlar vasıtasıyla kara yolu üzerinden yapılmaktadır. Ancak burada Türk ihracatçıların aleyhine bir uygulama mevcuttur. Daha önceki dönemlerde herhangi bir kısıtlama olmamasına rağmen 2012 yılında mevcut hükümet Türk tırlarının Irak'ın geneline ulaşımını yasaklamış, tırların sadece Erbil şehrine kadar erişimine izin vermiştir. Bu rotanın devamı için ise ürünler Iraklı tırlara transfer edilmekte, bu süreçte de ciddi miktarlarda ürünün hasar görmesine ve ihracatçıların maddi kayıplarına neden olmaktadır.

“2009 yılında Irak'ın bir ülkeyle imzaladığı en geniş ekonomik anlaşma olan “Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması” imzalanmış ancak Türkiye'deki onay süreci tamamlanmasına rağmen Irak tarafında süreç tıkanmıştır. Sürecin burada tıkanması Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması ve Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmalarının işlevsel olmasını engellemiştir.

İki ülke arasında Gümrük Birliği veya Serbest Ticaret Anlaşması olmadığı için ikili ticarete gümrük vergisi ödenmektedir. İyi bir gelişme olarak 2019 Şubat'ta uygulamaya geçen “tek gümrük uygulaması” ile 0-100 arasında değişen vergiler %0,5, %10, %15 ve %30 olmak üzere dört sınıfta toplanmıştır. Ancak 1976'da imzalanan Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması'na rağmen vergilendirme sorunları çözülememiş, hâlihazırda pek çok ihracatçı Irak'ta çifte vergilendirmeye maruz kalmaktadır.

2009 yılında Irak'ın bir ülkeyle imzaladığı en geniş ekonomik anlaşma olan

“Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması” imzalanmış ancak Türkiye’deki onay süreci tamamlanmasına rağmen Irak tarafında süreç tıkanmıştır. Sürecin burada tıkanması Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması ve Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmalarının işlevsel olmasını engellemiştir. Zira yıllardır iki ülke arasındaki görüşmelerde ajandanın ilk sırasında yer alan çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmasında henüz bir sonuca ulaşılamamış; her ne kadar 17 Aralık 2020’de Irak başbakanının Türkiye ziyaretinde anlaşma imzalanırsa da onay sürecine dair belirsizlikler varlığını sürdürmektedir.

Irak’ta faaliyet gösteren iş adamlarının karşılaştıkları bir diğer sorun ödeme sorunudur. Zira her ne kadar yatırımları ve iş hacmini arttırmaya yönelik ikili niyetler dillendirilse de Irak’ta faaliyet gösteren müteahhitlerin ödemelerinde ve alacaklarında ciddi düzeylere varan sorunlar yaşanmaktadır. Ödeme sorunları engelinin yanında Türk mallarının yeni müteahhitlik projelerinde kullanılmasının engellenmesi de iki ülke ilişkilerini zedeleyen bir hamle olmuştur. Ülkede açıklanan yeni ihalelerde Avrupa Birliği (AB) standartları vurgulanırken Türk mallarının kapsam

dışı bırakılması müteahhitlerin ihalelere katılımını ve iki ülke arasındaki ticaret hacmini olumsuz etkileyecek bir gelişmedir.

İŞ BİRLİĞİ İMKÂNLARI VE FIRSATLAR

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi konusunun ele alındığı görüşmelerde 3 temel konu uzun yıllardır ön plana çıkmaktadır: Ovaköy Sınır Kapısı’nın yeniden açılması, Bağdat demir yolunun yeniden inşası ve bunun Basra’ya kadar uzatılması, Kerkük-Ceyhan Boru Hattı’nın tamir edilmesi ve paralel bir hattın inşası. Ancak bu adımların uzun görüşmelere rağmen hemen gerçekleşmesi ihtimal dâhilinde değildir. Zira Irak’taki siyasi sıkıntılar, sürekli hükümet değişimleri, bölgedeki güvenliğin tam olarak sağlanamaması gibi sorunlar süreçleri tıkamaktadır. Örneğin normal şartlar altında günlük 2 binlere ulaşan tır geçişleri Habur Sınır Kapısı’nın yetersiz kalmasına neden olmakta, iki ülke arasındaki ticaret hacmini ciddi miktarda kısıtlamaktadır. Bu bağlamda Habur Sınır Kapısı’na yaklaşık 10 km uzaklıktaki Ovaköy Sınır Kapısı’nın açılmasıyla ticaret hacminin genişlemesi ve tırların gümrük süreçlerinde daha az zaman-para kaybetmesi hedeflenmektedir.

Ancak iki sınır kapısının da Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) kontrolündeki alanlardan geçmesi bu projenin önünde büyük bir engel olarak durmaktadır. Zira her ne kadar merkezî hükümet bu konuda kararlı bir duruş sergilese de IKBY’nin onayı olmadan bu projenin tamamlanması yakın zamanda mümkün görünmemektedir. Üstelik sınır kapısının açılması demir yolunun inşasını da destekleyen ve kolaylaştıran bir uygulamadır fakat bu konuda da Irak tarafı kararlı bir duruş sergilememektedir. DEAŞ’ın saldırıları sonucunda zarar gören Kerkük-Ceyhan Boru Hattı’nın tamir edilmesi konusunda da Türkiye iş birliği çağrısı yapmakta eğer tamir edilmesi mümkün değilse alternatif bir hattın inşasında üstüne düşen sorumluluğu yerine getireceğini açıklamaktadır. Fakat Irak’ın böyle bir hat inşası için ekonomik imkânlarının olmadığı göz önünde bulundurulduğunda bu süreç de sıkıntılı görünmektedir. Sonuç olarak, Türkiye gıdadan temizliğe, inşaattan alt yapıya kadar hemen hemen her alanda Irak’ın ihtiyaçlarını karşılama potansiyeline sahip bir ülkedir. Hem yakınlık hem diğer ülkelerle fiyat-performans açısından rekabet üstünlüğü dikkate alındığında, Türkiye’nin Irak’ın inşasında aktif rol oynaması, enerji sektörü başta olmak üzere iş birliklerinin artması iki ülke açısından da yararlı bir süreç olacaktır. Ancak yatırımcıların ve ihracatçıların karşılaştığı sorunların bir an önce halledilmesi gerekmektedir. Üstelik bu sorunların pek çoğunu siyaseten çok basit adımlarla halledilebileceği de unutulmamalıdır. ■

Irak'ta Türkmenlerin Erken Seçim Hazırlıkları

ADİL ZİNEELABDİN

Araştırma Asistanı

ORSAM

“

Yeni Seçim ve Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliği (IBYSK) yasası doğrultusunda yeni Federal Yüksek Mahkeme üyeleri denetimiyle yapılacak olan parlamento erken seçimleri, halkın katılım oranıyla 2003 sonrası siyasi düzene olan güveni onaylama bağlamında referandum şeklinde değerlendirilebilir.

”

Irak'ta 10 Ekim 2021'de yapılması planlanan erken seçimlerin, 2003 yılından itibaren başlayan siyasi süreçte belirleyici dönüm noktası olması beklenmektedir. Zira daha önceki seçimlerden farklı bir seçim sistemi ve hükümet kurulma şekli belirlenmiştir. Buna göre daha önce her bir vilayet seçim bölgesi olarak ele alınırken, mevcut durumda her vilayetin nüfus oranı baz alınarak belirlenen sandalye sayısının dörtte biri oranında verilen kadın kotasına göre daraltılmış bölge seçim sistemine gidilmiştir. Bu hâliyle her vilayet birden fazla seçim bölgesine bölünmüştür. Yeni Seçim ve Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliği (IBYSK) yasası doğrultusunda yeni Federal Yüksek

Mahkeme üyeleri denetimiyle yapılacak olan parlamento erken seçimleri, halkın katılım oranıyla 2003 sonrası siyasi düzene olan güveni onaylama bağlamında referandum şeklinde değerlendirilebilir. Kritik öneme haiz olan bu seçimlerin Türkmenlerin Irak'taki temsili açısından da önemli bir yere sahip olacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

TÜRKMENLERİN YARIŞTIĞI SEÇİM DAİRELERİ

Kerkük vilayeti 2020 yılı 9 sayılı Seçim Yasası'yla üç bölgeye ayrılarak parlamentodaki 12 sandalyenin dağılımı, il merkezinde 4; Kerkük'ün doğusunda 5 ve Havice ile Riyad kapsayan bölgede ise 3 olacak şekilde belirlenmiştir. Türkmenlerin yoğunlukla bulunduğu

Kerkük Seçim Dairelerine İlişkin Sahadan Elde Edilen Veriler

Birinci Seçim Bölgesi (Kürt Çoğunluklu)	İkinci Seçim Bölgesi (Türkmen Çoğunluklu)	Üçüncü Seçim Bölgesi (Arap Çoğunluklu)
Sandalye Sayısı: 5 (4 Erkek 1 Kadın Kotası)	Sandalye Sayısı: 4 (3 Erkek 1 Kadın Kotası)	Sandalye Sayısı: 3 (2 Erkek 1 Kadın Kotası)
Aday sayısı: 41	Aday sayısı: 60	Toplam seçmen sayısı: 210.026
Toplam seçmen sayısı: 419.182	Toplam seçmen sayısı: 350.648	Aday sayısı: 41 (10 kadın aday)
Türkmenlerin tahmini oy sayısı: 15-20 oy arası	Türkmenlerin tahmini oy sayısı: 60 üzeri	Bu bölgedeki Türkmen oy sayısı sınırlıdır.

seçim bölgesi 2. seçim bölgesi olarak adlandırılmaktadır. 2. seçim bölgesi aşağıdaki yerleşim yerlerini kapsamaktadır: Merkez ilçe, Tisin,

Korya, Dakuk, Bağdat yolu, Vasiti, Kadisiye, Tazehurmatu, Reşat, Musalla, Hasa, Riyaz, Nur Sempti, Hay el-Askeri, Yaycı, Altıncöprü

(bir kısmı) ve Arafa (bir kısmı). Kalan diğer iki seçim bölgeleri ise Kürtlerle Arapların yoğunlukla bulunduğu bölgeleri kapsamaktadır.

“

9 sayılı 2020 yılı Irak Milletvekili Seçim Yasası'yla Kerkük'ün üç seçim bölgesine ayrılması, Türkmen siyasi partilerinin gelecek seçimlere yönelik yeni stratejilerini ortaya koymasını gerektirmiştir.

”

IBYSK'ye Göre 2018 Parlamento Seçimlerinde Kerkük'teki Oy Dağılımı

KYB	Kerkük Türkmen Cephesi	Kerkük Arap Koalisyonu
125.472 Oy	50.640 Oy	43.046 Oy
6 Milletvekili	3 Milletvekili	3 Milletvekili

Musul Vilayetinin 4. Seçim Bölgesindeki Seçmen Dağılımı

Telafer Merkez (Türkmen Çoğunluklu)	Zummar (%40 Gergeri, %30 Arap ve diğeri Kürtler)	Rabia (Arap Bölgesi)	İyaziye (Türkmen Çoğunluklu)
108.510	63.385	45.403	29.785

Selahaddin Vilayeti 2. Seçim Bölgesindeki Seçmen Dağılımı

Tuzhurmatu	Amirli	Yesrib	Duceyil	Beled	Zuluya	Dor
84.792	17.154	29.753	56.134	68.304	31.458	16.645

Diyala Vilayeti 4. Seçim Bölgesindeki Seçmen Dağılımı

Hanekin	Celevle	Saadiye	Karatepe
81.233	53.705	31.914	38.705

9 sayılı 2020 yılı Irak Milletvekili Seçim Yasası'yla Kerkük'ün üç seçim bölgesine ayrılması, Türkmen siyasi partilerinin gelecek seçimlere yönelik yeni stratejilerini ortaya koymasını gerektirmiştir. Yeni seçim yasası ve Kerkük'teki güçlü rekabet Irak Türkmenlerini erken seçim hazırlıklarına itmiştir. 10 Şubat 2021'de Türkmen siyasi partileri, tek listeyle seçimlere katılmak için Irak Türkmenler Cephesi seçim koalisyonunu kurmak üzerinde anlaşmışlardır. Ancak koalisyon başkanlığı konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle Irak Türkmen siyasi partileri yeni bir anlaşmaya vararak 8 Nisan 2021'de dokuz siyasi partinin, seçimlere tek liste olarak katılacağı açıklanmıştır. Birleşik Irak Türkmenler Cephesi listesine dâhil olmayan Türkmen siyasi partilerin ve diğer siyasi güçlerle hareket eden Türkmen şahsiyetlerin arasında iş birliğinin bulunmaması Türkmenlerin Irak genelindeki 83 seçim bölgesinden en güçlü oldukları Kerkük vilayeti 2. seçim bölgesinde oylarının dağılmasına sebep olabilir.

“
IBYSK'nin yayımladığı listeye göre, 69 adayın bulunduğu 2. seçim bölgesinde 8 Türkmen adayı Tuzhurmatu ve Amirli ilçelerinden seçimlere katılmaktadır.”

Sekiz seçim bölgesine bölünen Musul vilayetinin dördüncü seçim bölgesi Türkmenlerin güçlü olduğu ikinci seçim bölgesidir. Telafer ilçesi ve ona bağlı Zummar, Rabia ve İyaziye nahiyelerini kapsayan bölgede Türkmenler yarışa girmektedir. Telafer haricinde Musul vilayetinin tamamında 2018 parlamento seçimleri kazanan Türkmen adayların toplam oy sayısı 22.908 olmuştur. Ancak yeni seçim yasasıyla 8 seçim bölgesine bölünen Musul vilayetinin Telafer haricindeki Türkmen bölgeleri Arapların ve diğer etnik grupların yoğun olduğu bölgelere dağılmıştır. Bu durum Türkmenlerin 4. seçim bölgesi dışındaki bölgelerden Türk-

men milletvekili çıkarmasının zor olduğunu ortaya koymuştur. Musul vilayeti 7. seçim bölgesi Reşidiye nahiyesinde Türkmenlerin azımsanmayacak derecede oyu bulunmaktadır. Türkmen çoğunluklu olan Reşidiye nahiyesinin toplam seçmen sayısı 34.878 civarındadır. 7. seçim bölgesindeki Türkmenlerin tek aday üzerinde anlaşmaları durumunda bir milletvekili çıkarılması söz konusudur. Ancak şunu belirtmek gerekir 2018 seçimlerinde Musul vilayetinden 4 Türkmen milletvekili çıkmıştır.

Üç seçim bölgesine ayrılan Selahaddin vilayetindeki Tuzhurmatu ve Amirli ilçeleri, 4 sandalyesi bulunan 2. seçim bölgesinde seçim yarışına katılacaklar. 2. seçim bölgesinde Türkmenlerin bir erkek bir kadın çıkarabileceği konuşulmaktadır. Ancak diğer seçim bölgelerinde olduğu gibi Tuzhurmatu ve Amirli'deki siyasi güçler ve önemli şahsiyetler arasında herhangi bir mutabakat söz konusu değildir. Ayrıca bu aktörler bölge olarak Tuzhurmatu ve Amirli ilçe

içerisinde herhangi bir uzlaşmaya varmış değildir. 2018 seçimlerinde Tuzhurmatu ve Amirli ilçelerinden Bedir Örgütü adayı Mehdi Taki İsmail seçimleri kazanmıştır. IBYSK'nin yayımladığı listeye göre, 69 adayın bulunduğu 2. seçim bölgesinde 8 Türkmen adayı Tuzhurmatu ve Amirli ilçelerinden seçimlere katılmaktadır.

Irak Türkmenlerinin önemli bir nüfusu da 4 seçim bölgesine bölünen Diyala vilayetinin 4. seçim bölgesindedir. Diyala vilayetindeki Türkmenlerin tek aday üzerine anlaşmaları durumunda seçimlerde milletvekili çıkarma potansiyeli bulunmaktadır. Aynı şekilde Erbil'de Türkmenlerin 4. seçim bölgesinde bir kadınla seçimlere odaklanması Türkmenlerin Erbil'den bir milletvekili çıkarmasını sağlayabilir.

TÜRKMENLERİN SEÇİM HAZIRLIKLARI

Birleşik Irak Türkmenler Cephesi Koalisyonu ile bir araya gelen Türkmen siyasi partileri, Irak'ın genelinde tek listeye seçimlere katılma kararlarına rağmen bazı adaylar üzerinde bir uzlaşmaya varamamıştır. Seçimlere aday kayıtlarının sürecinin sona ermesine rağmen Türkmenlerin parlamentodaki temsilcilerini artırmak ve belli adayların desteklenmesi için Türkmen siyasi aktörleri arasındaki çabalar devam etmektedir. Kerkük vilayeti 2. seçim dairesinden İbrahim Necef Hamzeli, Necdet Circis adaylıktan çekilirken Türkmen Milliyetçi Hareketi Tulin Zuheyir'den 1. seçim bölgesinde desteğini çekmiştir. Öte yandan Türkmen adaylar arasında birliktelik sağlamak amacıyla 21 Mayıs, 12 ve 20 Haziran 2021

tariflerinde Tuzhurmatu'da Türkmen Sarayı'nda Tuzhurmatu'nun önde gelenlerinden oluşan Tuzhurmatu Türkmen Meclisi toplantı yapmış olsa da somut sonuçlar ortaya çıkmamıştır.

Türkmenlerin seçimlere katılımını artırmak amacıyla Türkmeneli Partisi Riyaz Sarkahya ile Türkmen Adalet Partisi Başkanı Sabah Hüseyinoğlu siyasi parti üyeleriyle bir araya gelerek seçimlerle ilgili toplantı düzenlemişlerdir. Türkmen siyasi partilerin bir araya gelerek seçmenlere ortak şekilde hitap etmelerinin, Türkmen seçmenin oy kullanma motivasyonu üzerinde etkili olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle yeni seçim yasasında çoklu bölge ve en çok oy alan adayın seçimleri kazanması hükümlerinin benimsenmesi, yoğun propagandayı gerektirmektedir. Aksi hâlde adaylara dengesiz oy dağılması, yüksek katılımı olumsuz etkileyerek parlamentoda temsili zayıflatabilir. Yeni seçim yasası gereklerine uygun olarak Türkmen partileri, seçim teşvik komisyonu kurarak seçmenlerin bilincini artırmak için önemli bir adım atmıştır.

Türkmen siyasi partileri, kendi aralarındaki görüşmeleri ve seçim rekabetini yürütürken Irak Türkmen Cephesi (ITC) 17 Haziran 2021'de, 2018 parlamento seçimlerinde yaşanan seçim hilelerinin tekrar yaşanmaması için IBYSK Kerkük Ofisinin üçlü (Türkmen, Kürt ve Arap) idareyle yönetilmesini ve seçim güvenliğinin federal güçler tarafından sağlanmasını istemiştir. Gelecek seçimlerin bir dönüm noktası olması ve halk ile siyasi düzen arasındaki güvenin

inşası açısından kritik öneme haiz olan seçimlerde genellikle seçimleri şaibeli olarak ileri sürülen Kerkük'e dikkat edilmesi yerinde olacaktır. BM gözetiminde yapılması planlanan seçimlerde Türkmen siyasi partilerin bir araya gelerek IBYSK Kerkük Ofisinin idaresine ilişkin adımlar atması yerinde olacaktır. Zira 2018 seçimlerinde de görüldüğü gibi IBYSK'nin Kerkük Ofisi taraflı davranabilmektedir.

Bu nedenle üç ay sonra yapılması planlanan seçimlerde Türkmenlerin seçim dairelerindeki aday anlaşmazlıklarının giderilmesi Türkmen temsiliyetinin Irak Parlamentosunda arttırılması açısından faydalı olacaktır.

2021 Nisan ayında bir araya gelerek Irak Türkmenler Cephesi Seçim Koalisyonunu kuran Türkmen siyasi partileri arasında seçim adayları üzerindeki anlaşmazlıklar devam etmektedir. Bu nedenle üç ay sonra yapılması planlanan seçimlerde Türkmenlerin seçim dairelerindeki aday anlaşmazlıklarının giderilmesi Türkmen temsiliyetinin Irak Parlamentosunda arttırılması açısından faydalı olacaktır. Bu soruna ilişkin her seçim dairesinin içerdiği bölgelerde Türkmen adayları kendi aralarında ön seçim yaparak seçimlerde yarışacak adayları belirleyebilir. Böylece Türkmen siyasetçiler, ortak tavır sergileyerek Türkmen halkının ve Türkmen bölgelerinin geleceğini partilerin tekil çıkarlarının üstüne konumlandıklarını gösterme yönünde önemli adım atmış olacaklardır. ■

REİSİ DÖNEMİNDE İRAN DIŞ POLİTİKASINDA OLASI DEĞİŞİMLER

DR. İSMAİL SARI

Uzman ORSAM

“

Hameneý'in, yeni dönemde muhafazakâr bir cumhurbaşkanı istediği uzun zamandır biliniyordu. Ancak müesses nizamın Reisi'nin üzerinde karar kıldığı ve Hameneý sonrası geçiş sürecini sorunsuz atlatabilmek için sistemin tüm kurumlarını homojenleştirdiği ve önceliğinin bu olduğu anlaşılıyor. Böylece 2020 Şubat parlamento seçimleri de göz önüne alındığında Reformistler devletin güç erklerinden tasfiye edilmiş oldu.

”

Reformist aday Muhammed Hatemi'nin 1997 İran Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Devrim Rehberi Ali Hameneý'in desteklediği Natic Nuri'ye karşı kazandığı sürpriz zafer hâlâ akıllardayken, bu sefer 18

Haziran'da gerekleŖen Ŗeimlerde sŖrprize yer yoktu. Ŗeim muhafazakâr aday İbrahim Reisi'nin kazanmasını garantileyecek Ŗekilde dizayn edildi. Anayasayı Koruyucular Konseyi (Ŗurayı Nigehban) en uzun dŖnem parlamento baŖkanlıđı yapan ve Ŗu anda devrim rehberi danıŖmanı olan Ali Lariçani'nin bile adaylığını reddetti. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Hasan Ru-

hani'nin yardımcısı İŖhak Cihangiri de adaylığı kabul edilmeyenler arasındaydı. Mahmud Ahmedinejad, Mesud PezeŖkiyan gibi isimlerin adaylıkları da onaylanmadı. BŖylece konseyin yaptığı Ŗeim mŖhendisliđiyle Ali Hameney'e yakınlığıyla bilinen İbrahim Reisi %48 katılımlı Ŗeimde oyların %62'sini alarak beklendiği gibi İran'ın sekizinci cumhurbaşkanı oldu. Hameney'in,

yeni dŖnemde muhafazakâr bir cumhurbaşkanı istediği uzun zamandır biliniyordu. Ancak mŖesses nizamın Reisi'nin Ŗzerinde karar kıldığı ve Hameney sonrası geiŖ sŖrecini sorunsuz atlatabilmek iin sistemin tŖm kurumlarını homojenleŖtirdiđi ve önceliğinin bu olduğu anlaŖılıyor. BŖylece 2020 Ŗubat parlamento Ŗeimleri de gŖz ŖnŖne alındığında Reformistler devletin gŖ erklerinden tasfiye edilmiŖ oldu.

“

Mukavemet Cephesi, yıllardır ılımlıları Ŗlke yŖnetiminden ve siyaset sahnesinden uzaklaŖtırmaya alıŖıyor. Batı ile diyaloğa karŖı olan bu grubun manevi liderinin 2021 yılının baŖında vefat eden Ayetullah Misbah Yazdi olduğu da dŖŖŖnŖlecek olursa, Reisi'nin zihin dŖnyasını anlamak ve ierde ve dıŖarda nasıl bir politika takip edeceğini ŖngŖrmek ok da zor değil.

”

Reisi'nin yakın çevresine baktığımız zaman İslam Devrimi İstikrar Cephesi veya Mukavemet Cephesi olarak bilinen İran'ın en radikal hizbinden oluştuğunu görüyoruz. Mukavemet Cephesi, yıllardır ılımlıları ülke yönetiminden ve siyaset sahnesinden uzaklaştırmaya çalışıyor. Batı ile diyaloga karşı olan bu grubun manevi liderinin 2021 yılının başında vefat eden Ayetullah Misbah Yazdi olduğu da düşünülecek olursa, Reisi'nin zihin dünyasını anlamak ve içerde ve dışarda nasıl bir politika takip edeceğini öngörmek çok da zor değil. Ancak Dışişleri Bakanı Cevad Zarif'in ülkenin dış politikasını eleştiren ses kayıtları ortaya çıktıktan sonra Devrim Rehberi Ali Hameyney'in yaptığı, "Herkes bilmeli ki dünyanın her yerindeki dış politika, üst düzey yetkililerin aldığı kararlarla şekillenir. Dış politikayı belirleyen üst kademelerdir... Dışişleri Bakanlığı bu kararlara tabidir, bizim ülkemizde de böyledir" yönündeki açıklama bir adım daha öteye giderek hükümet müessesesinin aldıkları kararlara tabidir şeklinde okunabilir. O nedenle İran'da cumhurbaşkanının müessesesine nazara rağmen uygulayabileceği bir dış politika olmadığı gibi onu değiştirme şansı da yoktur. Nizam ile cumhurbaşkanı arasında yaşanan gerilimler, çatışmalar ve zorlamalarsa cumhurbaşkanını yıprat(tıl)maktadır.

Dolayısıyla İbrahim Reisi'nin Devrim Rehberi ve nizam ile uyumlu hareket ederek onların aldığı dış politika kararları doğrultusunda hareket etmesi beklenebilir. Burada kilit sorular şunlardır: "Reisi'nin cumhurbaşkanlığı ağır ilerleyen Viyana müzakerelerini nasıl etki-

leyecek? İran'ın bölgesel ilişkilerinde bir değişim olacak mı?" İran sosyolojisini yok sayarak Reisi'nin zaferine zemin hazırlayan Hameyney'in, ABD ile yürütülen müzakerelerde sorunların hızla çözülmesini engellemek için hiçbir nedeni yok gibi görünüyor. Aksine, halkın katılım oranının düşük olduğu bir seçim zaferi kazanan ve bu nedenle zaman zaman meşruiyet krizi yaşaması olası olan Reisi, ekonomik rahatlama fayda sağlayacağını düşünerek işleri hızlandırmak bile isteyebilir. Hameyney, başarılı bir Reisi cumhurbaşkanlığı şansını artırmak için İran'ın bölgesel politikalarında bazı yumuşamalara da gidebilir. Elbette bunlar ihtimal!

“

ABD-İran müzakerelerinde pek çok sorun varlığını sürdürmeye devam ediyor. Ayrıca Trump'ın "maksimum baskı" kampanyası ile iyice güvenlikçi politikalara yönelen ve radikalleşen İran rejimi Reisi'nin gelişile dış politikada, muhtemelen Ruhani'nin Batı yanlısı angajmanından uzaklaşacak ve bu da Tahran ile Batı arasındaki gerilimin azaltılması olasılığını daha da zorlaştıracaktır.

”

NÜKLEER MÜZAKERELERİN GELECEĞİ

İran ile ABD arasında Mayıs ayının son haftasına kadar Viyana'da bir

dizi müzakere yapılmasına rağmen, taraflar şimdiye kadar bir anlaşmaya varamadı. Son tur müzakerelerde bir uzlaşma beklenirken Joe Biden yeni İran hükümetiyle bir anlaşmaya varmayı tercih etmiş olabilir. İran tarafından ise Ruhani hükümetine puan kazandıracak bir adım atılmamış olabilir. Dolayısıyla Reisi, Hameyney'in istekleri doğrultusunda nükleer anlaşmayı yeniden canlandırmaya istekli olduğunu ifade ederken, nükleer müzakereler ülkenin makro-politik çerçevesi içinde kimin cumhurbaşkanı olduğuna bakılmaksızın nizamın aldığı kararlar doğrultusunda şekillenecektir.

İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Said Katibzade, geçtiğimiz günlerde Clubhouse sohbet grubunda İran'daki cumhurbaşkanlığı seçiminin müzakereleri rotasından çıkarmayacağını söylerken "genel olarak dış politikamız, yönetim değişikliği olsa bile değişimden ziyade süreklilik üzerine kuruludur" dedi. Ayrıca The New York Times'ın bir sorusuna yanıt olarak, İran'ın mevcut anlaşmanın ötesinde "hiçbir şey yapmayacağını" da açıkça belirtti. "Yeni taahhütlerimiz yok. Yeni müzakere görevimizin bir parçası değil" diyen Katibzade, "2015 anlaşmasını 'ne daha az ne daha fazla' sürdürmeye odaklanıyoruz" diye de ekledi. Buradan da anlaşılacağı gibi İran tarafı Biden'ın arzuladığı daha güçlü ve daha kapsamlı bir anlaşmaya hâlâ karşı. Ayrıca Biden yönetimi yaptırımları tamamen kaldırırsa İran ile böyle bir anlaşma imzalama olanağını da kaybedecek. Ayrıca İran yönetimi Donald Trump'ın 2018'de anlaşmadan çekilebilmesinde olduğu gibi 2025'te yeni bir başkanın

aynı şeyi yapmayacağını garantiyor. Vali Nasr'ın ifadesiyle "Çünkü bir Nikki Haley veya bir Pompeo gelip hepsini çöpe atabilir." Dolayısıyla ABD-İran müzakerelerinde pek çok sorun varlığını sürdürmeye devam ediyor. Ayrıca Trump'ın "maksimum baskı" kampanyası ile iyice güvenlikçi politikalara yönelen ve radikalleşen İran rejimi Reis'in gelişiyile dış politikada, muhtemelen Ruhani'nin Batı yanlısı angajmanından uzaklaşacak ve bu da Tahran ile Batı arasındaki gerilimin azaltılması olasılığını daha da zorlaştıracaktır. Eklemek gerekirse Reisi biraz da Trump'ın İran halkına hediyesi oldu demek abartılı bir yorum olmayacaktır.

İRAN-ORTADOĞU İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

Mayıs ayında basında çıkan haberlerde, İranlı ve Suudi yetkililerin, Nisan'da Bağdat'ta bir araya geldikleri ortaya çıktı. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Said Katibzade, görüşmeleri 10 Mayıs'ta doğruladı ve amaçlarının "hem ikili hem de bölgesel" olduğunu söyledi. Görüşmeler dört ana alana odaklanıyor: Yemen iç savaşı, Lübnan krizi, İran nükleer anlaşması ve Basra Körfezi sularının güvenliği. Ocak 2021'de İranlı yetkililer ile Birleşik Arap Emirliği (BAE) istihbarat servisi arasında görüşmeler yapıldığı ve daha sonra Ürdün, Mısır ve Suudi yetkililerin de katıldığı beş görüşme gerçekleştirildiği iddia ediliyor. Buna göre kurulan diyalog platformunun daha geniş olduğu ve İran ile yumuşama arayışının bölgesel boyutta olduğu anlaşılıyor.

Bilindiği gibi Biden'ın gelmesinden ziyade Trump'ın gitmesi Suudi yönetimini bir dış politika dönüşümüne zorluyor. Ayrıca Biden yönetiminin zorlu engellere rağmen İran ile diplomatik çözüm konusundaki güçlü iradesi de buna eklenebilir. Suudi Arabistan Yemen'de kazanamadı, Suriye'de kazanamadı, Lübnan'da kazanamadı.

Suudi Arabistan'ın, özellikle yeni ABD yönetiminin pozisyon değişikliğinden sonra kendisine siyasi ve güvenlik yükü hâline gelen Yemen savaşı bataklığından çıkmak istediği görülmektedir. Ancak bu savaşı durdurmanın yolunun sadece Husiler'den değil, Tahran'dan geçtiğini iyi biliyor. İran'la çatışma politikası gerçekten başarılı olmadı ve bu agresif politikanın başarısızlığı Riyad'ın konumunu yeniden gözden geçirmesini gerekli kılmaktadır. Ancak bu dönüşüm stratejik mi yoksa taktiksel mi olacaktır hâlâ belirsizliğini korumaktadır.

İran'ın bu diyaloga olumlu yaklaşımıysa tamamen taktiksel gözükmektedir. Suudi Arabistan ile ateşkes, İran'ın denklemini değiştirmesi için bir başlangıç noktası nihayetindedir. Bu şekilde İran yönetimi, Viyana görüşmelerini mümkün olan en az tavizle sürdürebilir. İran aynı zamanda, Basra Körfezi'nden yabancı güçlerin çekilmesini gerektiren bir bölgesel güvenlik sisteminin kurulması çağrısında bulunarak bölgesel rolünü güçlendirmek istemektedir. Bu konularda sınırlı esneklik göstermek, Suudi Arabistan'ın nükleer müzakerelere katılma arzusundan vazgeçmesine ve İsrail ile bir anlaşmaya varma yaklaşımını askıya almasına yol

açabilir. Diğer taraftan Tel Aviv, Suudi Arabistan'ın ilişkileri normalleştirmesine öncülük etmeyi umarken, Suudi Arabistan'ın İran'a yönelik tavrının değişmesinden endişeli görünmektedir. Lübnan gazetesi Al-Akhbar, İran ile Suudi Arabistan arasında Bağdat'ta yapılan görüşmelerde Suudilerin Tel Aviv ile ilişkileri normalleştirmek istemediklerini vurguladıklarını yazdı. Bu nedenle, iki ülke arasındaki diyalog yalnızca geçici bir ihtiyaçtır ve aralarındaki çatışma konuları kolay kolay aşılabacak gibi görünmemektedir.

Yeni bir döneme giren İran'ın, Suudi Arabistan ile normalleşmeye değilse de "yumuşamaya" sıcak baktığı söylenebilir. Ancak bölgedeki iki eksenin geleceği bu ilişkileri de etkileyecek. Bilindiği gibi bölgede biri Türkiye karşıtı, diğeri İran karşıtı olmak üzere iki eksen var. Türkiye karşıtı eksenin konjonktürel olduğunu söylemek mümkünken zayıfladığını söylemek olası değil. Ancak İran karşıtı eksenin Biden etkisi ve bölgesel gelişmelerin seyriyle esnediği, İran ile diyalog arayışına girdiğini ifade edebiliriz. Fakat bu eksen konjonktürel bir eksen olmaktan ziyade yapısal ve dağılması da çok kolay gözükmemektedir. O nedenle çok fazla umutlu olmak için neden yok. Dolayısıyla İran ile Suudi Arabistan arasındaki diyalogu bir "normalleşme" olmaktan ziyade "esneme" ya da "yumuşama" olarak okumak daha doğru olabilir.

Sonuç olarak bu ikili ilişkilerde yumuşama İran'ın bölgesel ilişkilerine de olumlu yansiyacaktır. ■

KUZHEY AFRİKA'DA 2021 SEÇİMLERİ VE OLASI SENARYOLAR

DR. VOLKAN İPEK

Öğretim Üyesi YEDİTEPE ÜNİ.

“

Arap Baharı'nı yaşayan ülkelerden Fas, Cezayir ve Libya 2021 yılının ikinci yarısında seçimlere hazırlanıyor. Arap Baharı'nın “bahar temizliklerinden” biri olarak değerlendirilen ve bu sürecin etkilerinin kontrol altına alınması gibi yorumları ön plana çıktığı bu seçimlerden sonra her ne kadar ciddi bir lider değişikliği beklenmese de 2011 yılıyla göreve gelen bazı bürokratların ve kurumların revizyona uğraması kaçınılmaz görünmektedir.

”

2021 yılının ilk yarısını geride bıraktığımız bugünlerde Kuzey Afrika'da seçimler aracılığıyla “bahar” temizliği yapıldığı şeklinde yorumlar mevcuttur. 2011 yılında başlayan ve etkileri kendisinden çok Sahraaltı Afrika'da hissedilmiş Arap Baharı'nı yaşayan ülkelerden Fas,

Cezayir ve Libya 2021 yılının ikinci yarısında seçimlere hazırlanıyor. Arap Baharı'nın “bahar temizliklerinden” biri olarak değerlendirilen ve bu sürecin etkilerinin kontrol altına alınması gibi yorumları ön plana çıktığı bu seçimlerden sonra her ne kadar ciddi bir lider değişikliği beklenmese de 2011 yılıyla

göreve gelen bazı bürokratların ve kurumların revizyona uğraması kaçınılmaz görünmektedir.

FAS'TA 2021 SEÇİMLERİ

Sadece Arap nüfusu değil Berberileri de barındırdığı için Araplığı tartışılan Arap Baharı furcasını Libya'nın, Tunus'un ve Mısır'ın

aksine oldukça az şiddet olayıyla atlatan Fas'ta 2021 seçimlerinin en iddialı partisi yine Adalet ve Kalkınma olarak görünüyor. Afrika'da E-swatini ile birlikte meşruiyetle yönetilen iki ülkeden biri olan Fas'ta Kral 6.Muhammed ise 2021 seçimlerine, krallığının 21. yılı içinde girmeye hazırlanıyor. 2011'de ilan ettiği köklü anayasa reformlarından sonra üçüncü kez sandık başına gidecek Fas halkıysa ülkedeki siyasi ve ekonomik durumdan pek mutlu gözüküyor. Özellikle 2016 ve 2017 yıllarında hükümeti eleştiren Hirak Rif hareketiyle karşılaşmış olan Krallık (Makhzen) o yıllardan beri medyaya sıkı denetim uyguluyor. The Economist'in iddiasına göre, 2019 yılından beri üç gazeteci hapishane

nede bulunuyor. 2011 yılına kadar Kuzey Afrika'nın en özgür basınına sahip Fas'ta bugünlerde TelQuel ve Lakome gibi bağımsız gazeteler ciddi baskılarla karşılaşıyor.

“
2021 yılının Eylül ayında yapılması gereken Temsilciler Meclisi Seçimleri ve genel seçimler, şu anda toplam 12 siyasi partinin bulunduğu Fas Meclisinde önemli bir bahar temizliği yapacak gibi duruyor.
”

Bunların yanında Makhzen'in seçimden sonraki yeni dönemde çözmesi gereken başka sorunları da bulunuyor. 2020 yılının Kasım

ayında Batı Sahra'nın baş aktörlerinden Polisario'nun Fas ile 29 yıllık ateşkes anlaşmasını bitirdiğini duyurmasıyla Güney Fas'ta yaşayan halkın huzursuz olmaya başlaması, aynı yılın aralık ayında Fas'ın İsrail ile normalleşme anlaşmasını imzalamasıyla ülkede giderek güçlenen İslamcı oluşumların Kral'a büyük tepki göstermesi, Kovid-19 ile mücadelede aşılamanın beklenenden yavaş ilerlemesi hem 6.Muhammed'i hem de Başbakan Saadedin Othmani'yi zorluyor. Aynı zamanda Fas için artık kronik hâle gelen işsizlik anomalisinin son üç yılda ciddi şekilde artıp %42'ye ulaşması, ülkenin 2021 yılındaki büyüme oranının %4,2 ile beklenenden az olması da 2021 seçimlerinin ekonomik beklentilerini oldukça yükseltiyor. 2019 yılında BBC'nin yaptığı bir habere göre ülkedeki nüfusun yarısının göç etmek istediği Fas'ta İçişleri Bakanlığından yapılan açıklamaya göre 2021 yılının Eylül ayında yapılması gereken Temsilciler Meclisi Seçimleri ve genel seçimler, şu anda toplam 12 siyasi partinin bulunduğu Fas Meclisinde önemli bir bahar temizliği yapacak gibi duruyor. 2011 yılından sonra çok daha demokratik bir Fas sözü veren Kral 6.Muhammed için 2021 seçimleri kazanılması gereken yeni bir sınav niteliğinde gözüküyor.

CEZAYİR'DE 2021 SEÇİMLERİ

Sadece Arapları değil aynı zamanda Kabylleri de barındırdığı için Araplığı tartışılan, Arap Baharı'nı Fas gibi çok az şiddet olayıyla atlatan Cezayir, bahar temizliğini en erken yapan Kuzey Afrika ülkesi konumunda görülüyor.

“

Abdülmeçid Tebbun bağımsız aday olarak girdiği seçimlerle devlet üzerindeki Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (NLF) etkisini kırmışa benziyordu. Ne var ki 12 Haziran'da yapılan parlamento seçimlerini Ulusal Kurtuluş Cephesi adayı olarak kazanan Abou el-Fadhel Baadji kendisinden önceki Başbakan Abdelaziz Djerad'ın da üyesi olduğu Ulusal Kurtuluş Cephesi etkisini devlet üzerinden yeniden göstermeye hazırlanmaktadır.

”

2011'den önce Kuzey Afrika'da iç savaş geçiren tek ülke olan Cezayir'de, Abdülaziz Buteflika'nın 1999-2019 yılları arasındaki cumhurbaşkanlığından sonra gidilen

2019 cumhurbaşkanlığı seçimini kazanan Abdülmeçid Tebbun bağımsız aday olarak girdiği seçimlerle devlet üzerindeki Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (NLF) etkisini kırmışa benziyordu. Ne var ki 12 Haziran'da yapılan parlamento seçimlerini Ulusal Kurtuluş Cephesi adayı olarak kazanan Abou el-Fadhel Baadji kendisinden önceki Başbakan Abdelaziz Djerad'ın da üyesi olduğu Ulusal Kurtuluş Cephesi etkisini devlet üzerinden yeniden göstermeye hazırlanmaktadır. Özellikle Buteflika döneminde le pouvoir olarak bilinen bu etki, Cezayir'in yeni döneminde giderek artacak gibi duruyor. Bununla birlikte Cezayir devletini bekleyen önemli sorunlar bulunuyor. Bunların ilki 2016'dan beri yasaklanan otomobil ithalatı olarak sıralanıyor. Cezayir'in otomobil üretmediği düşünüldüğünde halkın yabancı bir ülkeden otomobil alması şu

an için olanaklı değil. 2020 yılında %5,5'lik bir küçülme yaşanan ülkede böyle bir yasağın dövizde tutacağı ve dolayısıyla devalüasyona neden olmayacağı öngörülüyor.

Döviz girdilerinin %90'dan fazlasının petrolden ve doğal gazdan geldiği Cezayir'de, bunun %28'i ithalata gidince ve dolayısıyla ülkedeki döviz rezervi 2014 yılındaki 200 milyar dolarlık dereceden 2020 yılında 50 milyar dolara inince devlet şu anda geniş kapsamlı bir ithalat yasağı uyguluyor. Geçen yıl Sanayi Bakanı Ferhat Ait Ali'nin, "Yabancı otomobil önceliğimiz değil" açıklamasından sonra tıpkı Fas'ın Renault motoru üretip Avrupa'ya gönderdiği gibi Cezayir'in de yeni dönemde böyle bir girişimde bulunması bekleniyor. Bunun yanında, dünyada gençleşen liderlerin yanında Cezayir'in hâlâ çok yaşlı liderler tarafından yö-

netilmesi halkın canını sıkıyor. Ülkenin kuzeyindeki şehirlerle güneyindeki şehirleri arasındaki iletişimin eksik olması, güneydeki şehirlere yapılan yatırımların ve altyapı projelerinin azlığı, Kovid-19 ile mücadelede lojistik eksikliği ise yeni dönemde çözülmesi gereken başlıca sorunlar olarak duruyor. Aynı zamanda Fas'ta etkili olan Hirak hareketinin Cezayir'de de etki sahibi olması ve 2019 yılından bugüne yapılan sokak protestolarının bir türlü tam olarak durdurulamaması ayrı bir sorun oluşturuyor. 15 partinin bulunduğu Cezayir Meclisi bahar temizliğini Fas'tan ve Libya'da önce yapmış da olsa bunun etkili olması için çok çalışması gerektiğini bilmesi gibi görünüyor.

Son yapılan Berlin Konferansı sonrasında Libya'daki ilgili taraflar her ne kadar seçimlerin yapılması ve kararların tanınması açısından belirli bir mutabakat sergilese de sahadaki belirsizlikler aralık ayından yapılması planlanan Libya seçimleri için hâlen önemli sorunları barındırmaktadır.

LİBYA'DA 2021 SEÇİMLERİ

Arap Baharı'nda yaşananlar göz önüne alındığında, Fas'a ve Cezayir'e göre bahar temizliği yerine baharın kendisi gibi adlandırılacak olan Aralık 2021 seçimleri Libya'daki iç savaşın de facto olarak kontrol altına alınması adına büyük önem taşımaktadır. 2011 yılından beri süren iç savaşın yıkıcılığının

aralık ayındaki seçimlerle sona erebilecek olması, Kuzey Afrika'da dikkatlerin Fas'tan ve Cezayir'den çok Libya'ya çevrilmesine neden oluyor. Önce 2018, daha sonra da 2019 yılına ertelenen Libya genel seçimleri uzun bir zaman sonra Libya cumhurbaşkanını ve meclisini belirleyecek olmanın gururunu taşıyor. Libya'nın meşru hükümeti olan Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin Başkanı Fayiz el-Serrac'ın, meşru Libya hükümetine karşı bir dönem savaş açan General Halife Hafter kontrolündeki Libya Ulusal Ordusu'nun, Tobruk'taki Temsilciler Meclisi Başkanı Akila Salih İsa'nın ve Devlet Yüksek Konseyi Başkanı Halid el-Mişri'nin onay vererek Libya Ulusal Konferansı çatısı altında kararlaştırdıkları 2018 seçimleri daha sonra Halife Hafter'in Trablus'u 2019 yılında işgal etme girişimiyle ertelenmişti. 2019 yılının Mart ve Nisan aylarında belediye seçimlerinin yapıldığı Libya'da o yıldan sonra bir türlü istikrarlı ve güvenli bir demokrasi ortamı yaratılamamış ve seçimlerin 2021 yılına ertelenmesi

kaçınılmaz olmuştu. Bu süreçte özellikle Almanya'nın ve Türkiye'nin Libya'daki iç savaşın bitmesi yönünde attığı adımlar, her ne kadar bu ülkeler farklı tarafları tutarsalar da belli bir dereceye kadar güven ortamını sağlamıştı. Son yapılan Berlin Konferansı sonrasında Libya'daki ilgili taraflar her ne kadar seçimlerin yapılması ve kararların tanınması açısından belirli bir mutabakat sergilese de sahadaki belirsizlikler aralık ayından yapılması planlanan Libya seçimleri için hâlen önemli sorunları barındırmaktadır. Sonuç olarak, Arap Baharı'nı farklı koşullarla geçiren Fas, Cezayir ve Libya için 2021 seçimleri bazıları açısından "bahar temizliği" olarak görülebilir. Üç ülke de uzun zamandır uğraştığı sorunları bu seçimlerle çözmek adına 2021 seçimlerine büyük önem vermektedir. Bürokratların ve kurumların değişip yenileneceği Kuzey Afrika'daki 2021 seçimleri bu yıl seçimlerin beklenmediği Mısır'ı ve Tunus'u da etkileyecek güce sahiptir. ■

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE CEZAYİR SEÇİMLERİ

MUSAB YILMAZ

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Cezayir, çok partili hayata geçiş yaptığı 1989 yılından beri genel olarak sancılı ve muhtemel krizleri tetikleme potansiyeline sahip seçim süreçleriyle karşı karşıya kalmıştır.

”

Cezayir’de yirmi yıllık Abdülaziz Buteflika rejimi Nisan 2019’da Hirak protestoları neticesinde ordunun çağrısıyla yıkıldıktan sonra devam eden değişim sürecinde yeni bir aşamaya gelindi. Cumhurbaşkanı Abdülmecid Tebbun’un erken genel seçim çağrısıyla 12 Haziran’da yapılan Ulusal Halk Meclisine yeni temsilciler seçildi ve kurulacak hükümetle siyasi istikrarın sağlanması, ekonomik problemlerin çözüme kavuşturulması ve Cezayir halkının talep ettiği daha demokratik, şeffaf ve adil bir sistemin tesis edilmesi amaçlanmaktadır. Cezayir, çok partili hayata geçiş yaptığı 1989 yılından beri genel olarak sancılı ve muhtemel krizleri tetikleme potansiyeline sahip seçim süreçleriyle karşı karşıya kalmıştır. Çok partili hayata geçişten itibaren

seçim süreçlerine baktığımızda daha ilk evrede iç savaşın patlak vermesi, on yıl süren kanlı çatışmalar neticesinde Buteflika’nın ordunun desteğiyle adayların seçimden önceki gün geri çekilmesiyle hükmen cumhurbaşkanı olması, rejim yanlısı partilerin Buteflika döneminde meclisteki çoğunluğa sahip olmak suretiyle Buteflika ve çevresinde siyasi bir re-

jimin tesis edilmesi ve hastalığına, yaşlılığına rağmen Buteflika’nın 2014’te dördüncü dönemi için aday gösterilip yeniden seçilmesi ve son olarak aynı sürecin Şubat 2019’da Buteflika rejimi aktörleri tarafından tekrarlanmak istenmesiyle Cezayirlilerin sokağa dökülmesi; yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ve beş yılda bir cumhurbaşkanlığı ve meclis seçimleri ya-

pılan Cezayir'deki siyasi atmosferin kaotik durumunu anlamamıza yardımcı olacaktır.

Cezayir, Ekim 1988'deki protestolardan sonra siyasi reformlar neticesinde 1989'da çok partili hayata geçiş yapmış ve o zamana kadar süren Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) yönetimindeki tek parti rejimi sona ermiştir. O dönem Cumhurbaşkanı Şazli bin Cedit'in ekonomik ve siyasi krizleri aşmak ve halkın yönetimde temsil gücünü arttırmak amacıyla yapılan bu hamle, Cezayir sisteminde ordu, siyasi elitler ve yükselen siyasi gruplar arasında çekişmeyi beraberinde getirmişti. İlk seçimler, 12 Haziran 1990 yerel seçimleriydi

ve bu seçimlerde daha yeni kurulmuş olan İslami Kurtuluş Cephesi (FIS), oyların %56'sını alarak birinci oldu. Bu, Cezayir'de değişimin habercisiydi ancak bazı kesimleri ciddi şekilde rahatsız etmişti. 27 Haziran 1991'de yapılması planlanan genel seçimler öncesinde ordunun FIS liderlerini tutuklayarak seçim sürecine müdahale etme kararı alması ülkedeki kaosun başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Nitekim, 26 Aralık 1991'de hükümet, ülke tarihinde ilk kez birçok siyasi partinin katılımıyla ilk tur genel seçimlerin yapılmasına karar verdi. Genel seçimlerin ilk turunda FIS başarılı oldu ve 231 sandalyeden 188'ini elde etti. Fakat Cumhurbaşkanı Şazli bin Cedit, seçimlerin ikinci turundan önce istifa etti ve yetkilerini generallerden ve FLN üyesi siyasilere oluşan Yüksek Devlet Komitesine (YDK) devretti. Bu durum seçimi kazanmış olan FIS ve destekçilerinin tepkisine sebep oldu.

Daha sonra FIS'in kapatılması, ülkede istikrar ve siyasi meşruiyeti tesis etmeyi amaçlayan komitenin Fas'ta getirdiği bağımsızlığın sembol isimlerinden Muhammed Budiyaf'ın şaibeli bir suikast sonucu öldürülmesi ve ülkedeki bazı radikal grupların ve FIS militanlarının silahlı mücadeleye girişmesi iç savaşın patlak vermesine sebep oldu. Cezayirlilerin "kara on yıl" diye adlandırılan iç savaşın sürdüğü süreçte 1995 yılında cumhurbaşkanlığı, 1997 yılında meclis seçimleri düzenlenmesine rağmen siyasi istikrar bir türlü tesis edilememişti. Bu süreçte YDK üyelerinden El-Yemin Zerval cumhurbaşkanı seçilmiş ancak iç savaş

sonlandırmamayı başaramamıştı. 97 meclis seçimlerinde ise FLN'ye alternatif olarak kurulan Ulusal Demokratik Birlik (RND) birinci parti olarak Cezayir siyasetine adım atmıştı.

Kendine yakın çevresi ve yakın adamları üzerinden iktidarını yerleşik hâle getiren Buteflika, üçüncü döneminden itibaren giderek Cezayir halkını rahatsız eden bir yozlaşma içerisine girmişti.

Cezayir iç savaşını sonlandıran süreçte Abdülaziz Buteflika'nın iç ve dış aktörlerin mutabakat sonucu cumhurbaşkanı adayı yapılması ve sonrasında uzlaşma süreçleri neticesinde silahlı aktörlerin ateşkes ilan etmesi ile olmuştu. Buteflika, Cezayir'in bağımsızlığının ilk yıllarında dışişleri bakanlığını ve Birleşmiş Milletler (BM) temsilciliğini yapmış ordunun ve Cezayir halkının yakından tanıdığı ve uluslararası bağlantıları iyi olan bir isimdi. Cezayir rejimi, hem iç siyasette tanıdıkları sivil bir isimde mutabık kalarak siyasi istikrarı sağlamak hem de iç savaşla uluslararası kamuoyunda bozulan imajını düzeltmek için Abdülaziz Buteflika'yı destekliyordu. Böylece 1999 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Buteflika, resmi sonuçlara göre oyların %73'ünü alarak seçildi. Ancak seçim sürecinin sancılı olduğunu belirtmek gerekir çünkü ordunun adayı olduğunun hissedilmesi üzerine altı adaydan beşi seçimden birkaç gün önce yarıştan çekildiklerini duyurmuştu. Böylece

hükmen Buteflika'nın cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazandığı söylenebilir.

BUTEFLİKA DÖNEMİ SEÇİMLERİ

Abdülaziz Buteflika, ordunun desteğiyle iktidara geldikten sonra toplumsal barışı ve istikrarı tesis etmek için uzlaşma çağrıları ve iç savaşa ordunun siyasete müdahalesinin sebep olduğu açıklamalarıyla halkın sempatisini kazanmıştır. Cumhurbaşkanlığının birinci döneminde ordu ve istihbaratla çekişmeden iç savaşın yaralarını sarmaya ve Cezayir'i inşa etmeye koyulan Buteflika, 2004 seçimlerinde %84 ile oy oranını arttırmış ve iktidarını pekiştirmiştir. Bu dönemde ülkenin güçlü aktörlerinden İstihbarat şefi General Tefvik lakaplı Muhammed Medyen ile güç mücadelesine girişmiş ve yolsuzluk-rüşvet davaları üzerinden Cezayir sistemi üzerindeki gücünü konsolide etmiştir. 2009 seçimlerinde de oylarını resmi sonuçlara göre %90 seviyelerine çıkartan Buteflika, artık siyasi meşruiyeti sorgulanmayan bir isim hâline gelmişti ve rejimin mihenk taşı konumundaydı. Çünkü ordunun ve siyasi elitlerin mutabık kaldığı bir isim olarak rejim için istikrarı temsil ediyordu.

Kendine yakın çevresi ve yakın adamları üzerinden iktidarını yerleşik hâle getiren Buteflika, üçüncü döneminden itibaren giderek Cezayir halkını rahatsız eden bir yozlaşma içerisine girmişti. Ancak her şeye rağmen Arap Baharı ayaklanmaları başladığında yakın tarihteki iç savaş tecrübesi hatırlanmak suretiyle Cezayir, bu değişim dalgasından etkilenmedi ve

bu durum Buteflika rejimine iyice cesaret verdi. Çünkü kendilerini ülkenin sahibi olarak görüyorlar ve Buteflika'nın ülkeyi bir arada tutan yegâne şey olduğuna inanıyorlardı. Bu amaçla 2013'te felç geçiren ve tekerlekli sandalyeye mahkûm olmuş Abdülaziz Buteflika'nın hastalığı ve yaşlılığına rağmen 2014'te dördüncü dönem için yeniden aday olacağı ilan edilmişti.

2014 seçimlerinde kendisi adına kardeşi, FLN ve RND rejim partilerinin siyasi aktörleri tarafından seçim kampanyası yürütülen Buteflika, konuşamayacak ve yürüyemeyecek derecede ağır hastalığına rağmen yeniden cumhurbaşkanı seçilmiştir. Geçmiş seçimlere göre katılımın düşük (%50 ile Buteflika'nın en düşük katılımlı cumhurbaşkanlığı seçimi) olduğu bu seçimler, Cezayir halkının ciddi şekilde güvensizliğe ve hayal kırıklığına uğradığını gösteriyordu. 2014 yılındaki seçimlerde Buteflika'nın yeniden seçtirilmesi, o yıl petrol fiyatlarında yaşanan sert düşüşün ardından hidrokarbon kaynaklarına bağımlı olan Cezayir ekonomisinin giderek daralmaya başlaması ve Buteflika rejimi etrafındaki insanların toplumun diğer kesimlerine göre zenginleşmesi, yolsuzluk-rüşvet iddiaları Cezayir halkının utanç verici rejimden kurtulmak için seçimleri beklemeye sevk etmişti. 2019 seçimleri yaklaştığında statükonun bozulmasını istemeyen Buteflika yanlısı partiler, Şubat 2019'da basına yaptıkları açıklamada Buteflika'nın beşinci dönem için cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olacağını duyurdular. Bunun üzerine on binlere Cezayirli 28 Şubat 2019'da sokak-

lara döküldü ve Buteflika'nın adaylığını protesto ederek siyasi sistemde köklü değişim talepleriyle haftalık yürüyüşlerine başladılar. Hırak gösterileri olarak adlandırılan bu ısrarlı protestolar neticesinde Genelkurmay Başkanı Ahmed Kayit Salih'in Buteflika'ya istifa etme çağrısı yapmasının akabinde 2 Nisan 2019'da Buteflika istifa ettiğini ve adaylığını geri çektiğini açıkladı.

Sahel'deki terör örgütlerinin faaliyetleri, Batı Sahra sorununda artan gerginlikler, Libya'daki istikrarsızlık ve göçmen krizi gibi Cezayir için ulusal güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Aynı şekilde hidrokarbon kaynaklarına bağlı ekonomide çeşitliliğin ve istikrarın sağlanamaması, Covid-19 süreciyle giderek ekonomik problemlerin derinleşmesi de Cezayir devletini endişelendirmektedir.

CEZAYİR'DE DEĞİŞİM: HIRAK'TAN 12 HAZİRAN SEÇİMLERİNE

Buteflika rejimin çökmesiyle birlikte yeni bir sürece giren Cezayir'in 90'lı yıllardaki gibi bu süreci daha sakin ve düzenli bir şekilde atlatılma meselesi merak konusuydu. Bir yandan kendisini ülkenin gerçek sahibi olarak gören ve gücü elinde tutan ordu, bir yanda Buteflika rejiminin kalıntıları, bir yanda ise köklü değişiklikler talep eden göstericiler. Ordu, Buteflika sonrası siyasi istikrarın bir an önce

kurulması ve ülkenin kaosa sürüklenmemesini amaçlıyordu. Öte yandan halkın taleplerini de göz ardı etmeden uzlaşma ve sükûnetin sağlanması gerektiğinin farkındaydı. Buteflika rejimiye geçici değişikliklerle eski düzenlerini devam ettirme hevesi içerisindeydi. Gösterilere katılan Cezayirli ise değişim konusunda ısrarcı bir şekilde yaklaşık 100 haftadan fazla her cuma sokaklara dökülerek barışçıl taleplerini dile getirmekteydi.

General Kayit Salih, “çete” diye adlandırdığı Buteflika rejimini yolsuzluk ve rüşvet davalarıyla devre dışı bıraktıktan sonra Hirak göstericilerinin taleplerini karşılamak ve istikrarsızlığı önlemek için öncelikle cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılmasını zaruri görüyordu. Ancak Hirak hareketi, aceleyle cumhurbaşkanı seçilmesine karşı çıkmakta daha radikal reformları talep etmekteydi. Genelkurmay Başkanı'nın ön ayak olmasıyla 12 Aralık 2019'da cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı. %40 oranındaki düşük katılıma rağmen Abdülmeccid Tebbun %58 oy oranıyla Cezayir'in Hirak sonrası ilk cumhurbaşkanı seçildi.

Tebbun, Muradiye'deki cumhurbaşkanlığı ofisine yerleştikten sonra Hirak hareketinin taleplerini tedrici bir şekilde sağlayacağını sözünü vererek, öncelikle bir anayasa referandumu yapılacağını duyurdu. Bu referandum sayesinde bazı reformların sağlanması amaçlanmaktaydı. Bağımsızlığın yıl dönümü olan 1 Kasım 2020'da yapılan referanduma katılım %24 ile Cezayir tarihinin en düşük katılımı oranına rağmen %66 evet oyu ile geçti. Ardından bir süre Covid-19 tedavisi için Almanya'da kalan Tebbun, tedavisinin ardından Hirak protestolarının yıl dönümünde yeni bir meclisin kurulması gerektiğini belirterek erken genel seçim çağrısı yaptı ve 12 Haziran'da meclis seçimleriyle değişim sürecinin yeni siyasi isimlerle süreceğinin vurgusunu yaptı.

12 Haziran'da seçimlere katılım %30 ile önceki seçimler gibi düşük oldu. Çünkü özellikle genç seçmenler ülkede bir değişim olacağı inancını kaybettiği için seçimleri boykot ederek tavır almaktaydı. Buna rağmen Cezayir devleti, siyasi istikrarsızlığı aşarak önüne bakıp bir an önce ekonomik ve ulusal

güvenlik tehditleriyle mücadele etmeyi amaçlamaktadır. Çünkü bir yandan Sahel'deki terör örgütlerinin faaliyetleri, Batı Sahra sorununda artan gerginlikler, Libya'daki istikrarsızlık ve göçmen krizi gibi Cezayir için ulusal güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Aynı şekilde hidrokarbon kaynaklarına bağlı ekonomide çeşitliliğin ve istikrarın sağlanamaması, Covid-19 süreciyle giderek ekonomik problemlerin derinleşmesi de Cezayir devletini endişelendirmektedir.

12 Haziran genel seçimleri, “açık liste” oy sistemiyle daha şeffaf bir şekilde yürütülmüş ve meclisteki siyasi tablo büyük oranda değişmiştir. Laik ve solcu partilerin boykot ettiği seçimlerde ve katılımın da düşük olması sebebiyle milliyetçi, merkez partiler FLN (98 sandalye), RND (58) ve Gelecek Cephesi (48) çoğunluğu elde etti. Öte yandan İslamcı partiler önceki seçimlere göre neredeyse sandalye sayısını iki kat arttırarak Barış Toplumu Hareketi (65), el-Bina (39), Adalet ve Kalkınma Cephesi (2), mecliste hem muhalefette hem de koalisyon seçeneklerinde kritik bir pozisyon elde etmişlerdir. Son olarak 12 Haziran 2021 seçimlerinin getirdiği en önemli değişiklik bağımsız adayların (84) meclise girmesi oldu. Genç, kadın ve üniversite mezunu yeni birçok isim bağımsız bir şekilde meclise girerek Cezayir siyasetinde yeni bir değişimin öncüsü olma fırsatını yakalamıştır. Dolayısıyla Cezayir seçimleri iç-dış politikada bazı önemli dönüşümleri beraberinde getirmesi muhtemel bir meclis oluşumunu ortaya çıkarmıştır. ■

TÜRKİYE'NİN MUSUL'DA YENİDEN ARTAN ETKİNLİĞİ

SERCAN ÇALIŞKAN

Araştırma Asistanı **ORSAM**

“

Irak, Türkiye'nin dış ticaret verilerine göre ABD'ye yapılan 10 milyar 184 milyon dolarlık ihracatın ardından 8 milyar 75 milyon dolarlık ihracatla Türkiye'nin 2020'de en fazla ihracat gerçekleştirdiği dördüncü ülke olmuştur.

”

2 014 yılında başta Musul olmak üzere Irak topraklarının büyük bir kısmının terör örgütü IŞİD tarafından kontrol edilmesiyle de paralel olarak Türkiye'nin Irak politikası kapsamında Musul ile olan bağlarında da önemli ölçüde gerilemeler yaşanmıştır. Bu gerilemeyi en çok etkileyen gelişmelerden biri de hiç şüphesiz Haziran 2014'te Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğunun IŞİD militanları tarafından basılması hadisesi olmuştur. Bölgenin istikrarsız yapısı ve IŞİD tehdidinin varlığından kaynaklanan sorunlara rağmen, Türkiye her ne kadar 2014 sonrasında gerek insani yardımlarla gerekse de Başika Üssü gibi güvenlik adımlarıyla tarihî bağların kuvvetli olduğu ve iki ülke arasındaki ilişkilerde ayrılmaz parça olan Musul'da varlık göstermeye çalışsa da istenilen düzey

yakalanamamıştır. Ancak IŞİD'e karşı Irak hükümeti tarafından 2017'de yapılan zafer ilanının akabinde hem Türkiye ve Irak arasındaki siyasi, ekonomik, toplumsal ve güvenlik meselelerine dair ilişkilerin iyileştirilmesine yönelik hem de Türkiye'nin Musul odaklı politikasının tekrar aktiflik kazanmasına dönük fırsatların önü açılmıştır.

MUSUL BAŞKONSOLOSLUĞUNUN TEKRAR AÇILMASI

Türkiye, Irak'taki IŞİD varlığına yönelik zafer ilanının akabinde Irak ile diplomatik temaslarını artırma odaklı adımlarını hızlandırmış, buna paralel olarak Ağustos 2018'de Dışişleri Bakanlığı tarafından Mehmet Küçüksakallı Türkiye'nin yeni Musul başkonsolosu olarak atanmıştır. Atamanın öncesinde Musul'daki başkonsolosluk binasının yeniden inşa edilmesine başlanmış ancak inşanın tamamlanması beklenmeden 2020 yılının ilk aylarıyla birlikte Küçüksakallı sık sık Musul'a giderek sahadaki temaslarını hızlandırmıştır. Yerel yöneticilerle görüşmelerinde Türkiye'nin Musul'a dönük politikalarını aktaran ve yeni dönemde söz konusu politikaların uygulama sahasını yerinde inceleyen Küçüksakallı'nın temaslarıyla eş zamanlı olarak ilerleyen yeni başkonsolosluk binasının inşaat süreci de devam etmiş ve 2014 yılında terör

örgütünün baskınına uğrayan Türkiye'nin Musul başkonsolosluk binası resmî olarak Mayıs 2021'de açılmıştır.

Her ne kadar ikili ilişkiler çoğunlukla güvenlik meseleleriyle gündeme geliyor olsa da Türkiye ve Irak ilişkilerinin ekonomi boyutu, hiç şüphesiz Türkiye'nin Musul'daki etkinliğinin önemini açıklayacak

en önemli sacayaklarından biridir. Öyle ki 2020 yılı itibarıyla Türkiye ve Irak'ın karşılıklı ticaret hacmi 20 milyar doları aşmıştır. Irak, Türkiye'nin ihracat kaleminde önemli bir paya sahip ülke konumundadır. Irak, Türkiye'nin dış ticaret verilerine göre ABD'ye yapılan 10 milyar 184 milyon dolarlık ihracatın ardından 8 milyar 75 milyon dolarlık ihracatla Türkiye'nin 2020'de en fazla ihracat gerçekleştirdiği dördüncü ülke olmuştur. Hâlihazırda 2021'in Ocak-Nisan ayları arasında ise toplam 3 milyar 300 milyon ile Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı beşinci ülke konumundadır. Türkiye'nin

Irak ile olan söz konusu ekonomik verilerine ilaveten Musul'daki diplomatik kanalların yeniden tesisi, Türkiye ekonomisi için önemli fırsatlara da kapı aralama potansiyelini beraberinde getirmektedir. Zira Türkiye ve Irak'ı birbirine bağlayacak ve Basra Körfezi'ne kadar uzanarak Habur Sınır Kapısı'nın tamamlayıcısı bir güzergâh olarak açılması planlanan Ovaköy Sınır Kapısı'nın somut adımların ardından açılması hâlinde Musul çok daha stratejik bir önem kazanacak ve 20 milyar dolarlık ticaret hacminin de üstüne çıkılabileceği olanağını sağlayacaktır.

“
Gerek Ovaköy Sınır Kapısı gerekse de yeni bir demir yolu hattı Türkiye-Irak ilişkilerinin önemli gündem maddeleriyle, her iki projede de iki ülkeyi birbirine bağlayacak vilayet olması nedeniyle Musul'un ayrıca bir öneme sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.”

Her ne kadar Irak'taki istikrarsızlıklar nedeniyle Ovaköy Sınır Kapısı'nın açılmasına dair somut adımlar her seferinde erteleniyor

olsa da Türkiye'nin Musul'daki etkinliğiyle bölgenin istikrarının sağlanmasına dönük politikalarının uzun vadeli yansımaları hiç şüphesiz yeni bir sınır kapısının açılabilmesine de hizmet edecektir. Öte yandan, yalnızca sınır kapısı noktasında değil, Şubat 2021'de bir araya gelen iki ülkenin ulaştırma bakanları, Türkiye ve Irak'ı birbirine bağlayacak bir demiryolu hattı üzerine de görüşmelerini ve söz konusu hattın iki ülkenin ilişkilerinde öncelik hâline geldiğini bildirmişlerdir. Gerek Ovaköy Sınır Kapısı gerekse de yeni bir demiryolu hattı Türkiye-İrak ilişkilerinin önemli gündem maddeleriymiş, her iki projede de iki ülkeyi birbirine bağlayacak vilayet olması nedeniyle Musul'un ayrıca bir öneme sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye, Musul'daki adımlarını hızlandırırken yeniden inşa sürecini önceleyerek daha istikrarlı bir Irak ile uzun dönemli sürdürülebilir bir dış politika oluşturma gayreti içerisine girmiştir. Zira Türkiye ancak alt ve üst yapının yeniden inşa edilebildiği, kamu hizmetlerinin sağlanabildiği ve göç eden nüfusun topraklarına dönebildiği bir Musul'da uzun dönemli ilişkiler inşa edebileceğinin farkındadır.

TÜRKİYE'NİN YENİDEN İNŞA SÜRECİNE KATILIMI

Musul'u merkezine alacak şekilde öne çıkan tüm bu ekonomik fırsatların oluşabilmesi gerek terör

örgütü IŞİD döneminde gerekse de IŞİD'e karşı düzenlenen operasyonlarda devasa bir yıkım yaşayan Musul'un yeniden inşa edilmesiyle mümkündür. Zira Musul'daki alt ve üst yapıların büyük bir bölümü kullanılamaz hâle gelirken, kentten yüz binlerce insan göç etmek zorunda kalmıştır. Musul operasyonunun bitimiyle birlikte IŞİD'e karşı 2017'deki zafer ilanına karşın hâlen Musul'un batısındaki yıkım ortadan kaldırılamazken, eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerinde de ciddi eksiklikler bulunmaktadır.

Türkiye, Musul'daki adımlarını hızlandırırken yeniden inşa sürecini önceleyerek daha istikrarlı bir Irak ile uzun dönemli sürdürülebilir bir dış politika oluşturma gayreti içerisine girmiştir. Zira Türkiye ancak alt ve üst yapının yeniden inşa edilebildiği, kamu hizmetlerinin sağlanabildiği ve göç eden nüfusun topraklarına dönebildiği bir Musul'da uzun dönemli ilişkiler inşa edebileceğinin farkındadır. Bu kapsamda IŞİD sonrası Irak'ın yeniden imarı için 2018'de gerçekleşen Kuveyt Konferansı'nda 5 milyar dolarlık bir taahhütte bulunulmuş, bu taahhüttün Irak'ın ulaşım altyapısı, Musul Havalimanı, Ovaköy Sınır Kapısı, Ovaköy'den Basra'ya kadar bir ulaşım hattı, karayolu ve demiryolu ulaşımını sağlayan altyapı projelerinin finansmanı için sağlanacağı duyurulmuştur. Diğer yandan Türkiye'nin Musul Başkonsolosu Mehmet Küçükşakallı da birçok defa Türkiye'nin Musul'un her alanda yeniden inşası için büyük çaba sarf ettiğini, Türk şirketlerinin toplu konuttan altyapı projelerine kadar pek çok alanda Musul'da

çalışmalarına dikkat çekmiştir. Eğitim noktasında ise Musul'da Yunus Emre Enstitüsü kurmak ve Türkiye Maarif Vakfı okulu açmak noktasında girişimlerin olduğu belirtilmiştir. Musul Başkonsolosluğunun yeniden hizmete alınmasıyla beraber Türkiye somut adımlarını hızlandırarak Musul'a belediye hizmet araçları, yine Musul'da bir hastaneye kemoterapi ünitesiyle elektrik temini için trafolar hibe etmiş, Telafer'de bir yüksekokulun ise restorasyonunu tamamlamıştır.

Ancak Musul'un yeniden kalkındırılması ve imarı sadece fiziki anlamda ortaya konan alt ve üst yapı projeleri ile ilişkili değildir. Bu anlamda genel olarak Irak'ın, daha özel anlamda ise Musul'un yeniden inşa süreci, terör örgütlerinin barınmadığı bir coğrafyanın sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Bu noktada Musul'un kalkındırılması için tek engelin IŞİD olmadığı Irak'ın yüzleşmesi gereken önemli bir gerçektir. Özellikle Sincar ve Mahmur bölgelerinde kendisine yaşam alanı bulan diğer bir terör örgütü PKK ile ortaya konacak mücadele, Musul'un geleceği noktasında son derece önem taşımaktadır. Zira her ne kadar Musul merkezli yeniden imar projelerine finansman aktarılsa da terör örgütü PKK'nın bölgedeki faaliyetleri her dönüşümün önünde Irak merkezî hükûmetine sorunlar yaratacağı gibi, diğer yandan Irak'ın sınır komşusu Türkiye ile ilişkilerini de dönemsel olarak olumsuz etkilemeye devam edecektir.

Türkiye'nin Musul'da tekrar varlık göstermesi, uzun yıllar IŞİD ve PKK terörüne maruz kalan Türk-

menler için de olumlu bir atmosferi oluşturmuştur. IŞİD'in 2014'te Musul'u kontrol etmesiyle birlikte başta Telafer olmak üzere Hamdaniye ve Tilkeyf'e bağlı köylerde yaşayan pek çok Türkmen yaşadıkları bölgeden göç etmek zorunda kalmışlardır. Öte yandan terör örgütü PKK ise IŞİD'in oluşturduğu istikrarsızlık ve güvenlik boşluklarından faydalanarak Sincar ve Mahmur'da hâkimiyetlerini güçlendirmiş, Kerkük'te olduğu gibi Musul'daki Türkmen yerleşim bölgelerini de tehdit eder hâle gelmiştir.

Musul Başkonsolosluğunun tekrar açılması ve Mehmet Küçüksakallı'nın bölgede özellikle yerel yönetimlerle temaslarını bizzat hızlandırması hem Türkmenlerin hak-

larının muhafaza edilmesi hem de yerlerinden göç eden binlerce Türkmen'in yeniden Musul'a dönüşlerinin önünü açacak koordinasyonun hızlanması için önem taşımaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin Musul'un kalkındırılması için attığı her adımın Musul'daki tüm etnik ve mezhebî gruplarının yanı sıra Türkmenlerin de geleceği noktasında şekillendirici etkide olacağı unutulmamalıdır. Bu açıdan bakıldığında Musul'un merkez ilçesinin ardından en büyük ilçesi konumunda bulunan ve Türkiye sınırına en yakın Türkmen yerleşim yeri olan Telafer'e ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. IŞİD'in getirdiği terör ve yıkımdan en çok etkilenen Telafer hem birçok yeniden imar projesine gerek duyar-ken, öte yandan ilçeden göç eden

Türkmenlerin büyük çoğunluğu hâlen evlerine geri dönebilmiş değildir. Dolayısıyla Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğu vasıtasıyla Telafer noktasında da ayrı bir dosya oluşturacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira Telafer'in Türkmen kimliğinin nüfus varlığı üzerinden korunması, Irak'taki Türkmenlerin asli unsur olarak haklarını elde edebilmek ve demografik değişim politikalarına geçit vermemek adına son derece kritik öneme sahiptir. Bu anlamda hem Telafer'in hem diğer Türkmen bölgelerinin yeniden inşasında, geçmişte acı hatıraları olan mezhep çatışmalarından ve çeşitli ayrışmalardan uzak bir coğrafyanın oluşturulması gerektiği gözden kaçırılmamalıdır. ■

BIDEN DÖNEMİ SURİYE POLİTİKASI VE ENERJİ ŞİRKETİ DCE'NİN FAALİYETLERİNİN SONLANDIRILMASI

RECEP TAYYİP TEKE

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Delta Crescent Energy (DCE), terör örgütü YPG'nin kontrolü altında bulunan Suriye'nin kuzeydoğu bölgelerinde faaliyet göstermek için kurulmuş bir Amerikan enerji şirkettir.

”

Joe Biden yönetimin yeni Suriye politikası kapsamında somut olarak attığı ilk adımlardan bir tanesi, Suriye'de faaliyet göstermek üzere kurulan Delta Crescent Energy LLC adlı Amerikan enerji şirketinin muafiyet lisansını yenilememe kararı olmuştur. Bu şirkete Donald Trump yönetimi tarafından Suriye'de petrol çıkarma ve satma izni verilmesi, Türkiye ve Rusya-Suriye eksenini tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Terör örgütü PKK'nın Suriye kolu olan ve Suriye'de özerklik elde etmeye çalışan YPG'nin

bir ABD şirketiyle iş birliği yaparak Suriye'nin petrol kaynaklarını kendi siyasi, ekonomik ve askerî çıkarları doğrultusunda kullanacak olması bu ülkeleri ciddi manada rahatsız etmişti. Dolayısıyla sefelinin aldığı bu tartışmalı karardan geri adım atan Biden yönetimi söz konusu aktörlere Suriye bağlamında “siyasi bir jest” yapmış oldu ve böylece Suriye krizinin siyasi yollarla çözümünü noktasında agresif ve çatışmacı değil, uzlaşmacı ve yapıcı bir üslup benimseyebileceğinin sinyalini verdi.

ŞİRKETİN KISA TARİHİ

Delta Crescent Energy (DCE), terör örgütü YPG'nin kontrolü altında bulunan Suriye'nin kuzeydoğu bölgelerinde faaliyet göstermek için kurulmuş bir Amerikan enerji şirkettir.

Şirketin üç kurucu ortağı bulunmaktadır: ABD ordusu bünyesindeki Delta Force adlı özel kuvvetlerde görev yapmış eski albay James Reese, ABD'nin eski Danimarka Büyükelçisi ve Cumhuriyetçi Parti mensubu James Cain ve petrol sektöründe uzun yıllar yönetici olarak çalışmış John Dorrier. DCE'nin internet sitesinde yer alan bilgilere göre şirketin üç kurucu ortağı YPG ile müzakere etmek üzere Aralık 2018'de Suriye'nin kuzeydoğusuna bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret kapsamında yapılan görüşmeler olumlu sonuçlanmış ve taraflar karşılıklı olarak bir niyet mektubu imzalamıştır. DCE'nin resmî kuruluşu ise Şubat 2019'da gerçekleşmiştir.

Kuruluşundan sonra şirketin önündeki en büyük engel Suriye rejimine karşı hayata geçirilen Amerikan yaptırımları olmuştur. Bu yaptırımların bir kısmı ABD'li şirketlerin Suriye'de faaliyet göstermesini engellemek için yürürlüğe sokulmuştur. Dolayısıyla yaptırım engelini aşmak üzere şirket yetkilileri Eylül 2019'da Yabancı Varlıkların Kontrolü Ofisine (OFAC) bir lisans başvurusunda bulunmuştur. Baş-

vuruyu inceleyen Hazine Bakanlığı yetkilileri bunun ABD'nin Suriye politikasına uygun olacağına dair Dışişleri Bakanlığından bilgi olarak Nisan 2020'de DCE şirketine muafiyet lisansı verme kararı almıştır. Temmuz 2020'ye gelindiğinde ise YPG ile DCE arasında, Suriye'nin Haseke vilayeti sınırları içerisinde kalan petrolün çıkarılması ve satılması ile petrol sahalarının modernize edilmesi ve geliştirilmesi konusunda 25 yıl geçerli olacak bir sözleşme imzalanmıştır.

“**ABD'nin “bitmeyen savaşlarını sona erdirmek” ve “Amerikan askerlerini eve geri getirmek” üzere Suriye'den tamamen çekilmek isteyen Trump, ancak petrol sahalarını koruma misyonu ile Suriye'de kalmaya ikna edilebilmiştir. Ayrıca bir Amerikan şirketi olan DCE'nin enerji yatırımlarının Suriye'deki ABD varlığını Trump nezdinde kazançlı hâle getireceği ve artan YPG gelirlerinin ABD'nin mali yükümlülüğünü azaltacağı öngörülmüştür.**

DCE şirketinin Suriye'nin kuzeydoğusunda faaliyet göstermesinin hem YPG hem de ABD için birtakım kazanımlar sağlayacağı öngörülmüştür. Terör örgütü YPG bu anlaşma sayesinde ABD ile ara-

sındaki ilişkiyi yalnızca dar bir güvenlik iş birliği çerçevesine hap-solmaktan çıkaracak, bunu ekonomik ve siyasi bir boyuta da taşıyabilecekti. ABD'nin Suriye'nin kuzeydoğusunda kalıcı olmasını ve Suriyeli Kürtlerin hamiliğini yapmasını isteyen YPG bu sözleşme aracılığıyla ABD yönetimiyle ilişkilerini derinleştirerek bölgedeki siyasi ve askerî kontrolünü sürdürülebilir kılacaktı. Ayrıca, enerji alt yapısına yapılacak yatırımlarla çıkarılan petrolün miktar ve kalitesi artacak, fiyatların yükselmesiyle YPG'nin ekonomik anlamda güç kazanması mümkün olacaktı. Tüm bunlar Suriye'nin kuzeydoğusunda Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) benzeri bir yapının oluşmasını olası kılacaktı.

Trump yönetiminin DCE şirketine muafiyet lisansı sağlaması dönemin Suriye politikası ile de uyumlu bir nitelik göstermiştir. ABD'nin “bitmeyen savaşlarını sona erdirmek” ve “Amerikan askerlerini eve geri getirmek” üzere Suriye'den tamamen çekilmek isteyen Trump, ancak petrol sahalarını koruma misyonu ile Suriye'de kalmaya ikna edilebilmiştir. Ayrıca bir Amerikan şirketi olan DCE'nin enerji yatırımlarının Suriye'deki ABD varlığını Trump nezdinde kazançlı hâle getireceği ve artan YPG gelirlerinin ABD'nin mali yükümlülüğünü azaltacağı öngörülmüştür. Ayrıca dönemin Suriye Özel Temsilici James Jeffrey, görevi süresince YPG'yi PKK'dan uzaklaştırma, YPG ile Suriye'nin diğer Kürt partileri arasındaki siyasi diyalogo artırma ve

nihai olarak Türkiye'nin YPG'yi meşru bir aktör olarak kabullenmesini sağlama gibi amaçlar doğrultusunda çalışmıştır. Bu bağlamda, DCE şirketinin yatırımlarıyla daha kazançlı hâle gelecek Suriye petrolünün Türkiye'nin terör örgütü YPG'ye karşı uyguladığı siyasi ve ekonomik ambargoyu sona erdirmeye noktasında bir teşvik oluşturacağı düşünülmüş olabilir. Son olarak, Haziran 2020'de yürürlüğe giren Sezar Yasası kapsamındaki yaptırımlarla Beşar Esad rejimini ekonomik krize sürükleyen Trump yönetimi, DCE şirketine enerji kaynaklarına erişimini engellemek suretiyle rejime uygulanan ekonomik ambargoyu daha da vahim bir hâle getirmek istemiştir.

ŞİRKET İÇİN YOLUN SONU

YPG ile imzalanan sözleşmenin ardından Kasım 2020'de ilk DCE

ofisi Rumeylan'da açılmıştır. Nisan 2021'de ise boru hattından geçen petrolün miktarını ölçmeye yarayan ABD menşeli ilk ekipmanlar, Suriye'nin kuzeydoğusuna getirilmiş ve bunların kurulumu tamamlanmıştır. Ancak Mayıs ayında DCE'nin Suriye'deki tartışmalı varlığına ABD yönetimi tarafından nokta koyulduğu anlaşılmıştır. Zira yeni ABD yönetimi enerji şirketinin bölgede faaliyetlerini devam ettirmesinin uygulamaya koymak istediği Suriye politikasına aykırı olduğu görüşünü benimsemiştir. Sonuç olarak, şirkete ülkedeki faaliyetlerini sonlandırması için 1 aylık ek süre verilmiş ve Mayıs ayı sonunda şirketin muafiyet lisansının uzatılmadığı kamuoyuna bildirilmiştir. Suriye politikasına yönelik geliştirilen bu yeni yaklaşımın ise "politika değişimi" değil, "politika düzeltilmesi" olarak anlaşılması gerektiği ifade edilmiştir.

Biden yönetiminin DCE'nin lisansını uzatmama kararını ikili zirveler öncesi ABD'nin Türkiye ve Rusya'ya yönelik yaptığı "siyasi bir jest" şeklinde okumak mümkündür. 2254 sayılı BM karar çerçevesinde Suriye krizinin siyasi yollarla çözülmesinin öncelikleri arasında olduğunu ifade eden ABD yönetiminin Suriye bağlamında Türkiye ve Rusya ile bir şekilde anlaşmak durumunda olduğu düşünüldüğünde, bu hamleyi "güven artıncı önlem" ya da "iyi niyet göstergesi" olarak yorumlamak mümkün olacaktır.

Biden yönetiminin DCE şirketi konusunda geri atmasının perde arkasında birden fazla sebep yat-

maktadır. Öncelikle ABD birliklerinin Suriye’de ülkenin petrol kaynaklarını korumak üzere kaldığına dair Trump yönetimi tarafından dile getirilen resmî söylem ABD’nin Suriye’deki imajına ve meşruiyetine ciddi ölçüde zarar vermiştir. Özellikle Suriye rejimi ve Rusya bu konuyu medya organlarında yoğun bir şekilde işlemiştir. Dolayısıyla petrol konusu, bölgede yaşayan Arap halkını ABD’ye karşı kışkırtmak isteyen aktörler için önemli bir propaganda malzemesi hâline gelmiştir. Bunun önüne geçmek isteyen yeni yönetim daha en baştan Suriye’de petrol için değil, IŞİD’le mücadele için kaldığı mesajını güçlü bir şekilde kamuoyu ile paylaşmıştır. DCE’nin lisansının uzatılmama sebeplerinden bir tanesi bu yeni söylemin gerçekçi olduğunun somut bir şekilde gösterilmek istenmesidir.

DCE şirketi hakkında alınan kararın zamanlaması da dikkat çekici bir nitelik taşımaktadır. Zira ABD Başkanı Biden, 14 Haziran’da Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve 16 Haziran’da ise Rusya

Devlet Başkanı Vladimir Putin ile ikili zirve gerçekleştirecekti. Türkiye ve Rusya, YPG’nin Suriye petrolü üzerindeki hâkimiyeti konusunda ciddi kaygılar taşımaktaydı. Bir Amerikan şirketinin terör örgütü YPG ile koordinasyon hâlinde Suriye’deki petrol sahalarını işletecek olması bu iki ülke tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Dolayısıyla Biden yönetiminin DCE’nin lisansını uzatmama kararını ikili zirveler öncesi ABD’nin Türkiye ve Rusya’ya yönelik yaptığı “siyasi bir jest” şeklinde okumak mümkündür. 2254 sayılı BM kararı çerçevesinde Suriye krizinin siyasi yollarla çözülmesinin öncelikleri arasında olduğunu ifade eden ABD yönetiminin Suriye bağlamında Türkiye ve Rusya ile bir şekilde anlaşmak durumunda olduğu düşünüldüğünde, bu hamleyi “güven artırıcı önlem” ya da “iyi niyet göstergesi” olarak yorumlamak mümkün olacaktır. Ayrıca Suriye’ye Birleşmiş Milletler (BM) eliyle yapılan insani yardımın devam edebilmesi ve yardım için kullanılan sınır kapılarının açık kalabilmesi

için Rusya’nın 10 Temmuz’da BM Güvenlik Konseyinde yapılacak oylamada veto oyu kullanmaması gerekmektedir. İnsani yardım konusunu Suriye politikasının önemli bir önceliği hâline getiren ABD’nin, bu konuda Rusya’ya bir taviz vermek durumunda kalmış olduğunu iddia etmek de mümkündür.

Sonuç olarak, Biden yönetiminin henüz şekillenmeye başlayan Suriye politikasının temelini insani yardım, krizin siyasi çözümü ve IŞİD’le mücadele gibi konulara verilen öncelik oluşturmaktadır. DCE şirketine Trump döneminde verilen muafiyet lisansının Biden yönetimi tarafından yenilenmeyecek olması bu yeni yaklaşımın bir tezahürü şeklinde yorumlanmalıdır. Zira ABD yönetimi Suriye’de petrol gibi bir önceliğinin olmadığı mesajını somut bir politika adımıyla vermeye çalışmıştır. Üstelik bunu Suriye’de ortaklık kurduğu YPG’nin iflasın eşiğinde olmasına rağmen gerçekleştirmiştir. Bu durum, ABD’nin insani yardım koridorunun açık tutulması konusunda ve IŞİD’le mücadelenin meşru bir zeminde gerçekleşmesi hususundaki ciddiyetini ortaya koymuş, yeni yönetim Suriye’de bulunan diğer aktörlerle krizin siyasi çözümü noktasında daha uzlaşmacı bir çerçevede ilişki kurabileceğinin sinyallerini vermiştir. Ancak bu karar köklü bir politika değişiminden çok “taktiksel bir adım” olarak okunmalıdır. Çünkü yeni ABD yönetimi, Esad’ın izlediği politikada ciddi bir değişiklik olmadıkça Suriye rejimine karşı takındığı katı tutumu sürdüreceğini açık bir şekilde ifade etmiş, bunu attığı adımlarla da göstermiştir. ■

SİYASİ NEDENLER VE SONUÇLAR EKSENİNDE İNSANİ YARDIM: SURİYE ÖRNEĞİ

İŞINSU ACAR

Araştırma Asistanı ORSAM

“

10 Temmuz tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde (BMGK) görüşülecek olan Bab el-Hava sınır geçişinin statüsü, insani ve siyasi boyutta olmak üzere önemli değişikliklerin yolunu açacaktır. Bu çalışmada sınır geçişlerinin önemine vurgu yapılacak, Şam rejimi, Rusya, ABD ve Türkiye olmak üzere çeşitli aktörlerin insani yardım çabalarına bakış açısı ele alınacak ve yardım operasyonlarının geliştirilmesine yönelik çözüm önerileri sunulacaktır.

”

Suriye’de çatışma onuncu yılına girerken Kovid-19 salgını, Lübnan’da bankaların iflası ve yeni yaptırımlar var olan ekonomik krizi derinleştirmiş, insani yardım talebinde ciddi artışa neden olmuştur. Gıda, ilaç ve yakıt fiyatlarının artması ülke genelinde yardıma bağımlı insan sayısının 13,4 milyona ulaşmasına sebebiyet vermiştir. 10 Temmuz tarihinde BMGK görüşülecek olan Bab el-Hava sınır geçişinin statüsü, insani ve siyasi boyutta olmak üzere önemli değişikliklerin yolunu açacaktır. Bu çalışmada sınır geçişlerinin önemine vurgu yapılacak, Şam rejimi, Rusya, ABD ve Türkiye olmak üzere çeşitli aktörlerin insani yardım çabalarına bakış açısı ele alınacak ve yardım operasyonlarının geliştirilmesine yönelik çözüm önerileri sunulacaktır.

İNSANİ YARDIMDA SINIR GEÇİŞLERİ

Suriye rejiminin muhalefet kontrolündeki bölgelere insani yardımı

gellemesi üzerine, BMGK 2014 yılında devreye girerek 2139 sayılı kararı çıkartmıştır. Karar, BM'nin özel bir yetki kapsamında Türkiye-Suriye sınırında bulunan Bab el-Salam ve Bab el-Hava, Irak-Suriye sınırında bulunan el-Yarubiyah ve Ürdün-Suriye sını-

rında bulunan Ramtha sınır geçişleri üzerinden yardım dağıtmaya başlamasına vesile olmuştur. Yetki, yoğun tartışmalara rağmen 2019 yılına kadar her yıl yenilenmiştir. 2019 yılından itibaren sahadaki dinamiklerin değişmesiyle anlaşmazlıklar artmış ve insani yardım siyasi çekişme meselesi hâline gelmiştir. Rusya, Çin'den aldığı destek beraberinde, Irak ve Ürdün sınırlarındaki geçişi kapatmıştır.

El-Yarubiyah geçişi, Suriye'nin kuzeydoğusuna tıbbi malzeme göndermek için en güvenilir, düzenli ve uygun maliyetli mekanizma olmuştur. Toplamda 1,3 milyon insana özel tıbbi ekipman ulaştırılmasına olanak sağlamakta olan geçiş, kapatıldığında 19 sağlık tesisinin doğrudan kapanmasına neden olmuştur. Şam'dan ulaşması beklenen yardım konvoylarından ancak biri başarılı bir şekilde ülkenin kuzey doğusuna ulaşabilmiştir.

9 Temmuz 2020 tarihinde, 4 milyon insana yardım ulaştıran Bab el-Salam sınır geçişinin kullanılması da Rusya ve Çin tarafından veto edilmiştir. İki ülke, aynı tarihte Bab el-Hava sınır geçişini de veto etmiş ancak son dakika uzlaşısı sonucu BM'nin yetkisi bir sene uzatılmıştır. Günümüzde BM sadece Suriye'deki karşılığı Bab el-Hava olan Hatay'daki Cilvegözü sınır geçişi üzerinden operasyon yürütmektedir. Finansman, tedarik, lojistik, koordinasyon ve teknik destek alanlarında Bab el-Hava, insani müdahale için kritik önem taşımaktadır. Sadece 2020 ve 2021 yıllarında yardım örgütleri her ay yaklaşık 2,4 milyon kişiye ulaşmıştır.

AHLAKİ EYLEMDEN ÖTE İNSANİ YARDIM

Suriye rejiminin gözünde, insani yardım ve yeniden yapılanma konuları politik ve ekonomik fırsat alanlarıdır. Suriye rejimi sınır ötesi operasyonlara egemenliğine ve bağımsızlığına saygı duyulmadığı ve insani yardımın da “teröristlerin” eline geçtiği gerekçesiyle karşı çıkmaktadır. Rejim, yardımın öncelikle Şam’a aktarılması ve kontrolü altında bulunan Suriye Arap Kızılayı aracılığıyla muhalefet kontrolündeki bölgelere geçmesini istemektedir. Çapraz hat denilen yardım sisteminin oluşturulmasına yönelik bu hamle, Batı ülkelerini Suriye politikalarından taviz vermeye zorlamak ve ülke içinde kontrolü tam anlamıyla yeniden sağlamak için önem arz etmektedir. İlk hedef, uzun vadede yaptırımların hafifletilmesi ve rejime meşruiyet kazandırılması ikinci hedefse muhaliflerin baskı altına alınmasıyla ilişkilidir.

Beşar Esad rejimi, yardımın teslimini Suriye Sağlık Bakanı, Hava Güvenliği Şubesi ve askerî istihbarat teşkilatlarının imzasını gerektiren Yüksek Yardım Komitesinin onayının alınmasına bağlamaktadır. Böylece rejim ne tür yardımların yapıldığını, yardımların yerlerini, dağıtım zamanlarını ve kimlerin yararlandığını kontrol edebilmektedir. Çapraz hat sistemi daha önce denendiğinde insani yardım kuruluşları belirli programların müzakere edilmesinde zorluklar, programları yürütmede önemli gecikmeler ve kısıtlamalar ve yardım dağıtımında şeffaflığın olmaması gibi zorluklardan bahsetmiştir. Bürokratik engellere ek

olarak, rejim güçlerinin 2011 yılından beri sistematik şekilde muhalefet kontrolündeki bölgelerdeki fırınlara, okullara, klinikler ve hastanelere saldırmakta, yardım konvoylarını yağmalamakta ve kuşatmakta olduğu bilinmektedir.

Yardımanın nakliyesi ve dağıtımının rejimin eline geçmesi, muhalif grupları cezalandırmak ve bölgeyi ve nüfusu teslim etmeye zorlamak için baskının artmasına yol açacaktır. Aynı zamanda, Şam’da çalışan insani yardım kuruluşlarına döviz kuru dayatılarak yabancı para ve fonları rejim kendisine aktarmayı amaçlamaktadır. Bu fonlar, savaş çabalarını sübvans etmek ve rejim yanlısı savaş ağalarına iş fırsatları yaratmak için kullanılacaktır.

“

Yardım akışının Şam’a yönlendirilmesi hem Moskova hem Şam yönetimini rahatlatacaktır. Bu nedenle 10 Temmuz’da Şam üzerinden artan yardım akışı karşılığında Bab al-Hava’nın geçişinin nihai bir yıllık uzatılması mümkün gözükmemektedir.

”

İNSANİ YARDIM KONUSUNDA KRİTİK AKTÖRLER: TÜRKİYE, RUSYA VE ABD

Moskova’nın gözünde BM operasyonlarının Şam’da merkezileştirilmesi, Suriye rejimiyle normalleşmeye gidilmesi yönündeki baskıyı hızlandıracak ve ABD’nin Suriye ihtilafına kalıcı bir çözüm bulma çabalarını baltalayacaktır. Bu

bağlamda Rusya’nın BM’yi Şam ile daha yakın iş birliğine zorlayacağı açıktır. Ancak Rusya, ABD ile girdiği güç savaşında sınır geçişlerini elinde bir koz olarak kullanmak için davranmaya devam edecektir. Suriye’de güncel olarak en önemli sorunlardan biri ekonomik yıkımdır. Yardım akışının Şam’a yönlendirilmesi hem Moskova hem Şam yönetimini rahatlatacaktır. Bu nedenle 10 Temmuz’da Şam üzerinden artan yardım akışı karşılığında Bab al-Hava’nın geçişinin nihai bir yıllık uzatılması mümkün gözükmemektedir. Suriye rejiminin ülkedeki ana insani yardım aktörü hâline gelmesi, Moskova’nın gölge yardım sisteminin rolünü de şüphesiz genişletecektir. Böylece Moskova, ekonomik kayıplarını telafi etme imkânı bulacaktır.

Joe Biden yönetimi için Türkiye-Suriye sınırı üzerinden gerçekleştirilen yardım, üst düzey önem teşkil etmektedir. ABD’nin BM Büyükelçisi Linda Thomas-Greenfield, yakın zamanda Türk yetkililer, BM kuruluşları, yardım grupları ve Suriyeli mültecilerle bir araya gelerek sahadaki durumu incelemiş ve Cilvegözü sınır geçişinin önemine vurgu yapmıştır. Türkiye, Suriye’nin ulusal egemenliğini ihlal etmeden yardım göndermek amacıyla sıfır nokta teslimatı olarak bilinen sistemi oluşturmuştur. Bu sisteme göre yardım gönderileri Türk Kızılayı ve İnsani Yardım Vakfının (İHH) koordinasyonu ile toplanmakta, sınır kapısına teslim edilmekte ve Suriyeli insani yardım çalışanları tarafından kamplara götürülmektedir. Biden yönetimi, yardım kanallarının çeşitlenmesi adına Bab al-Salameh

ve Yarubiyah geçişlerinin geri açılmasını da gündemde tutmaktadır.

Genel kanı, Washington'ın Suriye politikasını yeniden formüle etmekte geç kaldığı olsa da Biden'ın ABD'nin uluslararası sahnedeki etkisini test etmek ve Moskova ile yapıcı bir şekilde çalışacak alanlar araştırmak üzere manevralar yaptığı görülmektedir. Suriye'nin kuzeydoğusundaki petrol sahalarında faaliyet gösteren Delta Crescent Energy adlı şirketin lisansının geri çekilmesi, Moskova ile iki önemli yardım kanalı üzerine müzakere gerçekleşeceğine dair sinyal vermiştir. ABD, Rusya'nın Suriye'deki eylemlerini etkileyecek siyasi güce sahip tek aktördür.

“

İnsani yardımın koordinasyonu ve dağıtımında Suriye rejiminin ileride daha büyük rol oynaması beklendiğinden, ortak bir izleme mekanizması oluşturulması yararlı olacaktır.

”

SURİYE'DE İNSANI YARDIMIN GELECEĞİ

İlk aşama, yardıma ihtiyacı olan Suriyelilere tarafsız ve şeffaf bir şekilde nasıl ulaşılabileceğinin planlanmasıdır. Bu planlamanın bir parçası, yardım için hangi kanalların kullanılması gerektiği sorunudur. Seçilen kanallar çatışmayı şiddetlendirmek ve Esad rejimine mali ve siyasi anlamda dolaylı yollardan güç kazandırmak yerine sivillere erişimi temin etmelidir. Çapraz hat sistemi, altyapı sıkıntıları, güvensizlik ve yardımın düzenli bloke edilmesi gibi nedenlerden ötürü sınır ötesi yardım sisteminin yerini doldurabilecek bir alternatif değildir. Alternatiflerin geliştirilmesi için yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde ülkeler ve insani aktörler arası iş birliği, koordinasyon ve dayanışma sağlanmalıdır. Küresel salgının yaşandığı koşullarda yardımın acil ulaştırılabilmesi için paralize olmuş BM mekanizmalarının güncellenmesi veya dışına çıkılması gerekebilir.

İkinci aşamada, çatışma taraflarının uluslararası insancıl hukuka

ve temel insani ilkeler olan insani tutum, tarafsızlık ve bağımsızlığa nasıl saygı göstereceklerinin planlanması gereklidir. İnsani yardımın koordinasyonu ve dağıtımında Suriye rejiminin ileride daha büyük rol oynaması beklendiğinden, ortak bir izleme mekanizması oluşturulması yararlı olacaktır. Aynı zamanda rejim ile girilen angajmanın sınırları, siyasi ve insani temeller ayrıştırılarak belirlenmelidir.

Üçüncü aşamada, yardım modelinin ne olacağı konusunda Batılı devletlerin arasındaki anlaşmazlıkları gidermesi gerekmektedir. Kamu binalarının ve elektrik şebekelerinin rehabilitasyonu, kanalizasyon ve sanitasyon ağlarının tamiri, mesleki eğitim kurslarının verilmesi, istihdam fırsatlarının yaratılması, sosyal uyum programlarının yürütülmesi ve kurumların yolsuzluktan arındırılmasına yarayacak reform süreci uzun vadede temel ihtiyaçlar arasındadır. Ancak Batılı devletler güvenilir bir siyasi süreç olmadığı sürece yeniden yapılanma desteği vermeyeceklerini belirtmektedirler. Bu nedenle, yerel müdahalenin güçlendirilmesi ve sürdürülebilir programlar yürütülmesine yönelik programlar desteklenmelidir. Suriyelilerin sosyo-ekonomik problemlerle başa çıkmak için oluşturduğu inisiyatifler göz önünde bulundurulmalı ve STK'lar meslektaşlarıyla erişim diyalogunu geliştirmelidir. Sonuç olarak Suriye'de süregiden insani trajedinin sonlandırılması amacıyla başta BM gibi uluslararası kuruluşların ve Suriye sahasındaki etkili aktörlerin, Esad rejiminin süreci kendi lehine çevirmesi gibi faktörleri de dikkate alarak strateji belirlemesi gerekmektedir. ■

PKK'NİN “ŞEHİR SAVAŞI” TEMELLİ TERÖR STRATEJİSİ

İBRAHİM AYDIN

Başkan Danışmanı ORSAM

“

“Arap Bahan”ın ortaya çıkardığı sonuçları da dikkate alan terör örgütü, Suriye’de elde ettiği tecrübeleri Türkiye’de pratiğe aktarmak amacıyla şehirlerde yeni örgütlenme modelini ve yeni hareket tarzlarını gerektiren “Devrimci Halk Savaşı” konseptini yeni strateji olarak benimsemiştir.

”

P

KK terör örgütünün şiddetle kurduğu yaşamsal ilişki, örgütü şiddet ve şiddeti boyutlandırma konusunda

ihstias sahibi yapmış, her dönemin ruhuna uygun bir söylemle şiddeti kamufle etme becerisi de en az şiddet uygulamalarındaki kadar gelişmiştir. Kuruluş yıllarında Soğuk Savaş döneminin sosyalist bağımsızlıkçı ve ayrılıkçı hareketlerin revaçta olduğu bir dönemde, örgütlenme modeli olarak Sovyet tipi “Devrimci Solu”, mücadele yöntemi olarak da Çin Devrimi’nden esinlenen “Uzun Süreli Halk Savaşı Stratejisi”ni benimseyen terör örgütü, bölünme ve bağımsızlığı hedeflediğini ve bu maksatla silahlı mücadele yürüteceğini açıkça ifade etmiştir.

Soğuk Savaş döneminin sona erdiği 1990’lı yıllara gelindiğinde, de-

mokrası, insan hakları ve sivil toplum gibi Avrupa merkezli yumuşak güç unsuru argümanların ön plana çıkmasıyla örgüt, legal siyasal alanda örgütlenmeyi ve “şehir faaliyetlerini” öncelikli hedefleri arasına almıştır. Terör örgütü lideri Abdullah Öcalan’ın yakalanması sonrasına denk gelen 2000’li yılların başından itibaren bağımsızlık hareketleri arasında devlet kurma modelinin etkisini yitirmiş olması nedeniyle terör örgütü de bağımsız devlet kurma hedefi yerine demokratik cumhuriyet teorisini ve silahlı mücadele yerine demokratik siyaseti benimsediğini açıklamıştır. Son birkaç yılda ise “Arap Baharı”nın ortaya çıkardığı sonuçları da dikkate alan terör örgütü,

Suriye’de elde ettiği tecrübeleri Türkiye’de pratiğe aktarmak amacıyla şehirlerde yeni örgütlenme modelini ve yeni hareket tarzlarını gerektiren “Devrimci Halk Savaşı” konseptini yeni strateji olarak benimsemiştir.

DEVİRİMCİ HALK SAVAŞI STRATEJİSİ

Esas itibarıyla PKK terör örgütünün silahlı faaliyetleri iki ana dönem kapsamaktadır. Birinci dönem, örgütün kuruluşundan Öcalan’ın yakalanması sonrasına kadar geçen 1978-2000 yılları arası dönemde örgüt tarafından esas alınan “Uzun Süreli Halk Savaşı Stratejisi” dönemi, ikinci dönem ise Öcalan’ın yakalanması sonrasında yani 2000 yılından itibaren esas alınan “Meşru Savunma Stratejisi” dönemidir. Aslında gerek Uzun Süreli Halk Savaşı Stratejisi gerekse Meşru Savunma Stratejisi, kavramsal farklılıklarına rağmen aynı araçlarla aynı hedefe yönelmiş benzer stratejilerdir. Her iki stratejik modelin de araçları; silahlı yapılanmalar ve bu silahlı yapıyla koordineli çalışan halk kitleleri, hedefliyse mücadele edilen bölgenin devletin kontrolünden kopartılmasıdır.

Meşru Savunma Stratejisi, insan hakları ve demokratik siyasal mücadele söylemlerini kullanmak ve sivilleri kalkan yapmak suretiyle Devrimci Halk Savaşı gerçekleştirmeyi hedefleyen bir strateji olup örgütsel kaynaklara göre iki temel alanda yürütülmektedir. Birincisi sözde Demokratik Halk Serhildanları ya da kitlesel şehir isyanları, ikincisi ise yine sözde gerilla savaşıdır. Demokratik halk eylemleri; toplu dilekçe vermeden toplantı, oturma eylemi, protesto, boykot,

grev, miting, yürüyüş, gösteri, işgal vb. eylem türleri ile çatışma ve silahlı-silahsız ayaklanmalara kadar birçok türde eylemi içermektedir.

Devrimci Halk Savaşı, işte bu kitlesel halk eylemlerinin her alana yaygınlaştırılıp sürekli bir hâle getirildiği, silahlı yapılanmaların da devletin önemli merkezlerine kapsamlı ve etkili saldırılar düzenlediği, kent ve metropollerde yoğunlaşarak sözde Kıra Dayalı Halk Savaşının geliştirildiği bir konsepti ifade eder. Anılan sürecin sonunda devlet güçlerinin bölgeden çıkarılması ya da devletin örgüt talepleri doğrultusunda çözüme zorlanması hedeflenmektedir. Böylelikle öngörülen “KCK Sistemi”nin kendi öz yönetimi temelinde gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

“

Örgüt bağlantılı kuruluşlar tarafından, halkın PKK terör örgütü güdümünde örgütlenmesi amacıyla organize edilen faaliyetlerle de “Devrimci Halk Savaşı” için uygun şartların oluşturulması hedeflenmiştir.

”

KCK SİSTEMİNİN ÖRGÜT STRATEJİSİNDEKİ YERİ

Anılan KCK (Kürdistan Topluluklar Birliği) Sisteminin açılımı ve şehir kalkışmaları ile ilgisi şudur. PKK terör örgütüncü 2005 yılında kabul edilen “KCK Sözleşmesi” uyarınca; Türkiye, Irak, Suriye ve İran toprakları içerisinde “Kürdistan Toplulukları” olarak adlandırılan eyalet, bölge, şehir, kasaba, mahalle, kömün ve ocak örgütlenmelerinin

“Demokratik Özerklik” (Öz Yönetim) modeli çerçevesinde kendilerini yönetmeleri öngörülmekte ve örgüt, kendisi de dört ülkedeki bu toplulukları ve kurumları KCK üst yapısı marifetiyle tek merkezden yönetmeyi amaçlamaktadır.

KCK Sözleşmesi’ne göre, sözde “Demokratik Konfederalizm” çatısı altında faaliyet gösterecek olan bahse konu bu öz yönetim bölgelerinin idari yapılanmalarında; ideolojik, siyasi, sosyal, ekonomik ve savunma adı altında beş ayrı “Alan Merkezi” öngörülmekte olup, ilk dört alan merkezlerindeki faaliyetler ile halkın günlük yaşantısı içerisinde kamu düzenine alternatif bir yapı oluşturularak halkın devletten uzaklaştırılması ve radikalleşmesinin temini, “Meşru Savunma Alan Merkezi” marifetiyle de radikalleşen bu bireylerin mevcut kamu otoritesine karşı silahlı ayaklanmaları sağlanarak Devrimci Halk Savaşı için koşulların tamamlanması öngörülmektedir.

KCK Sözleşmesi’nde öngörülen ve 2007 yılında KCK sisteminin kurulmasıyla da uygulamaya geçilen tüm bu alanlardaki faaliyetlerin Türkiye bölümü, sözde sivil toplum örgütü olarak kurulan Demokratik

Toplum Kongresi (DTK) tarafından koordine edilmiştir. DTK, KCK Sözleşmesi’nde öngörülen Türkiye’deki sözde demokratik öz yönetim bölgelerinin kurulması maksadıyla, bölge temsilcilikleri, mahalle ve köy meclisleri, kadın ve gençlik meclislerinin kurulması ve yürütülmesi faaliyetlerinde bulunmuştur. Bunun yanı sıra örgüt bağlantılı kuruluşlar tarafından, halkın PKK terör örgütü güdümünde örgütlenmesi amacıyla organize edilen faaliyetlerle de “Devrimci Halk Savaşı” için uygun şartların oluşturulması hedeflenmiştir. Ancak güvenlik güçlerinin operasyonlarıyla anılan faaliyetlerin başarısızlığa uğratılması üzerine örgüt tarafından öz yönetim bölgelerini oluşturmak maksadıyla 2010 yılından itibaren “Devrimci Halk Savaşı” başlatma kararı alınmıştır.

SURİYE İÇ SAVAŞININ TERÖR EYLEMLERİNİN DÖNÜŞÜMÜNE ETKELERİ

Anılan dönemde Suriye’de iç savaşın başlamasıyla birlikte tecrübeli unsurlarını Suriye’ye gönderen terör örgütü, daha sonra 21 Mart 2013 tarihinde Türkiye’de sözde

“ateşkes” ilan etmiş ancak terör faaliyetlerini sonlandırmamış ve “Yurtsever Devrimci Gençlik Hareketi/YDG-H” adı altında gençlerden kurulu bir yapı oluşturarak şehirlerdeki ayrılıkçı faaliyetlerini sürdürmüştür. 2015 yılının başlarından itibaren de Suriye’de kazanılan şehir savaşları tecrübelerini Türkiye’ye aktarmaya çalışan terör örgütü, YDG-H eliyle şiddeti şehirlere yayma gayretiyle kimlik kontrolü, sözde asayiş ve yargılama faaliyetlerinde bulunmuş, ayrıca şehir merkezlerinde çukurlar açmış, barikatlar kurmuş, el yapımı patlayıcı (EYP) düzenekleri hazırlamış, vatandaşların evlerine ve iş yerlerine el koymuş, sağlık ocakları, hastaneler, okullar, ibadethaneler ve diğer kamu binalarını yakarak kamu hizmetlerini işlemez hâle getirmeye çalışmıştır. Nihayet 22 Temmuz 2015 tarihinde Şanlıurfa- Ceylanpınar’da iki polis memurunu uykudayken şehit eden PKK terör örgütü sözde “Devrimci Halk Savaşı” sürecini başlatmış ve sonrasında birçok il, ilçe ve mahallede öz yönetim ilan etme girişiminde bulunmuştur.

Anılan terör faaliyetlerine karşı güvenlik güçlerince gerçekleştirilen “Meskûn Mahal Operasyonları” ile örgütün tüm bölgelerdeki direncinin kırılması üzerine terör örgütü, şehirlerdeki faaliyetleri daha örgütlü ve daha profesyonel bir yapıyla sürdürmek amacıyla, Suriye iç savaşında tecrübe kazanmış teröristlerin çekirdeğini oluşturduğu, mevcut YDG-H unsurları ve bu konuda özel olarak eğitim alan unsurların da eklenmesiyle “Sivil Savunma Birlikleri/YPS” adı altında yeni bir yapı oluşturmuştur.

YPS’nin amacı, toplumu örgütlemek, devletten koparmak, sistem dışına çıkarmak ve kendi sistemini kuracak noktaya getirmek, başka bir ifadeyle sözde “Devrimci Halk Savaşı”na uygun ortamı hazırlamak olarak belirtilmiştir. PKK terör örgütünün hayata geçirmeyi hedeflediği bu sözde “Devrimci Halk Savaşı”nın ilk büyük denemesi Ağustos 1992’de Şırnak’ta gerçekleşmiştir. Öcalan’ın talimatıyla önce Cizre, Silopi ve Nusaybin gibi ilçelerin yanı sıra Şırnak il merkezinde ayaklanma denemeleri yapılmış, bilahare kırsaldaki teröristler küçük gruplar hâlinde Şırnak şehir merkezine sokularak şehirde ayaklanmaya uygun şartlar oluşturulmaya çalışılmış ve neticede 600 kişilik terörist grupla “Serhildan” adı verilen kitlesel kalkışmayla şehir ele geçirilmeye çalışılmıştır.

“**Önce bizzat “kırsaldaki teröristler” marifetiyle denediği, bilahere kırsaldaki teröristlerin şehir faaliyetleri için eğittiği YDG-H marifetiyle gerçekleştirmeye çalıştığı şehir kalkışması girişimlerini şimdi tamamen bir şehir yapılanması olan YPS ile denemeyi sürdürecektir.**

Zaman içerisinde Şemdinli vb. yerlerin kurtarılmış bölge yapılma denemeleri ayrı tutulursa ikinci büyük şehir kalkışması denemesi, 2015-2016 döneminde YDG-H öncülüğünde bölgede birçok il ve ilçe merkezinde gerçekleştirilen yukarıda zikredilen çukur-barikat terörü ve öz yönetim ilanı ile ol-

muştur. Gelişmelerden anlaşılan, PKK terör örgütünün, şehir savaşı denemelerine ilişkin ısrarını sürdüreceğidir. Önce bizzat “kırsaldaki teröristler” marifetiyle denediği, bilahere kırsaldaki teröristlerin şehir faaliyetleri için eğittiği YDG-H marifetiyle gerçekleştirmeye çalıştığı şehir kalkışması girişimlerini şimdi tamamen bir şehir yapılanması olan YPS ile denemeyi sürdürecektir.

Örgütün şehirlere yönelimde ısrarcı olmasının asıl nedeni, başlangıçta kırsalın silahlı yapılar için daha güvenli oluşuna ve kırsalda yeterli bir nüfusun bulunmasına karşın giderek kırsalda nüfusun azalması ve buradaki silahlı faaliyetlerinin de oldukça kısıtlanmış olmasıdır. Bunun yanı sıra zaman içerisinde örgüte şehirlere de az da olsa bir destek yaratılabileceği olması ayrıca hedeflenen ya da yıkılması planlanan devlet egemenliği ve denetiminin de esas itibarıyla şehirlerde tesis edilmiş olması bu yönelimde etkili olmuştur. Örgüt yönetiminin ifadesiyle şehre yansımayan, kent savaşına dönüşmeyen bir mücadelenin sonuç almasının mümkün olmadığı görülmüştür. Şehirlerdeki yeni denemelerin zamanını da Suriye’deki durumun stabil bir hâl alması ya da bir statüye kavuşmasıyla örgütçe buradan Türkiye’ye terörist aktarımı konumuna gelmesi ve Türkiye’de yaşanan gelişmeler belirleyecektir. Sonuç olarak terör örgütünün bu yeni denemesinin devlet tarafından düşük maliyetle üstesinden gelinebilmesi amacıyla şehir çatışmalarıyla ilgili ciddi araştırma ve bu kapsamda alınacak önlemler hayati önem kazanmıştır. ■

İRAN'IN BÖLGESEL NÜFUZ GİRİŞİMLERİNDE YUMUŞAK GÜÇ ARAÇLARI

DOÇ. DR. H. KÜRŞAD ASLAN

Uzman ORSAM

“

Tahran, sert ve yumuşak güç stratejilerini beraberce ele alarak kendi çıkarlarını korumak, ideolojisini ve dolayısıyla tabanını daha geniş bir alana yaymak amacıyla hem düzenli ordusu hem paramiliter güçlere dayalı milis kuvvetleri hem de birçok kamu diplomasi kurumuyla beraber genel stratejisini desteklemektedir.

”

Iran'ın dış politikası ve politik ekonomisinin entelektüel arka planı üç temel üzerinden açıklanabilir: Jeostratejik konum, realizm/pragmatizm ve normatif/ideolojik/kimlik parametreler seti. Bu üç ana aksı besleyen tarihî ve sosyolojik pek çok bileşenden bahsedilebilir. İran bölgesel bir aktör olmak ve nüfuz alanını genişletme konularında yıllardır büyük çaba sarf etmektedir. Tahran, sert ve yumuşak güç stratejilerini beraberce ele alarak kendi çıkarlarını korumak,

ideolojisini ve dolayısıyla tabanını daha geniş bir alana yaymak amacıyla hem düzenli ordusu hem paramiliter güçlere dayalı milis kuvvetleri hem de birçok kamu diplomasi kurumuyla beraber genel stratejisini desteklemektedir.

İran'ın genişletmeye çalıştığı nüfuz alanı için Fars Dili ve Şii kültürel yapılarının önemli dış politika araçlarının başında geldiği bilinmektedir. Dünyanın en etkili ülkelerince izlenen yumuşak güç ve kamu diplomasisi politikalarına benzer şekilde Tahran yönetimi de savunuculuk, kültürel diplomasi, eğitim ve insani yardımlar diplomasisi ve uluslararası yayıncılık bağlamında realist politikalar geliştirmektedir. İran'ın dış politika amaçlarına ulaşmak için kurduğu kamu diplomasisi odaklı kurum ve kuruluşların önde gelenleri İmam Humeyni Yardım Komitesi, İmam Rıza Vakfı, Ehli Beyt Derneği ile beraber uluslararası yayıncılık kapsamında kurulan birçok televizyon kanalı sayılabilir. İran'ın Ortadoğu, Afrika, Kafkasya ve Orta Asya gibi nüfuz alanında yumuşak güç projeksiyonu tesis etmek üzere üniversiteler, insani yardım kurumları, medya kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları da dâhil olmak üzere geniş ve etkili bir ağı mevcuttur. İran'ın

anayasasında (154. madde) açık bir şekilde dünyanın neresinde olursa olsun ezilenlerin haklı mücadelesinde İslam Cumhuriyeti'nin zalimlerin karşısında (mustakbirun: tyrants) ve mazlumların ya-

nında (mustazafın: oppressed) olacağı vurgulanmaktadır. İran'ın dış politikada özellikle devrimden sonraki ilk yıllarda rejim ihracına yönelik tutumuna bir eleştiri olarak eski ABD Dışişleri bakanlarından Henry Kissinger, İranlı yetkililerin İran'ın bir ulus mu yoksa bir davayı olduğuna karar vermesi gerektiğini vurgulamıştır.

SOSYAL HİZMETLER VE İNSANİ YARDIMLAR

Ortadoğu'nun pek çok yerinde İslami yardım kuruluşları hem fakir halk kesimlerinin ihtiyaç duyduğu

sosyal yardımları dağıtmakta hem de siyasal alanda etki kurmaktadır. Mısır'da Müslüman Kardeşler ve Lübnan'da Hizbullah sosyal yardımlar konusunda oldukça etkilidir. İran'ın insani yardım ve sosyal hizmet kurumları, rejimin yurt dışında etki kurma stratejisinin vazgeçilmez bir bileşenidir. İran'ın en büyük destekçilerinden Hizbullah'ı Lübnan'da bu stratejiyi çok etkili biçimde hayata geçirmiştir. Hizbullah, Lübnan'da devlet otoritesinin zayıf olduğu ve hassas bir sosyal dokunun bulunduğu ülkenin güney kesimlerinde sosyal

hizmetlerdeki başarısıyla halk nezdindeki popülaritesini epeyce artırmıştır. İran, diğer coğrafyalarda da etkisi kanıtlanmış "Hizbullah modelini" kullanma gayesi edinmiştir. İran İslam Cumhuriyeti'nin etki alanında kullanılmak üzere patronaj ağları inşa etmek güven kazanmak için sosyal hizmetler işlevsel olarak kullanılmaktadır. İran, ilgili ülkede devletin yapmadığı sosyal hizmetleri alternatif kanallarla gerçekleştirirken merkezî devletin meşruiyetini hem aşındırmakta hem de kendi lehine bir paralel güç alanı oluşturmaktadır.

İnsani yardımlar alanındaki en önemli kurum olan İmam Humeyni Yardım Komitesi (Imam Khomeini Relief Committee) 1979 yılı Mart ayında kurulmuş olup hiyerarşik olarak doğrudan İran'ın dini lideri Ali Hamaney'e bağlıdır. İran'ın yumuşak gücünü dış yardımlar vasıtasıyla arttırma amacını güden komitenin etkin olduğu bölgeler önemli ölçüde Şii nüfusun olduğu ülkelerin (Lübnan, Suriye, Irak, Yemen) yanı sıra Afrika, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya gibi geniş bir alana yayılmaktadır. Ülke toprakları dışında yetimler, engelliler, yaralıları, afet mağdurları gibi birçok grupla temas sağlanmaktadır.

İran'ın yabancı ülkelerdeki insani yardım faaliyetlerinin geri planında, casusluk ve terör desteği şeklinde gizli maksatlar olabileceği dikkat çekilen noktalar arasında yer almaktadır. Amerikalıların hazırladığı bir raporda, İmam Humeyni Yardım Komitesinin 1997 yılında Duşanbe'deki ABD Elçili-

ğinin gözetlenmesi ve 2010 yılı itibarıyla Lübnan'da Hizbullah'a desteğinden ötürü terör varlığı olarak sınıflandırılması gerektiği ifade edilmiştir. Söz konusu raporda 2009 yılında New York şehrinde faaliyet gösteren İran'a ait bir vakfın mal varlığına FBI tarafından el konulduğu ifade edilmektedir. Diğer etkili bir kurum olan Ehli Beyt Derneğinin Orta Asya halklarına yönelik faaliyetlerde bulunmak üzere Rusya'daki ilk şubasını 1996 yılında açtığı bilinmektedir. Burada üye sayısı binlerle ifade edilen derneğin müdavimleri Sünni ailelerden gelen ve sonradan Şiileştirilmiş göçmen işçilerdir. Amerikan Kongresi'ne sunulan bir raporda, Afganistan'dan İran'a gelen Şii göçmenlerden Devrim Muhafızları Ordusunun milis güç kaynağı olarak yararlandığı belirtilmektedir. İran'ın devşirdiği militanları para, yerleşim ve vatandaşlık hakkı gibi maddi çıkarlar karşılığında Suriye'de Esad rejiminin yanında savaşmaya gön-

derdiği yönünde iddialar bulunmaktadır. İngiliz The Guardian gazetesinde yayımlanan başka bir makalede de İran'da zor şartlar altında yaşayan Afganların İran güvenlik kurumlarınca devşirildiği anlatılmış ve fotoğraflarla desteklenmiştir. Bu makaleye göre, Suriye'de savaşan yabancı gruplar içinde Lübnan Hizbullahı'ndan sonra en kalabalık grup olduğu bilinen Şii Afganların sayısının 10-12 bin civarında olabileceği ifade edilmektedir.

50 farklı ülkede birimleri bulunan el-Mustafa Üniversitesi rejim ihracına yönelik en önemli kurumlardan biridir. Sadece Afrika'da 30'dan fazla ülkede etkisi bulunan üniversitenin 5 binden fazla Afrikalı öğrencisi olduğu ifade edilmektedir.

EĞİTİM VE KÜLTÜREL DİPLOMASİ

İran'ın bölgesindeki nüfuzunu arttırma girişimlerinden biri de eğitim programlarıdır. Yumuşak güç bağlamında tesis edilen yabancı öğrencilere yönelik eğitim bursları kayda değerdir. İmam Humeyni Üniversitesi görünürlük açısından seküler kesimlere hitap ederken Kum Üniversitesinde ilahiyat ve teoloji ağırlıklı bir eğitim yapısı tasarlanmıştır. Diğer bir etkili yumuşak güç kurumu ise İslami Azad Üniversitesidir. 1982'de mühendislik ve teknik okul olarak kurulan söz konusu kurumun İran içinde ve yurt dışında 400'den fazla yer-

leşkesi bulunmaktadır. 1,5 milyondan fazla kayıtlı öğrencisiyle dünyanın en kalabalık dördüncü üniversitesi konumundadır. Times Higher Education (THE) tarafından yapılan dünya üniversite sıralamalarında son on yılda İran'ın görünürlüğü ve etkinliği artmaktadır. 2012 yılında sadece 1 üniversitesi sıralamaya giren İran'ın 2021 yılı listesinde (1.400 civarı üniversite arasında) 47 yüksek öğrenim kurumu yer almaktadır. 2021 listesinde Türkiye'den 43, Mısır'dan 21, Pakistan'dan 17 ve Malezya'dan 15 üniversite listeye girebilmiştir. THE 2021 raporuna göre, Uluslararası İmam Humeyni Üniversitesi dünya sıralama listesinde 600-800 arası bantttadır. Yaklaşık 8.500 öğrencinin lisans ve yüksek lisans programlarında kayıtlı olduğu ve her yıl yaklaşık 200-250 kadar uluslararası öğrencinin Farsça hazırlık programına kabul edildiği, hâlihazırda binden fazla yabancı öğrencinin öğrenim gördüğü ifade edilmektedir. Merkezi Kum şehrinde bulunan Uluslararası el-Mustafa Üniversitesi, 2007 yılından beri dinî eğitim odaklı bir müfredat izlemektedir ve 2020 yılı itibarıyla 30 bin civarında mezun vermiştir. 50 farklı ülkede birimleri bulunan el-Mustafa Üniversitesi rejim ihracına yönelik en önemli kurumlardan biridir. Sadece Afrika'da 30'dan fazla ülkede etkisi bulunan üniversitenin 5 binden fazla Afrikalı öğrencisi olduğu ifade edilmektedir. Bunlardan İran'da okuyanlar 2 bin civarıdır, diğerleri uydu kampüslerde kayıtlıdır. Üniversite eğitiminin yanında özellikle Zahidan eyaletinde hem Sünni hem de Şii müfredatları bulunan medreseler

olduğu bilinmektedir. Horasan eyaletinin Meşhed şehrinde İran vatandaşı olan etnik Türkmenlerin ve Özbekistan'dan 1990'lı yıllarda kaçan rejim muhaliflerinin kurduğu resmî veya gayriresmî statüde Sünni medreselerin varlığı bildirilmektedir.

ABD Hazine Bakanlığı tarafından terörle iltisaklı olduğu için Aralık 2020'de, el-Mustafa Üniversitesinin yabancı şubelerinin “bir militan devşirme platformu” olarak kullanıldığını iddia ederek kara listeye alınmasının ardından İran devletinin kontrolündeki Press TV haberine göre, İranlı milletvekilleri el-Mustafa Üniversitesinin ABD tarafından yaptırım kapsamına alınmasını kınamıştır.

ABD Hazine Bakanlığı Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi (OFAC) tarafından Aralık 2020'de yapılan açıklamaya göre, dünya çapında şubeleri bulunan el-Mustafa Uluslararası Üniversitesinin, yabancı savaşçıların devşirilmesi de dâhil olmak üzere istihbarat toplama ve operasyonlar için Devrim Muhafızları Ordusuna bağlı Kudüs Güçleri ile ortak hareket ettiği ve Suriye'deki Beşar Esad rejimini desteklemek üzere milis güçlerinin oluşumunda rol aldığı ifade edilmektedir. Jerusalem Post gazetesinin 14 Şubat 2021 tarihli haberine göre, İran'ın yurt dışı vekâlet savaşlarını desteklemek için el-

Mustafa Üniversitesi ve İmam Humeyni Yardım Vakfı gibi kuruluşların paravan şekilde kullanıldığı iddia edilmektedir. Habere göre, söz konusu yumuşak güç kurumları yalnızca yabancı savaşçıların istihdamı ve radikalleştirilmesi için kritik bir rol oynamakla kalmıyor, aynı zamanda Kudüs Gücü'nün suikastlar ve terör planları da dâhil olmak üzere gizli operasyonları için “meşru” bir kisve altında yurt dışında bulunmasını sağlıyor. ABD Hazine Bakanlığı tarafından terörle iltisaklı olduğu için Aralık 2020'de, el-Mustafa Üniversitesinin yabancı şubelerinin “bir militan devşirme platformu” olarak kullanıldığını iddia ederek kara listeye alınmasının ardından İran devletinin kontrolündeki Press TV haberine göre, İranlı milletvekilleri el-Mustafa Üniversitesinin ABD tarafından yaptırım kapsamına alınmasını kınamıştır. Yine aynı şekilde İran'ın İslam Devrimi Mustazafın Vakfının (Bonyad Mostazafan veya Vakıf) patronaj ağına karşı da bazı yaptırımlar açıklamıştır. Söz konusu dev vakfın finans, enerji, inşaat ve madencilik de dâhil olmak üzere İran ekonomisinin kilit sektörlerinde faaliyet gösterdiği ancak Bonyad Mostazafan, görünüşte fakir ve ezilenlere yardım sağlamakla görevli bir hayır kurumu olsa da İran Dinî Lideri Ali Hamaney tarafından siyasi müttefiklerini ödüllendirmek ve rejimin düşmanlarını cezalandırmak için bir araç gibi kullanıldığı not edilmiştir. Sonuç olarak İran dış politikasında ve bölgesel yayılmacılığında yumuşak güç unsurlarının önemli bir boyutu oluşturduğu ve bu unsurların etkin şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır. ■

LÜBNAN-KÖRFEZ İLİŞKİLERİNDE HASSAS DENGELER VE SON DÖNEM GELİŞMELERİ

DR. TUBA YILDIZ

Öğretim Üyesi İSTANBUL ÜNİ.

“

Körfez- Lübnan ilişkilerini politik aktörler üzerinden değerlendirmek mümkündür. Çünkü zaman zaman bölgesel ilişkiler, Lübnanlı politikacılar tarafından kendi aralarındaki rekabeti lehlerine çevirme amacıyla değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda Saad Hariri'nin duruşuna paralel olarak Hariri'yle aynı blokta yer alan Dürzi lider Velid Canbolat ve Maruni Lübnan Güçleri Partisi lideri Samir Caca mesafeli olsa da Körfez girişimlerine yakın durmaktadır.

”

Geçtiğimiz mayıs ayında eski Lübnan Dışişleri Bakanı Şarbel Vehbe'nin, katıldığı bir televizyon programında Suudi gazeteci Selman Ensari ile yaptığı tartışma esnasında sarf ettiği sözler, Lübnan ve Körfez basınına çok sert bir şekilde yansıdı. Genel anlamda Körfez ülkelerinin özelde de Suudi Arabistan'ın IŞİD'le birlikte diğer silahlı örgütleri fonlayarak Levant bölgesinde terör

ve şiddeti yaydıklarını ifade eden ve Cemal Kaşıkçı cinayetini soran Vehbe'nin yorumlarının yarattığı soğuk düş etkisi geçmeden, eski bakanın Ensari'yi kastederek “bir bedeviden hakaret duyuyorum” sözleriyle stüdyodan ayrılması, Lübnan ülke siyasetinin yeniden hareketlenmesine neden oldu. Cumhurbaşkanı Mişel Avn, Vehbe'nin sözlerinin kendisini bağladığı ve hükümeti temsil etmediğine dair hızlı bir açıklama yaparken, Saad Hariri misyonu gereği ve Körfez'le olan ilişkilerin anahtarı olması nedeniyle uzun bir savunma yaptı.

Hariri'nin “ölümcül hata” olarak nitelendirdiği yorumlar karşısında satır aralarında dilediği özre ülkenin Sünni müftüsü Lütfi Daryan da katılarak “Suudi Arabistan Kralı'na ve diğer Körfez Arap ülkelerine saldıran herkes, ilk etapta Lübnan'a saldıracaktır. Hakaret, iftira ve saldırı yoluyla kardeşler arasında nasil ilişkiler kurulabilir?” sözleriyle Hariri'ye destek verdi.

Ancak bu özürler yetmemiş olacak ki, bir gün sonra Şarbel Vehbe görevinden istifasını içeren dilekçesini cumhurbaşkanına sundu. Körfez tarafında ise Vehbe'nin sözleri hiç beklemeden Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) gündemine taşınarak bu sözlere tepkiler gösterildi ve bakandan "resmî özür" talep edildi. Riyad'ın Lübnan elçisini çağırmasından sonra Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Kuveyt ve Bahreyn de elçilerini çağırarak Vehbe'nin sözlerini "aşağılayıcı ve ırkçı" olarak nitelendirdiler ve bu tür yorumların kabul edilemez olduğunu belirttiler. Bu noktada Lübnan dışişleri bakanını istifaya götüren süreci her iki taraf açısından okumak gerekmektedir. Dolayısıyla Körfez ülkelerinin Lübnan'la olan politik ve kültürel ilişkilerinde terazinin zaman zaman bozulmasında siyasiler tarafından ortaya atılan bu tarz söylem ve

eylemlerin oynadığı rolün önemi de açığa çıkmaktadır.

KÖRFEZ'İN LÜBNAN YAPTIRIMLARININ PERDE ARKASI

Şarbel Vehbe'nin çıkışında hemen ilk akla gelen "Körfez'den Lübnan'a yaptırım uygulanır mı?" sorusuydu. Zira özellikle Suudi Arabistan'ın Lübnan politikasında zaman zaman aba altından sopa gösterdiği, hatta gerekli gördüğü yerde direkt müdahale ettiği bilinen bir durumdur. Vehbe de bu tarzı bildiğinden istifasını sunarken "Lübnan ve Lübnan halkı aleyhine kullanılmaması için bu kararı aldığını" özellikle belirtti. Lübnan aleyhine olabilecek sonuçların tahmini içinse Arap Baharıyla başlayan bölgesel krizlerin Lübnan-Körfez eksenindeki yansımalarına ve süreçte aktif olan iç dinamikleri hatırlamak yerinde olacaktır.

“

Özellikle Hizbullah'ın Suriye savaşına dâhil olması Şii yoğunluklu Bahreyn'de endişe uyandırdı ve hükümet kaynakları Hizbullah'ın Bahreyn'deki Şii'leri kızdırdığını öne sürdü. İddianın zemininde ise Hizbullah lideri Hasan Nasrallah'ın Manama'daki protestolan desteklediğine dair yaptığı açıklamalar yatıyordu. Buna karşılık Lübnan tarafından herhangi yapıcı bir açıklama gelmeyince Hizbullah'a karşılık siyasi manevra olarak Lübnan'a bazı yaptırımlar uygulanması veya yardımların kesilmesi söz konusu oldu.

”

2011'de Suriye'de başlayan protestoların bir yıl içerisinde iç savaşa dönüşmesi karşısında Lübnan'dan beklenen tarafsızlık politikasında başarısız olunması nedeniyle Körfez ülkeleriyle ipler gerilmeye başladı.

Özellikle Hizbullah'ın Suriye savaşına dâhil olması Şii yoğunluklu Bahreyn'de endişe uyandırdı ve hükümet kaynakları Hizbullah'ın Bahreyn'deki Şiileri kışkırttığını öne sürdü. İddianın zemininde ise Hizbullah lideri Hasan Nasrallah'ın Manama'daki protestoları desteklediğine dair yaptığı açıklamalar yatıyordu. Buna karşılık Lübnan tarafından herhangi yapıcı bir açıklama gelmeyince Hizbullah'a karşılık siyasi manevra olarak Lübnan'a bazı yaptırımlar uygulanması veya yardımların kesilmesi söz konusu oldu. Bu çerçevede 2012 yılı itibarıyla Lübnan'daki bazı gayrimenkul yatırımları askıya alınmış, ayrıca BAE ve Bahreyn ülkelerindeki Lübnanlıları sınır dışı edilmeye başlamıştı.

Körfez'den Lübnan'ı sarsacak yatırım ise 2016 yılında Suudi Arabistan tarafından geldi. Riyad yönetimi Lübnan'a 4 milyar dolarlık askerî yardım yapacağına dair verdiği kararı geri çektiğine dair açıklama yaptı. Ardından da önce Suudi Arabistan sonra da BAE ve Kuveyt, vatandaşlarına Lübnan'a mecbur kalınmadıkça gidilmemesi, oradakilerin de acilen dönmeleri gerektiğine dair çağrılarda bulundular. Yaptırımlar, o dönem hem içeride çöp protestolarıyla uğraşan hem de gelirini büyük ölçüde turizmden sağlayan küçük bir ülke için kaldırılması ağır bir yük olarak karşısına çıktı.

Körfez'den gelen bu denli sert politikaların hiç şüphesiz kayda değer ve kendilerince meşru görülen bir arka planı vardı. Lübnan'ın Körfez politikalarına paralel tavırlar sergilememesi karşısında Körfez ülkeleri ciddi tutumlar takınmak durumunda kalıyordu. Örneğin, KİK'ten sonra Arap Birliği'nin yaptığı toplantıda Hizbullah'ı terör örgütü olarak ilan etmesi kararına Lübnan çekince koymuş, hatta dönemin dışişleri bakanı ve Hizbullah müttefiki Cibran Basil karar metnini kabul etmemiş, dolayısıyla Lübnan'dan beklenen destek gelmemişti. Aynı bağlamda Körfez için Hizbullah'ın Suriye savaşındaki görünürlüğü Lübnan'daki istikrarı da etkileyecekti. Bu düşünceyle de gayrimenkul yatırımları daha mütevazı seviyede ilerlemek durumunda kalmıştı.

“

2016 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Samir Caca'nın Körfez'den gelecek tepkiye rağmen Hariri'nin kararına karşı Hizbullah'ın adayı Mişel Avn'ı desteklemesi ilişkilerin çok da bağlayıcı olmadığını gösterirken, bir yıl sonra yine Caca'nın Körfez'le ilişkilerin yeniden inşası için Hariri'den rol çalması dikkatlerden kaçmadı.

KÖRFEZ'İN LÜBNAN EKONOMİ POLİTİĞİ

Körfez ülkeleri Lübnan'a yaptığı gayri menkul yatırımları ve turizm desteğiyle ekonomik katkı sağlamaktadır. Özellikle iç savaştan

sonra ülkenin kalkınması için bu ülkeler tarafından Lübnan'a ciddi anlamda altyapı desteği verildiği bilinmektedir. Bu noktada Refik Hariri'nin 1992 yılında başbakan olmasından sonra ülkeyi yeniden imar etmesi ve bu konuda Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerinden aldığı destek öne çıkmaktaydı. Bununla birlikte Körfez yatırımlarının Lübnan için yalnızca ekonomik fayda sağlamadığı da bir diğer gerçektir. Zira ekonomik destek siyasi olduğu kadar dinî himaye de sağlamaktadır. Maruni Patrik Bışara er-Rai'nin sık sık siyasi içerikli verdiği beyanatların aksine Sünni Müftü Lütfi Daryan politik söylemlerden uzak kalmaya çalışmaktadır. Diğer taraftan yukarıda bahsedildiği üzere Suudi Arabistan ile olan kızırmada Daryan'ın söylemlerinin ön plana çıkması, Lübnan'daki Sünni temelli dinî kurumlara Riyad tarafından finansal destek sağlandığı göz önünde bulundurulduğunda çok garip karşılanacak bir durum değildir.

Öte yandan Körfez- Lübnan ilişkilerini politik aktörler üzerinden değerlendirmek mümkündür. Çünkü zaman zaman bölgesel ilişkiler, Lübnanlı politikacılar tarafından kendi aralarındaki rekabeti lehlerine çevirme amacıyla değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda Saad Hariri'nin duruşuna paralel olarak Hariri'yle aynı blokta yer alan Dürzi lider Velid Canbolat ve Maruni Lübnan Güçleri Partisi lideri Samir Caca mesafeli olsa da Körfez girişimlerine yakın durmaktadır. Bununla birlikte adı geçen siyasilerin bazı Körfez ülkelerine yakınlıklarının da pamuk ipliğine bağlı olduğu ve hızlı değişimlere

uğradığı söylenebilir. 2016 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Samir Caca'nın Körfez'den gelecek tepkiye rağmen Hariri'nin kararına karşı Hizbullah'ın adayı Mişel Avn'ı desteklemesi ilişkilerin çok da bağlayıcı olmadığını gösterirken, bir yıl sonra yine Caca'nın Körfez'le ilişkilerin yeniden inşası için Hariri'den rol çalması dikkatlerden kaçmadı. Aynı bağlamda Hariri'nin en büyük politik destekçisi Velid Canbolat'ın 2017 yılında Hariri'nin istifasında direkt Suudi Arabistan yönetimini suçlayarak hedef göstermesi müttefikini zor duruma soktu fakat Şarbel Vehbe'nin sürpriz hamlesinden sonra, Suudi Arabistan konsolosuyla gerçekleştirilen görüşmeye gidenlerin arasında Velid Canbolat'ın oğlu Teymur da yer aldı. Dolayısıyla Körfez- Lübnan arasındaki en önemli köprü'nün hâlen Hariri ailesi ve dolayısıyla Saad Hariri olduğu söylenebilir. Diğer aktörler ise iç gelişmeler bağlamında bir pozisyon belirlemeyi tercih etmektedirler.

Arap Baharı'yla birlikte büyük oranda istikrasız hâle dönüşen ülkelerin oluşturduğu bölgesel gündemlerin yanı sıra yeni nesil Körfez liderlerinin de etkisiyle Lübnan meselesinin bölgesel siyasette daha geri planda kaldığı söylenebilir. Her ne kadar 2017 yılında Hariri'nin Riyad'dan sunduğu istifası Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed bin Selman'ın kraliyet ailesinin içinde başlattığı tutuklama ve gözaltı dalgasının bir parçası olarak görülse de bu iddia her iki tarafta da yankı bulmadı. Velihaht Prens Selman'ın mevcut durumda İran'la mücadelesinde Yemen'de yürüttüğü vekâlet savaşının şimdilik daha ön planda olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Riyad ile diğer Körfez ülkeleri Lübnan'daki etkisini de tamamıyla kaybetmek istememektedir. Bu durum 2018 seçimlerinde Sünni blok lideri Hariri'nin parlamentoda güç kaybetmesi ve Hizbullah'ın daha fazla siyasi güç kazanması sonrasında daha fazla açığa çıktı. Hariri hü-

kümeti kurduktan sonra da Lübnan'a Körfez'den yoğun ziyaretler gerçekleşti. Bu bir anlamda Lübnan'a yönelik iki yıldır süren bazı Körfez ülkelerinin ambargolarının kaldırılacağına dair de bir mesajdı. Lübnan tarafında ise Hariri hükümeti istifa ettiği 2019 yılına kadar, Körfez ülkelerinin Lübnan'da yeniden artan etkinliğini memnuniyetle karşıladığına yönelik açıklamalar yapmıştır.

Lübnan'ın değişmeyen siyasi durumu olarak son dokuz aydır hükümeti kurmaya çalışan Hariri, Avn ve Hizbullah karşısında yine Körfez'in desteği aramaya devam etmektedir. Şubat ayında Abu Dabi ve Doha'ya yaptığı üst üste ziyaretlerin ardından Hariri'nin Suudi Arabistan Velihaht Prensi Selman'la bir araya gelmesi, Hariri'nin Lübnan siyasetindeki etkisinin Körfez ülkeleriyle sürdürülen ilişkilere de bağlı olduğuna işaret etmektedir. Bu siyasi gerçekliğin yanı sıra Lübnan'ın mevcut durumda yaşadığı çok boyutlu ekonomik krizi yönetebilmesinde Körfez ülkelerinin sermayesine de duyduğu ihtiyaç belirgindir. Bu nedenle yalnızca Hariri değil Körfez ülkeleriyle mesafeli ve hatta sorunlu ilişkilere sahip bazı muhalif aktörler dahi Körfez ülkeleri ve Lübnan ilişkilerini bozma potansiyeline sahip eylem ve söylemleri hızlıca ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Sonuç olarak, tüm bu faktörler ve Körfez ülkeleriyle Lübnan arasındaki ilişkiler dikkate alındığında Körfez bölgesinin en önemli gücü Riyad yönetiminin kaybedilmemesi amacıyla dışişleri bakanının feda edilmesi, şu an için Lübnan siyasetinde rasyonel olarak değerlendirilmektedir. ■

ORTADOĞU'DAKİ ÇATIŞMALARDA ASİMETRİK UNSURLARIN YÜKSELİŞİ: DEVİRİM MUHAFIZLARI VE RUS ÖAŞ'LER

GÖKHAN BATU

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Suriye'deki rejimin bekasını ulusal güvenliğinin bir parçası olarak gören İran için gelişmeler önemli bir tehdit algısı ortaya koyarken hem Suriye'de hem de Libya'da nüfuz alanı oluşturan ve/ya bunu geliştiren Rusya için fırsat teşkil etmiştir.

”

Suriye örneği başta olmak üzere Ortadoğu'da çıkarları için konvansiyonel olmayan yöntemlere başvuran Rusya ve İran'ın, Özel Askerî Şirketler (ÖAŞ) ve Devrim Muhafızları aracılığıyla yürüttüğü asimetrik savaşlarda amaç ve kapsam bakımından paralellikler göze çarpmaktadır. Bu kapsamda iki ülkenin uygulamalarının, müdahale yaklaşımlarının, aracı yapıların mimarisinin ve yasal statü açısından mezkûr unsurların değerlendirilmesi faydalı olacaktır.

ZAYIFLAYAN DEVLET YAPILARI

Özellikle toplumsal taleplerin sokaklara taşan kitleler tarafından en aşikâr şekilde dile getirildiği ve Ortadoğu'da müesses nizamın görünen yüzü olan otoriter yönetimlere yönelik tepkilerin zirveye ulaştığı ve bunları sarstığı Arap Baharı sırasında bölgedeki devlet yapılarının zayıflaması ile devlet dışı aktörlerin yükselişine şahit

olunmuştur. Süreç boyunca Mısır, Tunus ve Yemen'de iktidar değişikliğine neden olurken Suriye özelinde rejimin öncelikle İran'ın, takip eden süreçte Rusya'nın aktif desteğiyle tedricen muhalifleri İdlib'deki dar bölgeye atmak suretiyle pozisyonunu koruduğu ancak Esad'ın mevcut durumda oldukça pasif bir konuma düşerek meşruiyetini yitirdiği günümüzdeki konjonktür oluşmuştur. Bu dö-

nemde küresel ve bölgesel çaptaki güç ilişkilerinin parçası olan, müesses nizamın da temsilcisi durumdaki yönetimlerin sarsılması bazı ülkeler için endişe kaynağı olmuş, bölgeye nüfuz etmek isteyen diğerleri içinse fırsat kapılarını aralamıştır. Nitekim Suriye'deki rejimin bekasını ulusal güvenliğinin bir parçası olarak gören İran için gelişmeler önemli bir tehdit algısı ortaya koyarken hem Suriye'de hem de Libya'da nüfuz alanı oluşturan ve/ya bunu geliştiren Rusya için fırsat teşkil etmiştir.

“

Rusya'nın ÖAŞ odaklı asimetrik yöntemleri, müdahaleci bir karakter taşımakta; siyasi, ekonomik ve jeopolitik çıkarları korumaya ve kazanım elde etmeye yönelik faaliyetleri içermektedir.

”

MOSKOVA'NIN ÖAŞ MİMARİSİ

Geleneksel olarak devlet tarafından yürütülen askerî faaliyetleri üstlenen ÖAŞ'ler, modern dönemde çatışmanın etkin birer parçası olmaya başlamıştır. Rusya, küresel bir güç olarak dünya sahnesine tekrar dönmek ve bölge yanında nüfuzunu arttırmak amacıyla ABD'nin bölgede bıraktığı boşluğu değerlendirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Moskova tarafından Afrika, Ortadoğu ve Güney Asya'da ÖAŞ'lerden yoğun olarak istifade edilmektedir. İlk olarak Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna'nın doğusundaki ayrılıkçıların desteklenmesi esnasında kullanıldığı iddia edilen Rus

ÖAŞ'lerin, Moskova adına faaliyetlerinin Afrika'da ciddi bir etkinlik unsuru olduğu seyredilirken, Arap Baharı ile Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da alanının genişlediğini ifade etmek mümkündür. Suriye'de yoğun olarak kullanılan Rus ÖAŞ'lerin, Libya'da da Halife Hafter'e bağlı unsurlara destek verildiği süreçte önemli rol oynadığı müşahede edilmiştir.

Batılı muadillerinin daha çok kritik altyapılar, konvoylar, yakın koruma, eğitim gibi hizmetler vermesine mukabil Rus ÖAŞ'lerin bu gibi faaliyetlerin yanı sıra doğrudan çatışmalara dâhil olması göze çarpan en temel farklılıktır. Esasen asimetrik unsurların savaşlarda kullanılması, Rusya için Çarlık dönemi hatta belirli aralıklarla Sovyetler Birliği'nde de başvurulan ve gelenekselleşmiş bir yöntemdir. Günümüzde bu asimetrik yöntemler, Wagner gibi ÖAŞ'ler aracılığıyla çatışma bölgelerine nüfuz etmek, şartların olgunlaşması ile konjonktürel olarak kendi silahlı kuvvetlerine bağlı unsurlarla varlığını göstermek gibi konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan yöntemlerin bir arada kullanılması şeklinde tekrar kendini göstermektedir. Rusya'nın ÖAŞ odaklı asimetrik yöntemleri, müdahaleci bir karakter taşımakta; siyasi, ekonomik ve jeopolitik çıkarları korumaya ve kazanım elde etmeye yönelik faaliyetleri içermektedir. Bu strateji aracılığıyla Rusya, bir yandan sahadaki şartları ordunun girişi için hazırlarken, diğer yandan bölgedeki varlığını gölgelemek ve bu sayede kendisine karşı gelişmesi muhtemel tepkilerden, uluslararası hukukun getireceği olası sorumluluktan, operasyonlar için harca-

nan meblağlar, asker kayıpları ve de bunun getireceği kamuoyu tepkisinden kaçınma imkânı bulmaktadır. Ancak gönderildikleri bölgelerde askerî faaliyetler yürüten ÖAŞ'lerin Rusya için birer gölge güç unsuru teşkil etmesine karşın, bunların Rusya'da resmen var olmayan, resmiyette farklı iş kollarına yahut da üçüncü ülkelerde kayıtlı yapılar olduğunun altını çizmekte fayda vardır ki bu durum mezkûr risklerden kaçınmak için Kremlin'e "makul reddedilebilirlik" sağlamaktadır. Keza Rus Anayasası ve ceza yasasına göre ÖAŞ faaliyetleri yasaklanmakta ve Rus vatandaşların ülke dışında özel şirketlerde istihdam edilerek çatışmalara dâhil olması yasa dışı sayılmaktadır.

“

ÖAŞ'lerin katıldığı stratejik görevlerde inisiyatifin tamamen Moskova'da olduğunu ifade etmek mümkündür. Nihayeten, bunların devletle ilişkisi olmaması sebebiyle kontrol mekanizmasının gayrıresmî bir şekilde yürütüldüğü ve hiyerarşik yapının bir hayli karmaşık olduğunu söylemek mümkündür.

”

Diğer önemli bir nokta ise ÖAŞ'lerin Rus devletiyle resmî bağı olmamasına karşın fiiliyatta bu şirketlerin sahibi olan Kremlin'e yakın oligarkların, Rus güvenlik bürokrasisinin denetiminde ve Moskova'nın çizdiği sınırlar içerisinde bir hareket alanına sahip olmasıdır. Bunların ancak Rusya'nın menfaatine ters düşmediği hallerde ve

kritik olmayan ticari faaliyetlerde bulunmalarına müsaade edilirken ÖAŞ'lerin katıldığı stratejik görevlerde inisiyatifin tamamen Moskova'da olduğunu ifade etmek mümkündür. Nihayeten, bunların devletle ilişkisi olmaması sebebiyle kontrol mekanizmasının gayrıresmî bir şekilde yürütüldüğü ve hiyerarşik yapının bir hayli karmaşık olduğunu söylemek mümkündür. Uzun yıllardır ÖAŞ kullanılmasına rağmen Rusya'da bu unsurların yasallaşmasına dair kanunların korunmasının altında ÖAŞ'ler üzerinde kontrolün muhafaza edilebilmesi adına bir baskı unsuru olarak yasa dışı statünün elde tutulması amacının yattığı ifade edilmektedir.

İRAN'DA İLERİ SAVUNMACI KARAKTERDE KURUMSALLAŞAN YAPI

İran ise bölgesel bir güç olarak Devrim Muhafızları bünyesinde kurumsallaşan çok yönlü asimetrik savaş stratejisini, İran-İrak Savaşı'nda yaşanan tecrübeler neticesinde geliştirmiştir. Kudüs Gücü bu stratejinin uygulayıcısı olan ve yurt dışındaki operasyonlarda başarı konumundaki yapıyı teşkil etmektedir. Bu kapsamda merkezden çepere doğru bölgede Hizbullah, Husiler, Taliban ve Hamas gibi Şii ve Sünni devlet dışı aktörlerle ortaklık kuran İran, bu ilişki ağını, ABD ve müttefikleri tarafından tahakküm altına alınan bölgesel güç yapısını yıkacak Umman Körfezi'nden Irak, Suriye ve Lübnan'dan Doğu Akdeniz kıyılarına kadar uzanan "Direniş Eksenı" olarak tarif etmektedir. Kendisiyle arasında ciddi bir güç asimetrisi bulunan hasımlarına karşı İran,

bu ortaklıklar aracılığıyla kurduğu ağlarla belirli yoğunlukta ve frekansta saldırılar gerçekleştirmektedir. Bu proxy yapıların kullanılması, asker kayıpları ve ambargolar nedeniyle zarar gören ekonomi dolayısıyla fakirleşen halkın tepkisinin önüne geçilmesi, güçlü hasımlara saldırılara karşılık vermesi adına makul sebepler vermeme ve uluslararası hukukun getireceği sorunluluktan kaçınma imkânı sağlaması açısından kritiktir. Bu durumun Rus ÖAŞ'lerin kullanılmasından beklenen avantajlarla birebir uyuşması, söz konusu iki unsurun kullanımında benimsenen asimetrik yaklaşımlar çerçevesinde tabiidir. Genel olarak İran'ın stratejisi savunmacı bir karakterdedir ve "ileri savunma" olarak nitelendirilmektedir. Kudüs Gücü'ne bağlı kadrolar, İran'ın sınırları dışındaki vekil unsurları eğitmekte, bunları organize ederek lojistik ve her türlü teknik desteği sağlamaktadır. İran, bu minvalde ulusal güvenli-

ğinin sınırlarını merkezden uzaklaştırmayı ve stratejik derinliğini arttırmayı hedeflemektedir. Burada özellikle Kasım Süleymani dönemindeki tecrübelerle istinaden Kudüs Gücü'nün Devrim Muhafızları bünyesindeki emir komutan zincirinin dışında ve doğrudan ruhani lidere hesap vermesi haricinde, İran'ın Proxy savaşındaki uygulamalar, teamüller ve yasal çerçeve ruhani lidere anayasada verilen geniş yetkiler kapsamında yürütmektedir.

Hem Devrim Muhafızları hem de Wagner gibi bazı Rus ÖAŞ'lerin siber savaş konusunda uzmanlaşan birimlere sahip olduklarına yönelik iddialar mevcuttur. Burada da İran'ın öncelikle 2010 yılında maruz kaldığı Stuxnet gibi saldırılar nedeniyle savunmacı bir yaklaşımla başlatmış ancak daha sonra siber alanda kayda değer faaliyetlere giriştiği gözlemlenmiştir. Rusya'nın başta 2016 ABD Seçimlerine mü-

dahale iddiaları olmak üzere siber alanda ÖAŞ'ler aracılığıyla önemli faaliyetler yürüttüğü iddia edilmektedir. Rus oligark Yevgeny Prigozhin'in sahip olduğu "İnternet Araştırma Merkezi" bunun en bilinen örneğidir.

Yapısal anlamda Rusların ÖAŞ sistematiği, bunun insan kaynağına yaptığı yatırımlar ve genel olarak trend incelendiğinde, kontrol mekanizmasındaki karmaşık yapının revize edilmesi ve geliştirilmesinin muhtemel olduğu değerlendirilmektedir. Bu minvalde, sistemdeki belirsizliğin azalması ve daha kurumsal bir yapı ortaya çıkarılması beklenmektedir. Dolayısıyla ÖAŞ'lere dair yasal statüde de bir değişimin gerçekleşmesiyle birlikte İran'daki sistematiğe daha fazla yakınlaşan bir kurgunun ortaya çıkması olasıdır. Orta ve uzun vadede ÖAŞ'lerin, dünyadaki çatışma bölgelerinde daha fazla adının duyulacağı beklenmektedir. ■

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN KISKACI ALTINDA BAE VE EMİRLİKLERİ

GÖKHAN ERELİ

Uzman ORSAM

“

İnsan hakları ve uluslararası hukuka uygunluk konularında İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Uluslararası Af Örgütü birçok defa BAE'yi uyarma ihtiyacı hissetmiş ve yayımlanan raporlarla BAE'yi ilgili konulardaki uluslararası standartlara uygun davranmaya davet etmiştir.

”

Körfez ülkelerinin dış politika kararlarının alınması sürecinde iç dinamikler kadar bölgesel ve uluslararası dinamiklerin de ön planda olduğu dönemlerden geçilmektedir. Ortadoğu ülkeleri arasında ve Ortadoğu ülkeleriyle bölge ülkeleri arasındaki siyasi normalleşme hareketleri ve bununla birlikte bölge ülkelerinde gerçekleşen seçimlerle birlikte yeni yönetimlerin göreve gelmesi, ülkelerin dış politikalarında dikkate alınması gereken hususlar meydana getirdiler. Bu anlamda, ülkelerin dış politika kararlarını etkileyen bir diğer husus

ise uluslararası örgütlerle kurulan ilişkilerdir. Gerek Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) içerisinde gerekse de ülkenin bölge siyasetindeki en yoğun nüfuza sahip olan Abu Dabi ve Dubai emirliklerinin uluslararası örgütlerle olan ilişkilerinde birtakım kırılmaların meydana geldiğinden bahsedilebilir.

Hidrokarbon zenginliği ve bu zenginliğe bağlı ekonomik yapılanmanın olanak verdiği dış politika kültürü gelişmezden önce dahi, BAE'nin dış politikasında siyasi tanınma ve ülkenin birliğini sağlama politikaları önemli bir yer tutmaktaydı. Günümüzde de BAE dış politikası belirlenirken Abu

Dabi ve Dubai emirliklerinin siyasi elitlerinin özellikle Körfez İşbirliği Konseyi (KİK), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Arap Birliği gibi bölgesel örgütlerin yanında, Avrupa Birliği (AB), Birleşmiş Milletler (BM) ve Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) gibi uluslararası örgütlere de önem verdiği görülmektedir. BAE'nin uluslararası örgütlerde temsil ve bunun getireceği uluslararası tanınırlığı amaçlaması konusuna önemli örneklerden birisi de BAE İçişleri Bakanlığı Genel Müfettişi Ahmed er-Reisi'nin INTERPOL başkanlığı için aday olmasıdır. Fakat, Ahmed er-Reisi'nin isminin BAE içerisinde keyfi tutuklamalar ve insan hakları ihalleriyle anılması, uluslararası çevreler tarafından başkan adaylığının tehlikeye girmesini de beraberinde getirmişti. Son dönemdeyse Lübnan merkezli Körfez İnsan Hakları Merkezi, INTERPOL başkan adayı Ahmed er-Reisi hakkında bir Paris mahkemesinde dava açmış ve bu anlamdaki şüpheleri en yüksek noktaya taşımıştı.

“

BAE, belirli uluslararası örgütlerle dış politika ve politik-ekonomi konularında uyuşmazlıklar yaşamakta ve uluslararası örgütlerin ilgili konulardaki sorumluluklarını yerine getirmesine zaman zaman engel olmaktadır.

”

Körfez krizi sonrası bölgesel siyasi ortamda, BAE'nin uluslararası örgütlerle kriz öncesi dönemlere de geri giden sorunlar yaşadığı belirtilebilir. BAE, belirli uluslararası örgütlerle dış politika ve politik-

ekonomi konularında uyuşmazlıklar yaşamakta ve uluslararası örgütlerin ilgili konulardaki sorumluluklarını yerine getirmesine zaman zaman engel olmaktadır. İnsan hakları ve uluslararası hukuka uygunluk konularında İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Uluslararası Af Örgütü birçok defa BAE'yi uyarma ihtiyacı hissetmiş ve yayımlanan raporlarla BAE'yi ilgili konulardaki uluslararası standartlara uygun davranmaya davet etmiştir. Bunun yanında, Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Yönelik Mali Eylem Görev Gücü (FATF) ile BAE arasında uluslararası finansal standartların dışında davranma konusunda bir uyuşmazlık meydana gelmiştir. Nitekim BAE'nin uluslararası örgütlerle yaşadığı sorunlara güncel örneklerden birisi de Afrikalı Gazeteciler Birliği nezdinde (Federation of African Journalists-FAJ) BAE'nin Katar'a yönelik politikası ile ilgili yaşanan uyuşmazlıktır. Son dönemde ise BAE'nin 2022-2023 döneminde BM Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliğine BM Genel Kurulda yapılan oylamayla 179 olumlu oy sonucu seçilmesi ise,

BAE'ye uluslararası örgütler ile olan uyuşmazlıklarını çözme ve örgütlerin alanlarına ilişkin uluslararası standartlara uy-

gun politikalar üretme şansını vermektedir. Fakat Abu Dabi ve Dubai siyasi elitlerinin BMGK geçici üyeliğini bu amaçla kullanıp kullanmayacaklarını ise zaman gösterecek.

“

Batılı ülkeler ile kurulan stratejik ilişkilerde temelde Abu Dabi Veliht Prensi Muhammed bin Zayid'in, Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayid'in ve Washington Büyükelçisi Yusuf el-Uteybe'nin önemli bir rolü bulunmaktadır.

”

ORTADOĞU'DAKİ BÖLGESEL ÖRGÜTLERİN BAE DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ

BAE dış politikasında Abu Dabi siyasi elitlerinin Batılı ülkelerdeki siyasi elitlerle kurdukları stratejik ilişkiler büyük önem taşımaktadır. Batılı ülkeler ile kurulan stratejik ilişkilerde temelde Abu Dabi Veliht Prensi Muhammed bin Zayid'in, Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayid'in ve Washington Büyükelçisi Yusuf el-Uteybe'nin önemli bir rolü bulunmaktadır. Eski ABD Başkanı Donald Trump ile ve Trump yönetimindeki diğer üst düzey isimlerle Abu Dabi siyasi elitlerinin ilişkilerinin, ABD'nin Körfez politikasının belirlenmesinde, İsrail ile normalleşme anlaşmalarının imzalanmasında, İran'a yönelik politikaların belirlenmesinde etkili olduğu belirtilebilir. Abu Dabi siyasi elitlerinin Batılı ülkeler ile geliştir-

diği ilişkilerin aynı zamanda BAE'ye uluslararası örgütler nezdinde de kısmi bir nüfuz kazandırdığından bahsedilebilir. Ortadoğu'da da BAE, KİK, İİT ve Arap Birliği üzerinden dış politika faaliyetlerini meşrulaştırma ve bu politikalarına Arap sokağından destekçi bulma faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. BAE, Suudi Arabistan ile de iş birliği içerisinde Katar'a karşı gerçekleştirilen ambargoyu KİK içerisindeki ülkelerin geneline yaymak istemiş, Doğu Akdeniz ve Libya konusunda Türkiye'nin uluslararası hukuk ile uyumlu faaliyetlerini Arap Birliği kararları çerçevesinde kınanmasına öncülük etmiş ve Arap Birliği Filistin temsilcisinin, İsrail ile imzalanan normalleşme anlaşmalarının kınanması tasarısının reddedilmesine ön ayak olmuştur.

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER İLE YAŞANAN UYUŞMAZLIKLAR

BAE dış politikasında uluslararası örgütlerle yaşanan siyasi uyuşmazlıklar temelde Abu Dabi siyasi elitleri tarafından oluşturulan müdahaleci dış politikanın sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır. Uyuşmazlık yaşanan örgütlerden birisi olan Uluslararası Af Örgütü, temelde BAE'deki siyasi nedenlerle keyfî tutuklamaları, hukuki olmayan toplu mahkeme süreçlerini ve cezasını ifa etmiş kişilerin hâlen salıverilmemesini eleştirmektedir. Fakat Uluslararası Af Örgütü son dönemlerde, BAE'nin Yemen'de gizli hapisaneler işlettiğine yönelik ve BAE'ye ait silahların bir şekilde terör örgütlerine ve milis güçlerine geçtiğine dair raporlar da yayımlamış ve eleştirilerini dış politika boyutuna çekmiştir. Bu-

nunla birlikte, İnsan Hakları İzleme Örgütü de ülkeler hakkında yayımladığı yıllık raporlarda BAE hakkında olumlu bir görüntü çizmemiş ve dönem dönem ülkedeki temel insan hakları konularını eleştiren açıklamalar gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda örgüt, BAE'nin Libya'da ve Yemen'de sivillerin hayatını kaybetmesine doğrudan ya da dolaylı olarak neden olduğunu belirterek eleştirilerini dış politika düzeyine çekmiştir.

FATF 2020 yılında BAE'yi gözlem listesine alarak, emirlikler seviyesinde kara para aklamının engellenmesine yönelik girişimlerin güçlendirilmesi ve hızlandırılması gerektiğine dair açıklama yapmıştı.

BAE'nin uluslararası örgütlerle yaşadığı uyuşmazlık konuları sadece insan hakları ve uluslararası hukukla sınırlı değildir. BAE son dönemde özellikle uluslararası finansal standartlar konusunda FATF tarafından ve spor faaliyetleri konusunda da FAJ tarafından uyarılmıştır. BAE'nin uluslararası finansal standartlar ile ilgili kuruluşların ilkelerine uymaması konusundaki önemli meselelerden birisi de kara para aklamının engellenmesine yönelik faaliyetlerdir. Son dönemde Carnegie Endowment tarafından yayımlanan ve Dubai'nin bölgesel bir kara para aklama merkezi hâline geldiğini ve emirlik yetkililerinin konuya dair gerekli önlemleri almadığını belirten raporla da bu mesele ön

plana çıkmıştır. Nitekim, FATF 2020 yılında BAE'yi gözlem listesine alarak, emirlikler seviyesinde kara para aklamının engellenmesine yönelik girişimlerin güçlendirilmesi ve hızlandırılması gerektiğine dair açıklama yapmıştı. Söz konusu gözlem listesinin gereklerini yerine getirmediği takdirde bu anlamda BAE'nin Suriye, Yemen ve Pakistan gibi ülkeler ile aynı listede değerlendirileceği ihtimalinin ortaya çıkması üzerine belirli eylemlerde bulunulmuştur. Bu anlamda son dönemde, BAE Finansal İstihbarat Dairesi ile Bangladeş Finansal İstihbarat Dairesi ve Somali Finansal Rapor Merkezi ile ayrı ayrı mutabakat zaptları imzalanmıştır. Bunun yanında Mısır ve BAE merkez bankaları arasında terörün finansmanının engellenmesine yönelik bir anlaşma imzalanmıştır. Fakat, söz konusu ülkelerle varılan mutabakatlar ve anlaşmaların özellikle Dubai üzerinden devam eden bölgesel ve küresel illegal altın ticaretine yönelik iddiaların olduğu bir ortamda BAE'nin FATF'ın gözlem listesinden çıkmasına yetip yetmeyeceği ise FATF'ın açıklayacağı yeni raporda yerini alacak.

Bununla birlikte, spor konusunda da BAE'nin uyuşmazlık yaşadığı uluslararası örgütler bulunmaktadır. Son dönemde, Körfez krizi sona ermesine rağmen BAE'nin Katar ile ilişkilerinde kriz öncesi döneme dönülmesi konusunda ciddi oranda istekli olmadığı görülmektedir. Bununla ilgili yaşanan bir gelişimde FAJ, Gana'da gerçekleştirilen Afrikalı Gazeteci Liderleri Konferansı'nda yayımladığı açıklamasında, BAE'li yetkililerin Afrikalı gazetecilerden Katar'ın

2022 Dünya Kupası'nı düzenleme kapasitesine yönelik karalama kampanyası yürütmelerini istediğini ifade etti. FAJ, açıklamasında FIFA'yı ve ilgili makamları göreve çağırarak BAE'nin faaliyetlerinin kabul edilemez olduğunu vurguladı. Söz konusu açıklamaya birçok uluslararası kuruluş ve isim destek gösterdi.

BAE'nin iddia edilen faaliyetleri ışığında, Körfez krizi sonrası süreçte Katar ile ilişkilerin düzeltilmesi konusundaki irade eksikliğinin yanında Katar'a yönelik apolitik alanlarda dahi karalama kampanyalarının devam ettiği belirtilebilir. Bununla birlikte, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nden Uluslararası Af Örgütü'ne, Körfez İnsan Hakları Merkezi'nden FATF ve FAJ gibi apolitik kuruluşlara kadar geniş bir yelpazedeki uluslararası örgüt nezdinde BAE'nin uyuşmazlık yaşaması, bir tesadüften ziyade Abu Dabi siyasi elitlerinin eğilimlerini göstermektedir. Fakat BAE'nin önünde 2022-2023 sürecinde ifa edeceği BMGK geçici üyeliği ile birlikte önemli bir viraj bulunmaktadır.

BAE gerek Ortadoğu'da gerekse uluslararası ortamda barış ve istikrara, yumuşama ve normalleşme hareketlerine bir katkı olabilecek dış politika gütmeye şansını, BMGK geçici üyeliği ile inşa etmeye başlayabilir. Diğer taraftan uluslararası örgütler nezdindeki bu ciddi olumsuz görüntü, BMGK geçici üyeliği sürecinde de değişmediği takdirde, uluslararası alanda BAE'nin daha fazla baskı altında kalması kuvvetle muhtemeldir. ■

UMMAN'DA EKONOMİ TEMELLİ PROTESTOLAR VE SENARYOLAR

AHMET SAFA HÜDAVERDİ

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Son halk hareketleri gösteriyor ki ülkenin içinde bulunduğu ekonomik kriz halk için katlanılabilir eşiği geçmiş ve işsizlik sorunu ülkenin birçok kesimini mobilize eden bir sorun hâline gelmiştir.

”

Geçtiğimiz mayıs ayının sonu Umman alışılmış olanın aksine birtakım

halk gösterilerine sahne oldu. 23 Mayıs tarihinde Sohar bölgesinde başlayan protestolar kısa sürede Ibri, Nizwa, Rustaq ve Sur gibi ülkenin çeşitli bölgelerine yayılarak büyük bir yankı uyandırdı. Bu son gösterilerin özünde siyasi taleplerden ziyade ülkenin içinde bulunduğu derin ekonomik kriz bulunmaktadır. Hâlihazırda yüksek borçluluk ve bütçe açığı gibi sorunlarla boğuşan Umman ekonomisinin içinde bulunduğu kriz, küresel Kovid-19 pandemisinin

etkisiyle daha da derinleşmiştir. Bu şartların beraberinde başta işsizlik olmak üzere getirdiği sorunlarsa halkın tepkisini ve protestolarını tetiklemiştir.

Bu son gösterilerde Ummanlılar, ülkenin içinde bulunduğu bu eko-

nomik krizi protesto ederek ülkedeki işsizlik sorununu eleştirel bir şekilde gündeme getirmiştir. Bu noktada göstericilerin taleplerinin merkezinde işsizlikten şikâyet ve iş talebi bulunmakta ve burada da özellikle genç nüfusun istihdamındaki problemler öne çıkmaktadır. Gösterilerin en temel konusu bu olmakla birlikte yolsuzlukla mücadele, eşit servet dağılımı ve çeşitli yapısal ve sosyal reformlar da bazı göstericilerin talepleri arasında yer almıştır. Göstericilerin örgütlenmesi ve gösterilerin dünya kamuoyuna yansımada sosyal medya yine Umman'da da kritik bir rol oynamıştır. Polislerin Sohar'da göstericilere karşı göz yaşartıcı madde kullanarak müdahale etmesi bu mecalarda yayımlanan videolarla gündeme gelmiş ve dünya kamuoyunun tepkisini çekmiştir. Polis ve protestocular arasındaki kısa süreli çatışmaların ve yaklaşık 100 kişinin tutuklanması sonrasında daha barışçıl ve sakin bir şekilde devam eden gösteriler 5 gün devam etmiş ve ardından sonlanmıştır.

Gelinen noktada ise Umman'daki bu kısa süreli türbülansın şimdilik sona erdiğini söyleyebiliriz. Gösterilerin bu şekilde yatışmasında Umman Sultanı Heysem bin Tarık'ın izlediği kontrollü siyaset ve hızlı tepki etkili olmuştur. Bu noktada bu gösterilere karşı atılan en somut adımsa yeni bir istihdam programının açıklanması olmuştur. Buna göre Umman hükümeti 2021 yılı içinde Ummanlılar için kamu

HYPERMARKET

ve özel sektörde 32.000 yeni istihdam oluşturmayı ve ülke çapındaki istihdamı tüm araçlarla desteklemeyi taahhüt etmiştir. Ayrıca bazı olayların dışında polislerin genel olarak barışçıl tutumu ve tutuklanan protestocuların kısa süre sonra salınmaya başlaması da ülkede tansiyonun düşürülmesine katkı sağlamış ve protestoların daha da şiddetlenmesini engellemiştir.

PROTESTOLARIN İŞARET ETTİĞİ KRİZLER

Esasında Umman siyasetinde bu tarz gösteriler ve muhalefet hareketleri oldukça nadir gözlemlenmektedir. En son 2011 yılında tüm Ortadoğu bölgesini kasıp kavuran Arap ayaklanmaları sürecinde yine Sohar'da başlayan gösteriler çeşitli ekonomik ve siyasi reform talepleri etrafında etkili olmuştur.

Ancak bu son halk hareketleri gösteriyor ki ülkenin içinde bulunduğu ekonomik kriz halk için katlanılabılır eşiği geçmiş ve işsizlik sorunu ülkenin birçok kesimini mobilize eden bir sorun hâline gelmiştir. Öncelikle gösterilerin Sultan Kâbus bin Said el-Said'in yarım asırlık iktidarının ardından Ocak 2020 itibarıyla sultanlık görevini devralan Heysem bin Tarık'ın karşı karşıya kaldığı ilk halk tabanlı kriz olduğunu vurgulamak gerekir. Heysem göreve geldiğinden beri özünde petrole olan bağımlılığı azaltma ve ekonomiyi çeşitlendirme arayışları yatan Umman, 2040 Vizyon projesi kapsamında çeşitli ekonomik ve siyasi reform adımları atmıştır.

Bu süreçte Umman'ın içinde bulunduğu ekonomik kriz Umman'ın yeni Sultanı Heysem için en zorlu konu olmuştur. Ülke ihracatının %60'ını ve gelirlerinin %70'ini petrol ve doğal gaz sektörü oluşturmaktadır. Bu sebeple 2013 sonrası petrol fiyatlarındaki sert düşüş Umman ekonomisini doğrudan etkilemiş ve bu durum, ülkede yüksek borçluluk ve bütçe açıklarını tetiklemiştir. Özellikle 2016 sonrası Umman'ın ulusal borçluluk oranı kademeli bir şekilde artışa geçmiştir. Covid-19 pandemi şartlarının da etkisiyle bu borçluluk oranının 2020 yılı için ülke GSYİH'nin %80'i olarak gerçekleşerek zirve yapılmıştır. Benzer bir şekilde Umman'ın bütçe açığı da 2020 yılında GSYİH'sinin

%17.32'si olarak gerçekleşmiştir. Nihayetinde de düşük petrol fiyatları ve Covid-19 çifte krizleri sebebiyle Umman ekonomisi 2020 yılında %6,4 oranında küçülmüştür. Bu göstergeler altında uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından ülkenin kredi notu aynı yıl içinde iki kez düşürerek yatırım yapılamaz seviyesine çekilmiştir.

“

Bu tabloda en öne çıkan meseleyse işsizliktir. Umman'da büyük çoğunluğu kalifiye olan en az 65.000 işsiz Ummanlı olduğundan bahsedilmektedir. Ülkede 4,6 milyonluk nüfusunun yaklaşık %40'ını yani 1,5 milyonunu yabancı işçiler oluşturmaktadır.

”

Bu ekonomik tabloya karşı hükümet, gelirlerini arttırmak ve ekonominin dengesini sağlamak için çeşitli adımlar atmıştır. Bunlar arasında Katma Değer Vergisi (KDV) ve gelir vergisinin uygulaması kararı öne çıkmaktadır. Bu son gösterilerde protestocular, ayrıca vergilerin kaldırılması ve devlet tarafından sağlanan sübvansiyonların eski hâline getirilmesi gibi taleplerini de dile getirdiler. Bu tabloda en öne çıkan meseleyse işsizliktir. Umman'da büyük çoğunluğu kalifiye olan en az 65.000 işsiz Ummanlı olduğundan bahsedilmektedir. Ülkede 4,6 milyonluk nüfusunun yaklaşık %40'ını

yani 1,5 milyonunu yabancı işçiler oluşturmaktadır. Özellikle Ummanlılar yabancı işçilerin yoğunluğu sebebiyle özel sektörde iş bulamamaktan yakınmaktadır. Ülkede yabancı işçilere karşı uygulanan ve genellikle özel sektörde iş verenin yabancıları belli bir keyfi ve sömürü sistemi altında çalıştırmaya yol açan sponsorluk sistemi de protestocular tarafından eleştirilmektedir. Bu sistemin daha kalifiye olsalar da Ummanlıların özel sektörde iş bulmasını engellediği dile getirilmektedir. 2019 yılından Umman GSYH'sinin %34'ünü petrol sektörü oluşturmuştur. Sektörün ülke ekonomisi içindeki bu büyüklüğüne rağmen bu sektörde 2018 yılında yalnızca 15.000 Ummanlı istihdam edilmiştir. Bu da yabancı işçilerin istihdam piyasasındaki dominasyonunu göstermektedir. Yabancı işçilerin kademeli bir şekilde Ummanlılar ile değiştirilmesiyle ülkenin ekonomik dönüşüm ve "Ummanlılaştırma" projesinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

“

Petrol gelirlerinin düşmesiyle artmaya başlayan ülkedeki yüksek borçluluk ve bütçe açıkları hükümeti çeşitli karşı adımlar atmaya yöneltmiş ve bu da beraberinde halk üzerindeki ekonomik baskının artmasına sebep olmuştur.

”

UMMAN'DAKİ KÖKLÜ SORUN: GENÇ İŞSİZLİK VE ÇÖZÜM İHTİMALLERİ

Umman'ın mevcut ve gelecekteki sorunlarının en başında genç iş-

sizlik meselesi bulunmaktadır. Bunun en net göstergelerinden biri de geçtiğimiz haftalarda Umman'da meydana gelen gösterilerde çoğunluğun gençler tarafından oluşturulmasıdır. 2017 verilerine göre, Umman'da 18 ila 29 yaş grubu aralığında toplam 1,2 milyon genç bulunmakta ve bu da toplam Ummanlıların %46,7'sine tekabül etmektedir. 2019 Dünya Bankası verilerine göre ise Umman'ın genç işsizlik oranının %49 olduğu tahmin edilmektedir. Ancak Kovid-19 ile birlikte bu oranda daha da artış olmuş olması muhtemeldir.

Esasında genç işsizlik sadece Umman'ın meselesi değildir. Benzer bir durum diğer Körfez ülkelerinde de gözlemlenmektedir. Petrol sonrası döneme geçişe hazırlanan bu ülkelerin önceki dönemlere göre petrol gelirleriyle çeşitli mekanizmalar aracılığıyla halkı sübvansede ettiği rantiyer model geride kalmak üzeredir. Bu sebeple Körfez genelinde çeşitli vizyon projeleri etrafında ekonomiyi çeşitlendirme ve yerel nüfusun, özellikle genç kitlelerin, istihdamını sağlamak öncelikli bir politika hâline gelmiştir. Ancak ekonomik açıdan diğer Körfez ülkelerine göre daha kırılğan bir yapıya sahip olan Umman'da bu süreç biraz daha krizlerle dolu geçmektedir.

Petrol gelirlerinin düşmesiyle artmaya başlayan ülkedeki yüksek borçluluk ve bütçe açıkları hükümeti çeşitli karşı adımlar atmaya yöneltmiş ve bu da beraberinde halk üzerindeki ekonomik baskının artmasına sebep olmuştur. 1 yıldan uzun bir süredir devam eden küresel pandemi şartları bu mevcut durumu daha da kötüleştirerek

işsizlik oranlarının artmasına yol açmıştır.

Burada dikkat çekilmesi gereken husus Umman ve diğer Körfez ülkelerinde geleneksel toplum sözleşmesinin ve ekonomik modelin aşındığı ve rejimlerin başta kamu sektörü aracılığıyla "az çalışma çok maaş" şeklinde işleyen iş verme modelini sürdürme yeteneğinin azaldığı bir dönemde büyük bir genç nüfusun istihdam çağına gelmiş olmasıdır. Önceki nesillere rejim tarafından sunulan rahat devlet işleri mevcut şartlarda artık seçenek olarak görülmemektedir. Geldiğimiz noktada kamu ve özel sektördeki kısıtlı iş imkânlarının ülkedeki geniş genç nüfusu tatmin etmediği ve bunun da genç kitlelerin çeşitli ekonomik, sosyal ve siyasal talepler etrafından mobilize olmasına sebep olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, tüm bu veriler gösteriyor ki Umman'ın içinde bulunduğu ekonomik krizin kısa vadede aşılması pek de mümkün gözükmemektedir. Bu da beraberinde çeşitli siyasi ve sosyal sonuçları getirecektir. Geldiğimiz noktada ülkenin içinde bulunduğu ekonomik krizin halk üzerindeki etkisinin bir yansıması olarak değerlendirilecek bu gösteriler, Umman yönetiminin kısa süre içinde açıkladığı yeni istihdam programı sonrası şimdilik durulmuş gözükmemektedir. Ancak ülkenin içinde bulunduğu ekonomik krizin kısa vadede çözümlenmesinin pek mümkün görünmemesi sebebiyle ekonomik şartların giderek ağırlaşması durumunda şimdilik yatışan gösterilerin daha şiddetli şekilde tekrar ortaya çıkması yüksek ihtimaldir. ■

SUDAN İLE ETİYOPYA ARASINDA SINIR KRİZİ, NİL SORUNU VE BÖLGEYE ETKİLERİ

KAAN DEVECİOĞLU

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın (GERD) doldurma işlemi ve çevresel etkileri bağlamında Sudan, Mısır ve Etiyopya arasındaki Nil suyunun paylaşımı noktasında gerilen ilişkilerden dolayı Hartum ve Addis Ababa arasında etkili müzakereler yürütülememektedir.

”

Sudan ve Etiyopya arasındaki sınır krizinin ortaya çıkışı onlarca yıl öncesine kadar dayansa da Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın (GERD) doldurma işlemi ve çevresel etkileri bağlamında Sudan, Mısır ve Etiyopya arasındaki Nil suyunun paylaşımı noktasında gerilen ilişkilerden dolayı Hartum ve Addis Ababa arasında etkili müzakereler yürütülememektedir. Nitekim Etiyopya içindeki Tigray krizinden dolayı Sudan sınırına on binlerce Etiyopyalı (Tigray toplumu) mültecinin sığınmış olması da eklenildiğinde söz konusu gelişmelerin bölgesel etkileşimleri beslemekte

ve çatışma tehlikelerini artırmakta olduğu söylenebilir. Bu kapsamda basına açıklamalarda bulunan Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed, İngiliz sömürge yönetimi döneminde imzalanan anlaşmaların geçersiz olduğunu ve bu bölgenin Etiyopya'ya ait olduğunu vurgulayarak bu konuda batı sınırı komşusu

Sudan ile önceliklerinin müzakere olduğunu ancak Sudan geçiş yönetiminin mevcut tavrını sürdürmesi durumunda her yolun kapılarının aralanacağını belirtmiştir. Bu açıklamadan hareketle Etiyopya'nın batı sınırındaki komşusu Sudan ile savaş ihtimalini gündeminde tuttuğu anlaşılmaktadır.

Bu çerçevede Etiyopya'nın 21 Haziran'da başlattığı seçim süreci "ülke içi anlaşmazlıkların gölgesinde" devam ederken, üç taraflı (Mısır, Sudan ve Etiyopya) bir anlaşma olmadan GERD projesinin ikinci dolun aşamasının yağmur mevsimi olan temmuz ve ağustos aylarında başlatılacağı duyurul-

muştur. Bunun yanı sıra Sudan ile sınır sorununun da gündeme gelmesi, Mısır'ın Sudan ve diğer bölge ülkeleriyle GERD bağlamında Nil suyunun paylaşımı çerçevesinde yürüttüğü "askerî diplomasi"nin tırmanan bölgesel krizi çatışmaya dönüştürüp dönüştürmediği merak konusudur.

SUDAN İLE ETİYOPYA ARASINDA TIRMANAN SINIR KRİZİNİN ARKA PLANI

Sudan ve Etiyopya arasında sınır anlaşmazlığının olduğu bölge, Etiyopya'nın kuzeyindeki Amhara ve Tigray bölgelerinin Sudan'ın Doğu Gedarif eyaletiyle kesiştiği ve iki nehrin arasında olan el-Faşaga bölgesindeki verimli tarım arazilerini kapsamaktadır. İki taraf arasında anlaşmazlığın yaşandığı bu bölgenin yüzey alanı ise yaklaşık 12.000 kilometrekareyi kapsamaktadır. Ancak sıcak nokta olarak 250 kilometrekarelik bir alan rapor

edilmektedir. Bölgenin Etiyopya'ya mı yoksa Sudan'a mı ait olduğu noktasında gelişen tartışmalarda yoğunlukla Sudan lehine bir düşüncenin vurgulandığı görülmektedir. Bunun nedeni ise 1902 ve 1907 yıllarındaki İngiliz sömürge yönetimi dönemi anlaşmalarına göre bölgenin Sudan'a ait olduğudur. Krizin ortaya çıkışı ve gelişimi ise Etiyopya'nın 1995 yılında dönemin Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'e karşı Addis Ababa'da gerçekleşen başarısız suikast girişiminden Sudan'ı sorumlu tutmuş olması ve çiftçilerinin el-Faşaga bölgesindeki toprakları ekmelerine izin vermesiyle başlamıştır.

O günden bu yana Etiyopyalı çiftçiler bölgeye yerleşmiş, toprağı işlemiş ve Etiyopya makamlarına vergi ödemiştir. Bu minvalde Anadolu Ajansının bölgede yaşayan Sudanlı çiftçilerle yaptığı röportajda "biz Etiyopyalı kardeşlerimize bu toprakları birlikte ekip biçmek için izin verdik, aramızda kız alıp verdik

ve akraba olduk fakat onlar bu toprakların kendilerinin olduğunu iddia ediyorlar ve bizi buralardan kovuyorlar" şeklinde konuştukları görülmektedir. Yıllar boyunca zaman zaman şiddetin veya çatışmaların yaşandığı bu bölgede ikili müzakereler yoluyla kriz tırmanmadan önlenmiştir ancak bugün gelen noktada hem Sudan'da yaşanan yönetim değişikliği hem Etiyopya'nın GERD projesinin birinci doldurma aşamasını tamamlamasının ardından yağmur mevsiminde Sudan'da yaşanan sel baskınları hem de Sudan ve Mısır yakınlaşması, sınır gerginliğinin tırmanmasını tetikleyen arka plan unsurları olmuştur. Nitekim bu gelişmelerin bölgesel anlamda yaşanan GERD sorununda tarafları kutuplaştırabileceği ve krizin tırmanmasını tetikleyebileceği de söylenebilir.

“

Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed Ali, Etiyopya televizyonuna verdiği bir röportajda, "ne Sudan ne de herhangi bir ülke anlaşma olmadan Etiyopya topraklarının bir parçasını işgal edemez, Sudanlılar bunu biliyor ve biz de biliyoruz" dedi.

”

Nisan 2020'den bu yana Etiyopya'nın Amhara bölgesindeki milisler, bölgedeki Sudanlı çiftçilere saldırılar düzenlemektedir ve Sudan geçiş yönetiminin de Etiyopya'yla sınır sorununa yönelik politikası dönüşüm geçirmektedir. Bu kapsamda harekete geçen Sudan Silahlı Kuvvetleri ve yerel güç-

lerin yürüttüğü operasyonlar sonucunda 20 bin dönümlük arazinin Etiyopya güçlerinden kurtarıldığı rapor edilmektedir. Sınırdaki yaşanan hareketliliği artıran bir diğer önemli unsur da 2020 Aralık ayında Etiyopya güçlerinin Sudan birliklerini pusuya düşürerek en az dört askeri şehit etmesiyle ortaya çıkmıştır. Nitekim Hartum yönetimi, bu olayın ardından el-Faşaga bölgesine takviye ekipler göndermiş, GERD özelinde de Mısır'la çok daha yakın bir iş birliği sürecine girmiştir. Mevcut durumda ise Sudan'ın bölgeyi kontrol altına aldığı bilinmekte ve Etiyopya yönetimi de gerekirse askeri müdahalede bulunabileceği uyarısını vurgulamaktadır.

ETİYOPYA BAŞBAKANI ABİY AHMED'İN AÇIKLAMALARI KRİZİ ÇATIŞMAYA DÖNÜŞTÜREBİLİR Mİ?

Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed Ali, Etiyopya televizyonuna verdiği bir röportajda, "ne Sudan ne de herhangi bir ülke anlaşma olmadan Etiyopya topraklarının bir parçasını işgal edemez, Sudanlılar bunu biliyor ve biz de biliyoruz" dedi. Etiyopya, 1902 ve 1907 yıllarındaki anlaşmaların sömürge döneminden kalma olduğu gerekçesiyle tanımıyor ve el-Faşaga bölgesinin Etiyopya'nın toprakları olduğunu iddia ediyor.

Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed ne Sudan'ın ne de başka bir ülkenin Etiyopya topraklarının bir parçasını dahi yasa dışı bir şekilde işgal edemeyeceğini belirtmektedir. Etiyopya ordusunun Tigray bölgesinde başlattığı askeri harekât ve soykırım iddiaları nedeniyle ulus-

lararası baskıyla karşı karşıya kalan Abiy Ahmed, Etiyopya ile Sudan arasındaki sınır sorununun diyalog ve istişarelerle çözülebileceğini, bunun dışında başka bir yolun düşünülemez olduğunu vurgulamaktadır. Ancak Abiy Ahmed, Sudan'ın yasa dışı yollara tevessül etmeyi sürdürmesi hâlinde Etiyopya için kapının tüm yollara açık olacağını da belirtmektedir. Bu kapsamda Eritre örneğini vurgulayan Abiy Ahmed, Etiyopya'nın geçmişte Eritre ile sınır sorununu çözmeye çalışıp savaşı kazandığını ve mahkemenin çıkan karar sonucunda neler yaşandığını herkesin bildiğine dikkat çekerek, savaş durumunda her iki ülkenin de zarar göreceğini vurgulamaktadır.

“

İçme suyu ve tarım alanlarını sulamanın %97'sini Nil'den karşılayan Mısır için Nil suyu hayati derecede önemli olduğundan, Sudan ile Etiyopya arasındaki baraj probleminin de dâhil olduğu sınır sorunu bölgesel etkileşimleri besleyebilecek önemdedir.

”

Özetlersek, Sudan ve Etiyopya arasında topyekûn bir çatışma olmayabilir fakat gerginliklerin bir süre daha bölgeyi olumsuz etkileyeceği açıktır. Bu iddianın arka planı Etiyopya ve Sudan taraflarının sahip olduğu iç ve bölgesel sorunlarla desteklenebilir. Etiyopya'daki gelişmelere bakıldığında, Tigray dışında Benishangul-Gumuz ve Oromia bölgeleri de dâhil olmak üzere iç karışıklıklarla karşı karşıya olduğu ve bu iç kırılganlıkların

ona dış politika yapım sürecinde sınırlayıcı etki doğurduğu söylenebilir. Sudan'daki gelişmelere bakıldığında ise 30 yıllık bir yönetimden sonra ülkede siyasi, askeri ve ekonomi konularında yaşanan iç sorunların çözülebilmesi için yoğun çaba harcandığı, bu kapsamda iç ve dış aktörlerle anlaşmaların yapıldığı ve yeni dengelerin küresel ve bölgesel denkleme göre kurulmaya çalışıldığı görülmektedir. Böyle bir ortamda Sudan'ın da topyekûn çatışmaya girmesi ağır bir yıkımı doğuracaktır. Ancak kırılganlıkların bir istisnası vardır ki o da Mısır'ın hamlelerinde yoğunlaşmaktadır. İçme suyu ve tarım alanlarını sulamanın %97'sini Nil'den karşılayan Mısır için Nil suyu hayati derecede önemli olduğundan, Sudan ile Etiyopya arasındaki baraj probleminin de dâhil olduğu sınır sorunu bölgesel etkileşimleri besleyebilecek önemdedir. Bölgesel istikrarın sağlanması açısından GERD projesinin Mısır'a en az zarar verecek şekilde çözülmesi diğer bölgesel sorunlarda güçlü pozisyon elde edebilmek açısından Kahire için büyük önem taşımaktadır. Aksi takdirde Mısır'ın Sudan'la ve Etiyopya'nın komşusu olan bölge ülkeleriyle askeri iş birliği anlaşmaları imzaladığı ve bilhassa tarihsel kırılganlıklar olsa da Sudan ile ikili ilişkilerin her geçen gün yakınlaştığı bir ortamda, Sudan ile Etiyopya arasındaki sınır krizinin çatışmaya dönüşmesi ihtimal dâhilindedir. Sonuç olarak, bölge ülkeleri arasında sınır sorunları ve Nil nehri üzerindeki anlaşmazlıklar nedeniyle gergin seyreden ilişkiler biçimi ve farklı ittifak biçimleri ortaya çıkmaktadır. ■

RÖPORTAJ

Prof. Dr. Yahia H. Zoubir:

“Türkiye, Kuzey Afrika ile tarihî bağları olan yükselen bir güçtür.”

ABDENNOUR TOUMI

Uzman ORSAM

İngilizceden Çeviri:

Musab Yılmaz, Araştırma Asistanı

“Hem siyasi hem ekonomik hem de kültürel düzeyde ilişkileri yenilemeyi başardı. Birçok Kuzey Afrikalının gözünde Türkiye, başarılı şekilde gelişen ve Müslüman kimliği de barındıran orta ölçekte bir güçtür.”

Abdennour Toumi: Cezayir’de 12 Haziran seçimlerinde Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) önde bitirdi. Bilindiği gibi bu parti 2019 Hırak gösterilerinde meşru bir talep olan kırılma değil sü-

reklilik değişkeni üzerinden politika yürütmüştür. Bir yanda Cumhurbaşkanı Abdülmecid Tebbun yönetiminin seçenekleri, diğer yanda 12 Haziran seçimlerinin ürettiği yeni siyasi yapının ortaya çıkardığı siyasi olaylar nelerdir?

Yahia H. Zoubir: Yasama seçimleri, son askerî diktatör Ahmed Gaid Salah’ın 2019 yazında çizdiği yol haritasının bir parçasıdır. Bu, ordunun Nisan 2019’da Abdülaziz Buteflika’yı görevden almasından sadece birkaç ay sonra gerçekleşen Hırak’ın Buteflika’nın hasta olan yirmi yıllık yönetimine son vermesi

Kimdir?

Yahia H. Zoubir

Fransa’daki KEDGE Business School’da uluslararası ilişkiler ve uluslararası yönetim alanlarında öğretim görevlisi olarak çalışmakta ve Jeopolitik Araştırma Merkezinin direktörlüğünü yürütmektedir. Son 30 yıldır Çin’de, Amerika Birleşik Devletleri’nde ve çeşitli Avrupa ve Asya ülkelerinde çok sayıda üniversitede uluslararası misafir öğretim üyesi olarak yer almıştır. Uluslararası politika, dış politika, yönetim ve güvenlik konularında kitaplar, makaleler, ansiklopedilere girişler ve kitap bölümleri de dâhil olmak üzere onlarca bilimsel eseri yayımlanmıştır. Dünya çapında hükümetler ve şirketler için danışman olarak hizmet vermiştir. Kuzey Afrika siyaseti ve jeopolitiği üzerine birçok çalışması bulunmaktadır.

için orduyu ayartmasının bir sonucudur. Buteflika'nın görevden alınmasına ve maiyetinin çoğu yozlaşmış birçok üyesinin hapsedilmesine rağmen, Hirak şimdiye kadar sona ermedi. Liderless Hirak yol haritasını reddetti ve yasama oylamasının boykot edilmesi çağrısında bulunmaya karar verdi. Seçime düşük katılım (resmi olarak %23,3) eski parti Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin yasama meclisinde 105 sandalye toplamasına izin verdi. Bağımsızlar ikinci sırayı alırken, Buteflika'nın başkanlığında Cumhurbaşkanlığı İttifakı'nı oluşturan eski partiler üçüncü ve dördüncü sırayı aldı. Doğal olarak, Hirak ve genel olarak vatandaşlar, bunu Cumhurbaşkanı Abdülmecid Tebbun'un dilinden düşürmediği Yeni Cezayir'den ziyade eski rejimin bir devamı olarak görüyorlar. Özet-

le, yol haritası unsurlarının çoğu (Aralık 2019 cumhurbaşkanlığı seçimi, yeni anayasa için Kasım 2020 referandumu ve 12 Haziran 2021 yasama seçimi) Cezayirli taraftan eleştirilmektedir.

Abdenmour Toumi: Cezayirli Şubat 2019 hareketinden ne öğrendi? Hangi dersleri aldı?

Yahia H. Zoubir: En önemli ders, korkunun sönmesi ve değişim yani demokratik özgürlükler, sivil özgürlükler, hukukun üstünlüğü, yetkililerin hesap verebilirliği için mücadeleyi sürdürme kararlılığıdır. Ancak Hirak'ın haftalık yürüyüşleriyle tek başına bir değişiklik getirebileceğini anlayıp anlamadığı belli değil. Bu durum ve anti-demokratik güçlerin Hirak'a sızması, yetkililerin protesto hareketini itibarsızlaştırması ve sona erdirme

umuduyla onu bastırması için gerekçe sağlamaktadır.

Abdenmour Toumi: Aralık 2019'da Cumhurbaşkanı Abdülmecid Tebbun'un seçilmesinden sonra, Abdülaziz Cerad hükümeti karşılıklı mutabakata dayalı bir şekilde atandı. Karşılıklı mutabakat Cezayirli seçmenlerin arzuladığı demokratik temsil teorisıyla nasıl uyumlu olabilir?

Yahia H. Zoubir: Bu, mutabakata dayalı bir demokrasi değil, bir yol haritasının dayatılmasıydı. Hükümetin değişim yaratma konusunda gerçek istekliliği varsa, bunu yapmakta berbat bir şekilde başarısız olmuştur. Hükümetin verimsizliği, yetersizliği ve çelişkileri, herhangi bir değişim iddiasını gözden düşürdü.

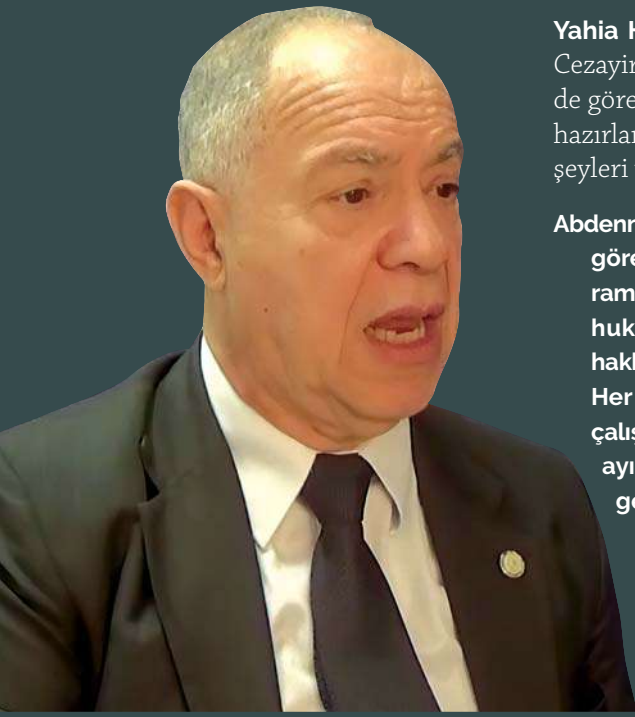
Abdennour Toumi: Cezayir, ekonomik-sosyal kriz ve siyasi çıkmaz kabusundan çıkana kadar yeni yasama konseyi ve ondan ortaya çıkan hükümet ne yapmalı?

“

Buteflika liderliği (FLN, RND ve MSP) altında Başkanlık İttifakı'nı oluşturan eski partilerin, yasama meclisini ve Tebbun hükümetini tamamen itibarsızlaştıracak aynı şeyi yapabilecekleri tahmin edilebilir.

”

Yahia H. Zoubir: Bunu söylemek için henüz çok erken ama sivil toplum açısından tüm bunlar hiçbir şey ifade etmiyor. Ayrıca milletvekilleri, Buteflika döneminde yasama organına hâkim olan yozlaşmışlardan farklı olmayacak. Buteflika liderliği (FLN, RND ve MSP) altında Başkanlık İttifakı'nı oluşturan eski partilerin, yasama meclisini ve Tebbun hükümetini tamamen itibarsızlaştıracak aynı şeyi yapabilecekleri tahmin edilebilir.

Abdennour Toumi: Bir yanda siyasi sınıfın yaşadığı güven krizini, diğer yandan (seçimlerin boykot edilmesi çağrısı yapan) Sosyalist Güçler Cephesi gibi klasik partilerin yaşadığı siyasi kimlik krizini nasıl yorumluyorsunuz?

Yahia H. Zoubir: Bazı eski partiler gerçek bir muhalefet oluşturmak istiyor. Ancak seçim boykotları, gözden düşmüş partilerin parlamentoda sandalye kazanmalarına izin verdi. Bu nedenle, olayların gidişatı üzerinde çok az etkisi olan eleştirel bir ses olarak kalacaklar.

Abdennour Toumi: Cezayir'deki seçim isteksizliği olgusunu ve laik sol partiler tarafından temsil edilen Demokratik Alternatif hareketin boykot argümanını nasıl açıklıyorsunuz?

Yahia H. Zoubir: Laik partiler, seçimin sahte olduğuna inandıkları için boykot ettiler. Ancak, sınırlı halk tabanları nedeniyle hükümet üzerinde yeterince baskı uygulamadılar.

Abdennour Toumi: Bu, seçim yasasının 2020 Anayasası'nda yer alan siyasi haklar gerçeğini yansıtmadığı anlamına mı geliyor?

Yahia H. Zoubir: Tarihsel olarak, Cezayir'de seçimler ne gerçeği ne de görevdeki cumhurbaşkanı için hazırlanmış anayasalarda yer alan şeyleri yansıtmıyor.

Abdennour Toumi: Fransız ekolüne göre hukukun üstünlüğü kavramı ile Amerikan ekolüne göre hukukun üstünlüğü kavramı hakkında birçok şey duyuyoruz. Her iki kavram da hükümetin çalışmalarını izleme ve yetkileri ayırma ve yetkilileri harekete geçirme ilkelerini güçlendi-

riyor. Vatandaş ve genel olarak toplumu korumak için ekonomik ve sosyal değişimler ışığında yönetim ilkesi; özgürlük, bilgi ve siyasal kültür olmadan demokratik olabilir mi?

Yahia H. Zoubir: Afrika Akran Değerlendirme Mekanizması'nın (African Peer Review Mechanism) öncülerinden biri olmasına rağmen Cezayir, demokrasilerde var olan hukuk devleti düzeyine henüz ulaşabilmiş değil. Ülkede henüz bağımsız bir yargı sistemi yok. İki başbakan, iki düzine bakan ve üst düzey askerî yetkili de dâhil olmak üzere birçok yetkiliyi hapse atan yolsuzlukla mücadele kampanyası, hükümette hesap verebilirliğin başlangıcı olabilir.

Abdennour Toumi: Cezayir'in ulusal güvenliğine yönelik doğrudan tehditlerin Sahel bölgesinde ve Libya'nın doğusunda, Tunus'ta ve daha yakın zamanda batısında arttığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Fransa'nın özellikle Mağrip ve Sahel'deki rolü nedir?

Yahia H. Zoubir: Cezayir, Sahel'de terörle mücadelede ön saflarda yer aldı. Her ne kadar sınırlarının ötesine asker göndermemiş olsa da Fransa'nın başını çektiği G5'e katılmadan kendi sınırlarını güçlendirmiş ve Sahel devletleriyle iş birliği yapmıştır. Ayrıca Cezayir-Libya sınırına asker konuşlandırarak ve gelişmiş askerî teçhizatla doğu cephesini güçlendirdi. Cezayir, Tunus ile de oldukça etkili bir iş birliği yapıyor. Cezayir'in bugün karşı karşıya olduğu asıl sorun, İsrail ile ilişkilerini normalleştiren ve Fas'ın 1975'ten beri kontrol ettiği Batı Sahra'yı ele geçirmeye ça-

lişmasıdır. Başkan Donald Trump'ın Fas'ın egemenliğini tanıması -yasal açıdan alakasız olsa da- Fas'ı güçlendirdi. Yeni Joe Biden yönetimi, Trump'ın kararını ne iptal etti ne de onayladı.

“

İsrail'in Gazze'ye yönelik son saldırıları, İsrail ile bazı Arap devletleri arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin ne kadar istikrarsız olduğunu gösterdi. İsrail, Filistin topraklarını işgal etmeye devam ediyor.

”

Abdenmour Toumi: Ortadoğu bölgesi, ikinci el-Aksa İntifadası'nın patlak vermesinin ardından Filistin sorunu dosyasına benzer ciddi güvenlik sorunları yaşıyor. Bu gelişmeleri yakın gelecekte

nasıl görüyorsunuz? Tersine çevrilmiş "toprak için barış" denkleminin kaderi nedir?

Yahia H. Zoubir: İsrail'in Gazze'ye yönelik son saldırıları, İsrail ile bazı Arap devletleri arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin ne kadar istikrarsız olduğunu gösterdi. İsrail, Filistin topraklarını işgal etmeye devam ediyor. Fas, Bahreyn, Sudan ve Birleşik Arap Emirlikleri, "barış için toprak" konsensüsüne ilişkin Arap mutabakatını bozdu. İsrail'in, mümkün olduğu kadar çok Arap devleti ile ikili ilişkiler kurarken Filistin'deki işgali sürdürmeyi tercih eden böyle bir perspektiften hiçbir çıkarı olmadığı açıktır.

Abdenmour Toumi: Türkiye'nin Kuzey Afrika ve genel olarak kıtadaki politikasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Türkiye'nin je-

stratejik derinlikteki çarpıcı varlığı, bölgesel ve uluslararası güçleri endişelendiriyor mu?

Yahia H. Zoubir: Türkiye, Kuzey Afrika ile tarihî bağları olan yükselen bir güçtür. Hem siyasi hem ekonomik hem de kültürel düzeyde ilişkileri yenilemeyi başardı. Birçok Kuzey Afrikalının gözünde Türkiye, başarılı şekilde gelişen ve Müslüman kimliği de barındıran orta ölçekte bir güçtür. Kuzey Afrika'daki yerleşik rejimler için Türkiye, şimdیه kadar bölgeye hâkim olan Batılı güçler ile Çin, Rusya ve Körfez ülkelerine önemli bir alternatiftir. Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'ya açılımı da dikkat çekicidir. Türk Hava Yolları'nın Afrika'nın birçok şehrinde bulunması, kıtadaki bu büyümenin kanıtıdır. ■

AŞİKÂRIN GİZLİLİĞİ: ORTADOĞU AJANLARI VE MASABAŞI SEÇİMLER

DOÇ. DR. SERTAÇ T. DEMİR

Öğr. Üyesi GÜMÜŞHANE ÜNİ.

“

Ajanlar, gizli buluşmalar, illegal hukuk pratikleri ve uzun vadeli stratejiler bağlamında hassaten Amerika tarafından projelendirilen bu süreç, yeri geldiğinde kan dökmenin meşru görüldüğü çok aktörlü acımasız entrikalara karşılık gelmektedir. Syriana, son yıllarda iyiden iyiye somutlaşan yıkıcı, bölücü, parçalayıcı Ortadoğu projesinin filmdeki kod adıdır.

”

Bu yazı Syriana adlı 2006 yapımı Amerikan filminin işaret ettiği düzlemde Ortadoğu'daki iktidar ilişkilerine eğilmektedir. Filmin temel mesajına göre, bu coğrafyadaki güç ilişkileri ağırlıklı enerji kaynakları etrafında şekillenmekte ve belki de hiçbir zaman “demokratik seçimler”e dayanmamaktadır. Ajanlar, gizli buluşmalar, illegal hukuk pratikleri ve uzun vadeli stratejiler bağla-

mında hassaten Amerika tarafından projelendirilen bu süreç, yeri geldiğinde kan dökmenin meşru görüldüğü çok aktörlü acımasız entrikalara karşılık gelmektedir.

Syriana, son yıllarda iyiden iyiye somutlaşan yıkıcı, bölücü, parçalayıcı Ortadoğu projesinin filmdeki kod adıdır. Farklı kesitleri birleştirerek kurgulayan filmin yönet-

meni, Trafik filmiyle Oscar ödülü kazanmış Stephen Gaghan'dır. Ayrıca George Clooney, Matt Damon, Jeffrey Wright ve Chris Cooper gibi dikkat çekici oyuncu kadrosuna sahip olan film, farklı ülkelerdeki çekimleriyle önemli bütçeli film kategorisinde görülebilir.

Jeopolitik gerilimin hemen tüm değişken ve aktörlerini hesaba katan Syriana, öte yandan Amerikan klişeciliğine farklı bir boyut getirmekte ve -The Guardian'dan Peter Bradshaw'un tespit ettiği gibi- Ebu Gureyb ve Guantanamo Kampı gibi işkence sicili kabarık Amerika'yı, bu kez işkenceye maruz kalan ülke olarak resmetmektedir. İzleyiciler üzerinde kimi zaman "Amerika kendi politikasını nasıl da eleştiriyor" şeklinde bir fikrin oluşmasına önyak olabilecek tenkitçi detaylar barındırsa da film genel olarak vahşiliğin esasında Ortadoğu'nun tarihinden ve geleneğinden geldiğini sık sık ima etmektedir. Yani film, Hollywood ideolojisinin kaçınılmaz ve biraz da komplike bir uzantısı olarak Ortadoğu gerçekliğini aşırı aydınlatmak suretiyle görünmezleştirilmektedir. Bu, "aşıkârın gizliliği" ya da belki de "gizliliğin aşıkârlığı" olarak tanımlanabilir.

“

Yapılan ve yapılması planlanan her yatırım, kısa süre içinde siyasi ve askerî müdahaleyi beraberinde getirmektedir. Bir sonraki aşamada tüm süreç, ilginç bir şekilde hukuki çerçeveye uyarlanmakta ve meşruiyet kisvesine bürünmektedir.

”

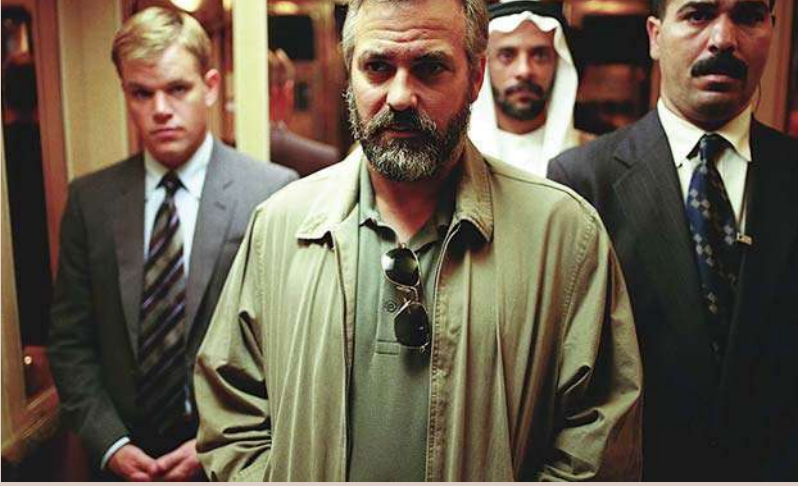

DOSTLAR VE DÜŞMANLAR KARMAŞASI

Film, Warner Bros. Pictures jeneriğinin üzerine bindirilmiş ezan sesiyle başlar. Bu, filmin konusuna dair izleyici yönlendirici ön bilgi verir. Ardından puslu bir mekânda otobüse binmeye çalışan fakir ve umutsuz insanların kaotik görüntüleri verilir. Bunlar Tengiz şantiyesinin işçileridir. Bir sonraki karede İran'da, eğlenen topluluğun içinde buluruz kendimizi. Bu bir dakikalık seri sahne geçişleri, filmin dilinin karmaşık bir yapıya sahip olduğunu düşündürür. Böylesine farklı ve dağınık fragmanlardan oluşan bu film esasında, Ortadoğu'nun girift ve parçalanmış atmosferini temsil etmektedir. Burada yalnızca ideolojik ya da siyasi açıdan değil, kültürel ve sanatsal açıdan da parçalanmışlık vardır. Tüm resmi görmekse tıpkı filmde olduğu gibi, bu dağınık yapboz parçalarına bütüncül bir bakışla mümkündür ancak. Nitekim burada, birbiriyle alakasızmış gibi görünen her şeyin gerçekte derinden bir bağı vardır. Benzer şekilde filmde bir başrol oyuncusu (George Clooney) var gibi görünse de işin iç yüzünde her biri aşırı

geçici -yani konjonktürel olan çok sayıda karşı-aktör bulunmaktadır. Tıpkı Ortadoğu etrafında örgütlenmiş resmî devletler veya gayri-resmî örgütler gibi.

Filmin ilk bölümünde İran görünür. Muhafazakârlığı vurgulayan birçok oryantalist klişenin aksine İran bu kez sınırsız eğlence ve illegal gizemle ilişkilendirilmektedir. Zaman ilerledikçe yeni mekânlar, yeni kişiler ve yeni ilişkiler belirir. İktidar savaşında ortak olan tek şey çıkarlar ve rekabettir. Bu filmde bahsi geçen cazibeli yerse Kazakistan'dır. Filmde de dendiği gibi buradaki Tengiz alanı, herkesin girmek ve sahip olmak istediği yerdir. Yapılan ve yapılması planlanan her yatırım, kısa süre içinde siyasi ve askerî müdahaleyi beraberinde getirmektedir. Bir sonraki aşamada tüm süreç, ilginç bir şekilde hukuki çerçeveye uyarlanmakta ve meşruiyet kisvesine bürünmektedir. "Her şeyin yasal olduğu iş" demek, bu anlamda yalnızca işlerin hukuka uygun oluşu değil, hukukun da işleri sekteye uğratmayacak bir uygunlukta yapılandırılması anlamına gelmektedir. Kirlilik, bu döngünün tabiatında vardır.

Bunun için üretilmesi gereken şey çözümden ziyade sorundur. Şovun devam edebilmesi için kaos da devam etmelidir. Filme göre bu kaos, babadan oğula geçmektedir. Veya oğullar, yeni bir dünyanın karşısında kendilerine miras kalanla mücadeleye zorlanmaktadırlar. Büyüklükler de eylemlerini, çocuklarından hareketle belirlemektedir. Babalarını kaybeden çocuklar ve çocuklarını kaybeden babalar, yaşamlarının geri kalanını bu yokluğa yaslanarak yaşamaktadır. Ortadoğu'da böylesi nice dramlar, nice yarım hikâyeler, nice derin boşluklar vardır. Bu arada ıssız binaların loş ışıklı odalarında alanında uzman yetkili kişilerin aldıkları kararlar, kürenin geri kalanını etkilemektedir. Tüm çaba, petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarını kontrol etmektir. Bunun için aşılması gereken tek engel, küçük insanlar ve küçük ülkelerdir. Amerikalı bir yetkili filmde şöyle der: "Hindistan artık müttefikimiz. Rusya müttefikimiz, hatta Çin bile öyle olacak. Sadece Pakistan ile Fas arasındaki ülkeler sorun. Zayıf ülkeler, zayıf ekonomiler..."

“

Amerika, bu açıdan kendi dışındaki ülkelerin siyasetini belirleme hakkına sahip olduğuna inanmaktadır. Onlara göre, kontrol altında olmayan her yönetim, Amerika karşıtıdır. Bu düşünceyle muhalifler desteklenebilmekte, iktidarlar düşürülebilmektedir.

”

YÜKSEK DUVARLAR VE KAPALI KAPILAR ARDINDA

Ülkeler, daha doğrusu insanlar arasında klişe ve klişelerin inşa ettiği önyargılardan kurulu yüksek duvarlar ve pasaportla geçilemeyecek engebeli gümrükler vardır. Küreselleşen ve hızlı elektronik iletişimin yaygınlaştığı dünyamızda, şüpheye yer vermez bir biçimde klişeler bombardımanı altında olduğumuzu öne süren Anton Zijderveld'e göre klişeler, eleştirel teffekkür ortadan kaldırmaktadır. Gerçekten de klişeler, sahiplerini derin düşüncenin ve önyargısız

tanımının gerektirdiği zahmetten kurtarıp ona eşsiz bir konfor sağlamaktadır. Ne var ki aynı klişeler müthiş derecede kalıplaştırıcı, köreltici, kabalaştırıcı ve yüzeyselleştiricidir de. Filmdeki karakterlerden Bob'un, Suudi Arabistan'a ilk girişindeki gözlemleri bunu yansıtmaktadır. Ona göre, burası kadınların ve erkeklerin kıyafetleri nedeniyle tümüyle siyah beyazdır. Neden böyle giyindikleri anlaşılmazdır. Dahası buradaki klimaların yapımı, Bin Ladin'in finanse edilmesinde kullanılmıştır!

Takip eden sahnede bir imam şunları söyler: "İnsanlar ve modern hayat arasındaki farkı serbest ticaretle gideremezsiniz. İlahi ve dünyevi hayat bir bütündür. Din ve devletin bir farkı yok. Kuran! Hükmenden krallar ve boyun eğen köleler yerine Kuran! Modern hayatın yükü serbestlikle, özelleştirmeye, ekonomik reformlarla ya da düşük vergilerle hafifletilemez. Modern dünyada yaşamının bedeli liberal bir toplum tarafından asla ödenemeyecek. Liberal toplumlar çuvalladı. Hristiyan ideolojisi çuvalladı. Batı çuvalladı." Bu tespit, imamın etrafındaki dikkatli dinleyicileri derinden etkiler görünmektedir. Bu dinleyiciler arasında, sistem tarafından ötekileştirilmeye maruz bırakılmış -ve canlı bomba adayı olacak- kişiler de vardır. Bu anlatıya göre her çıkar siyaseti, bu işten faydalananlar kadar bu süreçte incinenler topluluğu da yaratmaktadır. Filmin devamında bir iş adamı bunu tasdik eder: "Kapitalizm, atıklar olmadan var olamaz."

Filme göre bu atıklar ideolojisi, Ortadoğu'nun asli yazgısının üze-

rinde de etkilidir. Örneğin prensler arası krallık yarışının da bununla ilgisi vardır. Amerika, bu açıdan kendi dışındaki ülkelerin siyasetini belirleme hakkına sahip olduğuna inanmaktadır. Onlara göre, kontrol altında olmayan her yönetim, Amerika karşıtıdır. Bu düşünceyle muhalifler desteklenebilmekte, iktidarlar düşürülebilmektedir. Böyle olunca uluslararası diplomaside kalıcı dostluklara ya da değişmez düşmanlara yer olmadığı anlaşılır. Başka bir deyişle, küresel siyasetin mevkileri, cephele ve müttefikleri esneklik, en fazla ajanların gizli dünyasında açık etmektedir. Arabistanlı Lawrence ile ikonik bir anlama kavuşan ajanlık müessesesi, bugün özellikle Ortadoğu coğrafyası üzerinde özel bir yere sahiptir. Ajanlar, temsil ve hizmet ettikleri ülkelerinin hem en görünmez hem de belki de en gerçekçi yüzüdür. Dışarıdaki demokratik söylemler ve güler yüzlü karşılaşmalar, ajanların karanlık evreninde takip, gözetleme, güvenilmezlik ve yeri geldiğinde şiddet ve işkence olarak dışa vurabilmektedir.

Filmde Araplar devamlı olarak Amerikalılardan danışmanlık hizmeti alırken görünürler. Sanki sermaye Araplarda, sermayeyi yönetecek akıl Amerikalılardanymış gi-

bidir. Prensler de yeri geldiğinde tehdit versiyonuna dönüşüveren tavsiyelere uyum gösterdikleri müddetçe iktidara yürüyebilmektedir. Filmin ana vurgularından biri de budur. Öte yandan filmin verdiği bir diğer mesaj, Batı'nın yekpare olmadığı özellikle Amerika'da hem ticari hem de siyasi düzlemde belirgin farklılaşmaların, kırılmaların, çatışmaların olduğudur. Demokrasi, bu manada Amerika için yetersiz, Ortadoğu içinse fazlamış gibi görünmektedir. Herkesin bir diğerini kullandığı bu küresel rejimde özgürlük gibi, demokrasi gibi, eşitlik gibi kavramlar da işlevsel olarak üstünkörü tüketilmektedir. Bu paradoks, filmdeki ajan için söylenen şu sözlerde somutlaşır: "Kariyerin boyunca kullanılmışsın ve muhtemelen ne için olduğunu bilmiyorsun." Ajan da bunun üzerine "bilmemeye alıştım" der.

Her şey bilmeye başlamayla bozulmaya uğramaktadır. Bu, filmde de böyledir, muhtemelen gerçek yaşamda da. İnsanın bilmediği bir şeye adanması, hayatını bunun uğruna feda etmesi de "bilme" ile birlikte çoğu kez güçleşmektedir. Bilginin sahibi ve üreticisi olan devletlerin, bu bilmeyi / bilgiyi kendi ajanlarından bile saklamalarının nedeni şüphesiz budur. Onlara nedenler ve sonuçlardan bağımsız bir şekilde sadece hedefler işaret edilmektedir. Ne yapacakları, neden yapacaklarından önemlidir. Ne var ki böylesi edimler en devasa olayları harekete geçirmekte, en yıkıcı gelişmelere zemin hazırlamaktadır. Filmin sonunda, ülkesinin kaynaklarını millileştirmek isteyen reformist Arap liderinin bizzat Amerika tarafından ortadan kaldırılışına tanıklık edilir. Fakat ilginç bir şekilde buna en fazla yine bir Amerikalı ajan engel olmaya çalışır ve yine en çok başka bir Amerikalı üzülür. Kanımca bu, üzüntünün kendisi değil, en fazla sinemasal bir resmidir. Zira gerçek, o loş ışıklı köşelerdeki kimlikleri önemsiz, aşırı adanmış uzmanların insani duyarlılıktan yoksun fakat küresel hedefe odak dünyalarında cereyan etmektedir. ■

ORTADOğU ANALİZ DERGİSİ ABONELİK FORMU

Adı/Soyadı :

T.C. Kimlik No. :

Kurum Adı :

Adres :

İl/İlçe :

Telefon :

Gsm :

E-Posta :

Tarihi :

Abonelik Tipi : 1 Yıllık Abonelik 165 TL (KDV dâhil)

- Dergimiz ayda bir olmak üzere yılda toplam 12 sayı yayınlanmaktadır.
- Abonelere kurumumuzun analiz, rapor vs. yayınları da dergi ile ücretsiz olarak gönderilecektir.

Hesap Adı : ORTADOğU ARAşTIRMALARI DERNEğİ İKTİSADİ İşLETMESİ
şubesi : Ziraat Bankası Mustafa Kemal
TL Hesabı : IBAN TR 0500 0100 2486 8886 2022 5001

Yukarıda bilgileri verilen hesaba abonelik ücretini yatırdıktan sonra formu eksiksiz doldurarak dekont ile birlikte abonelik@orsam.org.tr adresine e-posta gönderiniz.
Banka açıklama kısmına (ad-soyad) eklemeyi unutmayınız.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sk. No: 3 Çankaya / Ankara

Türkiye'nin Ortadoğu alanındaki en büyük düşünce kuruluşu olan **ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ**

genişleyen ekibi, Ankara ve İstanbul'daki ofisleriyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Ortadoğu'daki siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeleri bölge uzmanları aracılığıyla takip eden ORSAM, saha araştırmalarıyla zenginleştirdiği analiz ve raporlarıyla kamuoyunu bilgilendirmeye devam etmektedir.

Ortadoğu gündemini takip etmek için

www.orsam.org.tr

ve sosyal medya hesaplarımızı inceleyiniz.

www.orsam.org.tr

[orsamorgtr](https://www.youtube.com/orsamorgtr)

ORTADOĞU YAYINLARI

www.ortadoguyayinlari.com

